KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

sirp ja vasar

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU
HÄÄLEKANDJA 8. DETSEMBER 1972. a. XXXII AASTAKÄIK nr. 49 HIND 8 KOP.

FILMIFESTIVAL «VÕRDÕIGUSLIKE LIIT»

NSV LIIT

ANTIHISTORISMI

A. JAKOVLEV,
ajaloodoktor

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu 50. juubelil on eriline tähendus. See poolsajand on suurepäraselt tõestanud, et inimkonna ajalugu areneb tõusvas joones, täies vastavuses ühiskonna elu objektiivsete seadustega, mille avastasid suured õpetlased K. Marx ja F. Engels.

50 aastat NSV Liitu on suure Nõukogude Liidu kõigi, läbi võitluse, töö ja võitude raske tee üheskoos käinud rahvaste kangelaslikkuse, ennastsalgavuse ja ajalooliste saavutuste silmapaistev tõend. Ainult ühendatud jõududega võis üles ehitada sotsialismi, ainult uue korra loomise tõttu võis kujuneda uus ajalooline ühendus — nõukogude rahvas.

Kõik need 50 aastat on nõukogude ühiskonnateadus, nõukogude kirjandus ja kunst arenenud ning mehistunud koos maa arenguga, osaledes aktiivselt sotsialistlikus ülesehitustöös. Võib tuua palju näiteid keeruka ülesande, — kajastada ja uurida ajastut — sügavast ja eriksast lahendamisest kõrgel teaduslikul ning ideeliskunstilisel tasemel. Nagu parteilistes dokumentideski, mis on saanud teetähisteks meie ajaloos, nii on ka kümnetes teoreetilistes töödes ja uuringutes, juba nõukogude klassikaks muutunud eepilistes romaanides, poeemides ja näidendites, suurepärastes filmides ja teatrietendustes, mida me õigusega nimetame rahvalikeks, kajastunud meie tormiline elu täis revolutsioonilist dünaamikat, novaatorlikku energiat ja loovat jõudu. Parimates parteilise publitsistika, teaduslikes, kirjandus- ja kunstiteostes on sügavalt lahti mõtestatud meie rahva ajalooline tee kõigi raskuste, murranguliste momentide, vastuolude ja kokkupõrgetega. Seesugusest analüüsist kristalliseeruvadki välja põhitendetsid, mis määravad elu arengusuuna. Rahva minevikku, olevikku ja tulevikku käsitletakse nendes töostes marksistlik-leninliku maailmavaate seisukohalt, töörahvast teeniva ande jõuga.

Arenenud sotsialistlik ühiskond lahendab praegu oma uudsuselt, ulatuselt ja iseloomult enneolematuid probleeme. Sellest ka sotsialistliku ühiskonna arenguprotsessi keerukus ja mitmeplaanilisus. Sellest ka vastuolud, mis igasuguse arenguga paratamatult kaasnevad.

Mõistagi on tänapäeval ühiskonna elu raskustel ja vastuoludel hoopis teistsugune iseloom kui varasematel aegadel meie maa enam kui poole sajandi pikkuses ajaloos. Need johtuvad sellest, et nõukogude rahval tuleb lahendada niisuguseid ülesandeid, mis pole kunagi varem üles kerkinud.

1.

Sotsialistlik tänapäev on raske, ent erakordselt tänuväärne ala teaduslikuks analüüsiks ja kunstilisteks üldistusteks, uurimiseks ja tüpiseerimiseks. Ühiskonnateaduse, kirjanduse ja publitsistika peamiseks hooleks on alati olnud meie elus kujuneva uue, progressiivse ja kommunistliku tundmaõppimine ning kajastamine. Sellest, kui terav on teadlase või kunstniku pilk, kuidas ta oskab näha seda uut, kui avar on ta süda, kas ta on võimeline rõõmu tundma uue üle, kui sügavad on mõtted, mis kompavad tulevikku, — kõigest sellest sõltuvad teadusliku või kirjandusliku töö ühiskondlik tähtsus ja täisverelisus. Jutt on oskusest täpselt analüüsida ja julgelt unistada, vaadata tulevikku.

Meie aja teadlane või literaat pole ainult inimene, kes on võtnud sulepea pihku, et jäädvustada ajastumuljeid, kas rangete teaduslike järelduste või eredate kunstiliste kujude näol. Mõlemal juhul on tegu uurijaga, kes analüüsib ülikeerukaid nähtusi ja süvaprotsesse.

Et orienteeruda elunähtuste ja situatsioonide keerukuses, osata neid õigesti hinnata ja eristada tõelisi väärtusi näilistest, on vajalikud täpne klassisuunitlus, ideeline veendumus ja poliitiline ettenägelikkus. Nende omadustega ei sobi kokku dogmaatiline sallimatus, tardumus ega ka revisionistlik moodne pseudonovaatorlus. — igasugune eemaldumine teaduslikust, dialektilise materialismi metodoloogiast, marksistlik-leninlikest analüüsiprintsiipidest. Osata teaduslikelt seisukohtadelt analüüsida olukorda ning ühiskondlikke tingimusi kogu keerukuses ja vastuolulisuses, näha võimalikke erisuguseid mõjusid sotsialistliku teadvuse arengule, hinnata õigesti nende mõjude sügavust ning teha vajalikud poliitilised järeldused — selles peitub elunähtuste käsituse tuum, mida õpetab marksism-leninism.

V. I. Lenin õpetas, et iga nähtust tuleb käsitleda ainult ajalooliselt, ainult seoses teiste ilmingute ning ajaloo konkreetsete kogemustega.

Ühiskondlike nähtuste käsituse metodoloogilised printsiibid, mis Lenin välja töötas, on aktuaalsed nii teaduse, kirjanduse kui ka publitsistika suhtes. Nendest põhimõtetest eemaldumine viib lõppeks moonutatud ettekujutusteni sotsiaalsest tegelikkusest, mineviku ja oleviku ilmingutest. Kahjuks tuleb meil veel ette üksikuid selletaolisi kõrvalekaldumisi ja moonutusi. Et niisuguseid ekslikke arvamusi on väljendatud avalikult, raamatute ja ajakirjade veergudel, tekib vajadus neid kriitiliselt hinnata.

Praegusaja ühiskondliku arengu aktuaalsete probleemide hulgas, millest juttu tuleb, on tähtsal kohal nõukogude ühiskonna sotsiaalne struktuur. Seda küsimust käsitleti sügavalt ja igakülgselt NLKP XXIV kongressil. Suure tähtsusega on kongressi seisukoht, et «kõigi klasside ja sotsiaalsete gruppide üksteisele lähendamine, nõukogude rahva moraalsete ja poliitiliste omaduste kasvatamine ning tema sotsiaalse ühtsuse tugevdamine toimub meil marksismi-leninismi ideoloogia alusel, mis väljendab töölisklassi sotsialistlikke huve ja kommunistlikke ideaale». See tees osutab ühiskondlikule jõule, kes seisab sotsialistliku progressi eessotsas. Niisuguseks jõuks, uue, sotsiaalselt homogeense ühiskonna ülesehitamise «sotsiaalseks mõistuseks ja sotsiaalseks südametunnistuseks» on saanud töölisklass, ajaloo poolt seatud juhtima revolutsioonilisi ümberkujundusi kuni klasside täieliku kadumiseni.

Sotsialismi majanduslikud ja ühiskonda kujundavad saavutused avaldavad tohutut mõju ka töölisklassile kui ühiskondlike ümberkorralduste peamisele tõukejõule ja loojale. Ühiskonda ümber kujundades kujundab töölisklass ümber ka iseennast. See väljendub muu hulgas üha uute jõudude juurdevoolus, üld- ja erialase kultuuri, hariduse ja sotsiaalse aktiivsuse kasvus ning sotsialistliku moraali arengus.

Ent asjaolu, et töölisklass kasvab, areneb, tõstab oma kultuuritaset ja omandab üha uusi teadmisi ning töömeetodeid, ei vähenda, vaid vastupidi — suurendab tema juhtivat osa kommunistlikus ülesehitustöös.

Kummatigi ei mõista kõik seda ilmset tõde õigesti. Nii näiteks läheb raamatu «Inimene ja ühiskond» autori I. Zabelini väide, et «töölisklass tuli võimule selleks, et loovutada ajalooareenil koht haritlaskonnale», tagasihoidlikult öeldes lahku sotsialistlikust tegelikkusest. I. Zabelini arvates on töölisklass «ette valmistanud iseenda ja ka talurahva järkjärgulise ülekasvamise haritlaskonnaks, kellele on määratud olla edaspidi — ja igavesti! — inimühiskonna ainus klass».

Nii on tulevikus. Aga praegu? I. Zabelin: «Praegu on kehtlemata juhtivaks revolutsiooniliseks klassiks (see on evolutsiooni edasine konkretiseerimine) kujunenud kosmoseajastu künnisel tekkinud haritlaskond, kelle mitmekülgne tegevus muudab ja määrab riikide ning rahvaste saatusi.»

Kummatigi pole haritlaskond, nagu kirjutas V. I. Lenin, kunagi olnud ega võinud olla iseseisev klass, sest ta ei kujunenud elanikkonna põhimassist mitte klassitunnuste, vaid oma erialase kuuluvuse järgi peamiselt vaimse töö sfääri. Haritlaskond nagu iga teinegi sotsiaalne grupp ei või kunagi saada ühiskonna ainsaks klassiks, sest see ainus klass moodustab tegelikult kogu ühiskonna, s. t. klassideta ühiskonna. Seega on I. Zabelini väide — vaatamata näilisele püüdele arvesse võtta seda uut, mida toob endaga teaduse ja tehnika revolutsioon — täiesti põhjendamatu.

Partei XXIV kongress märkis eriti vajadust suurendada edaspidi töölisklassi osa tootmise, majanduse, poliitilise ja kultuurielu kõigil aladel. See seaduspärane tendents johtub kogu sotsialistliku arengu käigust. «Töölisklass,» rõhutas seltsimees L. I. Brežnev Keskkomitee aruandes kongressile, «oli ja on ühiskonna peamine tootlik jõud. Tema revolutsioonilisus, tugev distsipliin, organiseeritus ja kollektivism määravad tema juhtiva seisundi sotsialistlike ühiskonnasuhete süsteemis.»

Näib, et I. Zabelin läheb oma arutlustes mööda peamisest — klassikriteeriumist, mille tagajärjel satub paratamatult skolastikasse. Raamat (eriti peatükk «Inimkond — milleks ta on?») on üle küllastatud planeedi tänast ja homset päeva käsitlevatest abstraktsetest mõttekonstruktsioonidest, arvestamata hoopiski klassivõitlust, mis ka tänapäeval määrab sotsiaalse arengu iseloomu maailmas. Deklareerinud, et kommunism on inimkonna kõrgeim, lõppeesmärk, ignoreerib I. Zabelin tegelikult just masside jõudu, mis on kutsutud seda eesmärki kätte võitma, tegema seda vana maailma ägeda vastupanu kiuste. I. Zabelin keskendab oma tähelepanu eeskätt üldistele, tema arvates kogu inimkonda haaravatele probleemidele, nagu teaduslik-tehniline revolutsioon, demograafiline plahvatus, kosmose hõlvamine jne., arutledes klassivälise futuroloogilise utoopia vaimus «üldinimlike asjade ajamisest».

Vältides sotsiaalset vaatenurka inimkonna saatusele, tõlgendab autor ka teaduslik-tehnilist revolutsiooni lahus elu sotsiaalsetest algetest. Nii sünnibki vale arusaamine haritlaskonnast kui «juhtivast revolutsioonilisest klassist», kes tekkis «kosmoseajastu künnisel», et määrata «riikide ja rahvaste saatusi». Siit ei paista enam sotsialism, vaid mingisugune abstraktne ühiskond «üldse».

Mis puutub väitesse haritlaskonna «juhtivast osast» revolutsioonilise klassina, siis ei ole see sugugi autori leiutis. Tahtmata I. Zabelinile ülekohut teha, olgu öeldud, et sellest räägivad ammu väikekodanlikud sotsiaalteoreetikud.

Kodanlikud ideoloogid hellitavad müüti «klasside kadumisest» eraomandi rüpes, sellest, et nüüdisaja kapitalismi areng lepitab klassid, kehtestab «klassirahu», üleüldise sotsiaalse kooskõla ja heaolu. Klassid kujutavat endast ainult «ajutisi» sotsiaalseid koondisi. Nad tekkivat vaid neil juhtudel, kui mingisugused ühiskondlikud, majanduslikud ja poliitilised protsessid liidavad erinevad sotsiaalsed grupid ühte suurde rühma. R. Dahrendorf väidab näiteks, et klassid on «muutuvad moodustised», mida ajutiselt organiseerivad ühes või teises sotsiaalses konfliktis osalevad rühmitised ja empiirilised sotsiaalsed olud.

Muide, ka Dahrendorfi väites pole midagi uut. See tugineb kodanlikus sotsioloogias üsna laialt levinud seisukohale, mille järgi sotsiaalse diferentseerumise aluseks olevat huvide ühtsus. Kunagi kaitses seda seisukohta tänapäeva «konvergentsi-teoreetikute» eelkäija Verner Sombart, kes väitis, et klassid moodustuvad «inimrühmade ühtsustunde» alusel. Isegi Freud püüdis tõestada, et Marxi klasside ja klassivõitluse teooria olevat olnudki üheks klasside tegeliku tekkimise põhjuseks rahvuse lõhenemise tagajärjel, mis sünnitanud üksikutel sotsiaalsetel rühmadel «illusoorse ühtsustunde».

Erilise vaenulikkuse kutsub kodanlikes ideoloogides esile marksismi-leninismi tees, mille järgi eraomandusel rajanev kord on ühiskonna antagonistlikeks klassideks jagunemise põhjus. Käsitledes töölisklassi kui suhteliselt ebastabiilset sotsiaalset nähtust, kui «poliitilist» kihti, mis hõlmab neid, kes on ennast töölisteks tunnistanud, väidavad kodanlikud sotsioloogid, et töölisklassi moodustavate «sotsiaalsete kihtide summa» on nüüdisajal täielikult kaotanud kapitalismivastase ja revolutsioonilise olemuse. Kodanlikud sotsioloogid püüavad tõestada, et töölisklass olevat riiklik-monopolistliku organisatsiooni süsteemi sisse kasvanud. Kõige selgemini väljendub see seisukoht Herbert Marcuse teostes. Juba oma raamatus «Ühemõõtmeline inimene» väitis ta, et «tööline integreerub oma ettevõttega», et toimub «... töölisklassi sotsiaalne ja kultuuriline integratsioon kapitalistlikus ühiskonnas». Marcuse järgi «likvideerib uus tehnoloogiamaailm endasse negatiivse suhtumise töölisklassi poolt. Viimane ei näe enam välja kui kehtiva ühiskonna elav eitus...» Marcuse arvates ei erine töölisklass nüüd enam ettevõtjate klassist, suurkaupmeestest ja teistest kodanluse rühmadest, sest ta on nendega ühteviisi huvitatud kapitalismi säilimisest.

Ühe teise teooria järgi võib võimu missiooni kaasaja ühiskonnas täita ainult eliit. Selle kontseptsiooni pooldajad püüavad tõestada, nagu kujutaks poliitika ajalugu endast vaid ühiskonna püramiidi tipus seisvate sotsiaalsete rühmade võitlust.

Rahvahulki nimetavad kodanlikud teoreetikud sealjuures halvustavalt «inimkonna keskpärastunud» ja «halvimaks osaks» (Ortega y Gasset), «inertseks jõuks, mis seisab vastu loomingulisele vähemusele» (Toynbee). Oma bioloogilise iseärasuse tõttu igatsevad massid alluda eliidile, sest rahvale olevat ikka omane «karjateadvus». Eliidil seevastu aga on geneetiline, s. t. pärilik võime juhtida ja allutada endale masse. Teda on õnnistatud mingisuguse ekstraordinaarse füüsilise ja närvienergiaga, et püsida võitluses konkurentidega.

Kodanlikud sotsioloogid väidavad, et XX sajandi iseärasuseks olevat võimu üleminek kapitalistlikult eliidilt intellektuaalsele. Valitsev klass koosnevat nüüd intellektuaalselt kõige andekamatest inimestest, mistõttu vaimusuuruste hierarhia langevat üha sagedamini kokku sotsiaalse juhtimise hierarhiaga. Hellbreiti arvates eraldab inimesi tänapäeval ikka rohkem ja rohkem haridus, mitte raha, «just selles väljendub meie aja põhiline klassijaotus». (?! — A. J.)

Kodanlikud teooriad spekuleerivad agaralt uute ilmingutega kapitalismimaade majanduselus, mida täheldatakse teaduslik-tehnilise revolutsiooni oludes. Need spekulatsioonid on suunatud revolutsioonilise liikumise desorienteerimisele. «Ühtse industriaalse ühiskonna», «arengustaadiumide», «postindustriaalse ühiskonna» jt. selletaolistes teooriates väljenduvad kõige täielikumalt vulgaarne tehnologism, tehniliste saavutuste tähtsuse ülehindamine ning peamise tootliku jõu — laiade töörahvahulkade osatähtsuse vähendamine või koguni otsene ignoreerimine.

Niisugused on kodanlike teoreetikute mõningad ideed, mis on kuulutatud universaalseteks ja mida püütakse sotsialismileerile kaela määrida.

2

Ent pöördugem koduste asjade juurde. Me teame, et sotsialistliku teaduslik-tehnilise haritlaskonna kasvutempo on meil viimastel aastatel hakanud ületama teiste sotsiaalsete gruppide kasvutempot. See protsess on seaduspärane. Haritlaskonna arvuline ja kvalitatiivne kasv tuleneb partei poliitikast, mis on suunatud teaduse ja tehnika progressi igakülgsele kiirendamisele, rahva kultuuri- ja haridustaseme edasisele tõstmisele. On hästi teada, et tööliskollektiivide edukas töö sõltub suurel määral juhtijatest ja spetsialistidest, nende kompetentsusest, juhtimisoskusest, võimest teha õigeid otsustusi ning objektiivselt hinnata saavutatut. Ent see kõik ei anna mingit alust vastandada vaimse ja füüsilise töö tegijaid ega vääralt tõlgendada nende suhteid.

Kui töölisklassi juhtiva osa eitamine on täiesti põhjendamatu, siis samavõrra vastuvõetamatu on ka nihilistlik suhtumine haritlaskonnasse. Igasugune nihilism on sügavalt võõras teadusliku sotsialismi ideoloogiale, sest peale ebakõla ei annaks see ühiskonnale midagi. Just sellepärast kritiseeris meie üldsus artiklit «Null tervet, kuus kümnendikku» («Oktjabr» nr. 7, 1971), I.Ševtsovi hüsteerilisi kirjutisi, I. Drozdovi raamatut «Maa-alune meridiaan» ja mõningaid teisi. Töölisklassi ajaloolise osa snobistlik eitamine, samuti katsed tõsta «juhtiva klassi» ossa haritlaskonda või vastupidi (see iseloomustab nimetatud teoseid) vähendada ja laita viimase rolli — sellel kõigel on ühised juured: ühiskonna sotsiaalses struktuuris toimuvate muutuste ja nende põhitendentside mittemõistmine ning sotsialismi progressi tõlgendamine lahus sotsiaalsest.

Eluseaduste mittemõistmine või hämmeldus nende keeruliste ilmingute ees ei ole tekitanud mõnede publitsistide seas eksiarvamusi mitte ainult töölisklassi ja haritlaskonna osa suhtes sotsialismi ajal, vaid ka teist laadi äärmusi — küla patriarhaalsuse võitleva apologeetika vastukaaluks linnakultuurile ehk üleüldisele «industriaaltantsule», kui kasutada ühe selle seisukoha pooldaja sõnu.

See eksiarvamus on omandanud isegi mingisuguse teoreetilise «kesta» «alglätete» kontseptsiooni näol, millele mõned vähenõudlikud toimetused avasid millegi-

pärast rohelise tee. Mõnedes artiklites vastandatakse «alglätteid» visalt «intellektualismile», kusjuures seda vastandamist seletatakse kui «linna- ja maakultuuri nüüdisaja korrelatsiooni». «Intellektualismi» pooldajate aadressil paisatakse tuld ja tõrva, neid kutsutakse «rahvusliku vaimu laostajateks».

«Alglätete» teooria propageerijad arvavad, et just vana küla, mis eksisteerib küll peamiselt nende kujutluses, vana auul, kolkatalu või kišlakk moodustavad erinevalt linnast rahvuskultuuri ja mingisuguse «üldrahvusliku moraali» peamise toitepinnase. Sellega kultiveeritakse patriarhaalse eluviisi ja tavade kui rahvusliku põhiväärtuse imetlemist. Loomulikult paistavad niisugusest aspektist vaadatuna sotsialism ja muudatused, mida see poole sajandi jooksul meie ellu on toonud, samuti nõukogude ühiskonna sotsiaalne kogemus, mis on kujundanud kommunistliku moraali, kunstlikult juurutatud uuendustena ja harjumusliku elulaadi lammutamisena, mis end vaevalt õigustab.

«... Talupojad on kõlbeliselt kõige omapärasem rahvuslik tüüp», «... (maamehe — A. J.) originaalsus astub vastu agressiivsele või passiivsele ebaisikupärasusele, mis laostab rahva vaimu,» kuulutab M. Lobanov oma raamatus «Inimlikkuse mehisus».

VASTU

M. Lobanovi teoses loeme ammu äratüüdanud arutlusi «Venemaa mõistatusest», «rahvusliku iseteadvuse raskest ristist», «rahva saladusest, tema sõnatust tarkusest», «puhta looduse kutsest» ja sellele vastukaaluks «rahvusliku vaimu laostajatest». Nendes arutlustes pole kübetki konkreetset ajaloolist analüüsi ega kõige elementaarsema mõistmist — seda, et dekabristide ja Nikolai I, Tšernõševski ja Katkovi, Plehhanovi ja Pobedonostsevi «rahvustunne» ja «rahvuslik vaim» on kokkusobimatud, et klassiühiskonnas ei ole ega saagi olla kõigile ühtset «rahvuslikku iseteadvust».

Eetika- ja kirjandusprobleemide ajaloo- ja klassiväline käsitlus iseloomustab M. Lobanovi arutlusi L. Tolstoi epopöast «Sõda ja rahu» (artikkel «Ilu igavik», «Molodaja Gvardija» nr. 12, 1969). 1812. aasta Isamaasõda tõlgendab M. Lobanov kui klassirahu ja mingisuguse rahvusliku harmoonia perioodi. M. Lobanovi vaenu kutsuvad esile Prantsuse kodanliku revolutsiooni ideed: nendest kui «laenatust, kunstlikust ja vägivaldselt külgepoogitust» vabanemine ja tagasipöördumine «vene elu terviklikkuse» juurde olevat tema arvates põhjustanud «vene vägede moraalse kindluse Borodino all».

Kui kaugel on säärased arutlused tõest, näitab kas või see, et just selle revolutsiooni ja valgustajate filosoofia mõjul kujundas vene ühiskonna parim osa oma aja eesrindlikud ideed, et ilma selle mõjuta oleks võimatu endale ette kujutada Puškini ja dekabristide ajastu vaimset atmosfääri.

Niisama kategooriline on M. Lobanov ka nüüdisaja suhtes. «Üksvahe oli meie maaelu käsitlev kirjandus,» resümeerib ta, «agar nii-öelda organisatsioonilis-majanduslikke ettepanekuid tegema ja soovitusi jagama. Kui vähe niisugused soovitused kirjanduse eesmärkidega kokku sobivad, näitab V. Ovetškini kogemus. Ta kirjutas omal ajal kirglikke ja veenvaid olukirjeldusi, mis peagi hääbusid just oma kitsalt praktilise problemaatika tõttu.»

Niisiis on V. Ovetškini olukirjeldused kaotanud aktuaalsuse. Ent milles on alternatiiv? Sellele küsimusele vastab L. Anninski ajakirjas «Kodrõ» (nr. 3, 1971):

«Trojepolski ja Ovetškin, Žestev ja Kalinin, tolleaegne Tendrjakov ja tolleaegne Zalõgin pärandasid külaproosale inimese n.-ö. majandusliku analüüsi... Ilmusid V. Fomenko ja J. Maltsevi, S. Krutilini ja V. Sjomini, F. Abramovi, P. Proskurini ja J. Doroši jutustused ja romaanid... Loodi külasündmuste panoraam.

Kas sel panoraamil oli edu kirjanduses?

Ei. See läks muidugi tema annaalidesse ja fondidesse... Ent sündmuseks see ei kujunenud.

Sündmuseks said noorte kirjanike lüürilised külajutud ja filosoofilised esseed... Kaine majandusmehe asemele asusid unistaja, kaval maamees, naljahammas, veidrik, elutark külaätt, saja-aastaste traditsioonide hoidja...»

Kui uskuda M. Lobanovit, siis «meie järeltulijad hindavad nüüdisaja kirjandust selle järgi, kui sügavalt on käsitletud vene küla saatust... Tõelised väärtused, eeskätt kõlbelised, leiavad ikka kunagi tunnustust. Ja on tore, et meie külaaineline kirjandus üha rikastub nende väärtustega, mida kiirgub talurahva elu sügavusest».

Analoogiline maailmataju väljendub omamoodi V. Jakovtšenko värsiraamatus «Istjad»: «Oo, Venemaa! Armastan su halli muinasaega... Näe, unustatud vana kirik on kellatorni kohale tõstnud risti nagu käe, ta justkui ootab leppesignaali ja vaatab taevale silma. Ah, vana, vana, unustatud kirik...»

Üks igatseb kirikute ja ristide järele, teine nutab hobuseid taga, kolmas aga töinab kukkede pärast.

Värsivalimik «Armeenia poeedid» («Novõi Mir» nr. 6, 1972) kubiseb õhkamistest kivide, varemete ja kloostrite järele. Ühe luuletuse lüüriline kangelane istub akna all ja näeb, kuidas veoautodel veetakse hobuseid, «kes on tuhat aastat kõike vedanud ja kandnud, olles pannud oma vastupidavale laudjale inimkonna ajaloo ning verminud kapjadega seda ajalugu». Autorile näib, et on vaja päästa minevikku oleviku käest: «Kuidas küll teid aidata, mu hobused? Kuidas küll teid päästa, hobused? Mida ma võin — nuttu alla suruda, hinge teie eest anda...»

I. Kobzev omakorda nukrutseb, et «Moskvas ei kuule kukelaulu» ja kirjutab: «Puhuti mind vaevab nukrus: oo, mu kodumaa, kuhu küll sa oled kadunud, Venemaa, lõbus ja osav?!»

Paljudest värssidest loeme kirikute ja ikoonide ülistamist. Aga see ei ole enam kaugeltki poeesia küsimus... «Varem oli võimalik taevas varjupaika leida, kuid leppimatu jõud tõkestas meile tee,» kaebab V. Jakovtšenko.

Kullatud-oleograafiline talupoeglik Venemaa vastandatakse otseselt nüüdisaja linnale. «Räägitakse, et varsti, üsna varsti ronib maarahvas korrustele...» kurvastab V. Jakovtšenko.

Linna ja tööstust kujutab ta mingisuguse abstraktse «pahena», mis on kui «kuri geenius üles tõusnud»: «Raud on saanud keele, tema keel on õel ja terav. Kitkuda! Raiuda! Torkida! Lõigata! Sellised on seadused. Sellised on õigused. Teras kasvab. Kasvab raud kui hiiglarohi. Seis! Sajandi hellitusel sirgud sa inimese kohal, aina kasvad. Ikka on sulle veel vähe, vähe!...»

Lausa apokalüptiline nägemus!

Tegelikult on kõige selle taga ohtlik ideeline positsioon, mis objektiivselt sisaldab püüdeid taaselustada minevikku ja hirmutada inimesi «raua ulgumise õela vaimuga», «industriaaltantsuga», mis nagu tapaks rahvusliku omapära. Sealjuures esitatakse selletaoliste «hirmude» alternatiivina üleskutseid «lihtrahvalikkuse omandamiseks», igavese, muutumatu moraali otsinguid, usu kinnistamist «kõlbelisse algesse..., mis ei sõltu mitte millestki peale selle, et ta on kõlbeline, usku isiksust igavesti uuendavasse sisemisse vaimukvaliteedisse, mida on vene kultuuritraditsioonis alati südametunnistuseks nimetatud».

Lenin rääkis teatavasti omal ajal, et me ei usu igavest kõlblust ja paljastame igasuguste kõlblusmuinasjuttude pettuse. Mitmes oma teoses on ta kirjutanud patriarhaalse talurahva ajaloolisest piiratusest, tema harimatusest, servilismist ja orjapsühholoogiast, mida on kujundanud sajandeid kestnud sunniviisiline töö. Lenin kirjeldas talurahva olemuse kahesust: üheit poolt on nad väikeomanikud, teiselt poolt aga töötajad. Meenutame, missuguse tohutu kunstilise jõu ja sügavusega on seda talurahva olemuse dualismi ja dialektikat näidatud M. Solohhovi romaanides.

Need, kes seda ei mõista, polemiseerivad tegelikult Lenini dialektilise seisukohaga talurahva küsimuses ja külaelu sotsialistliku ümberkorraldamise praktikaga. Nii tekivadki igasugused vulgaarobjektivistlikud vaated.

«Me sõimame tänapäeval väga meelsasti patriarhaalsust ja see sõna on meie praktikas kujunenud sõimusõnaks,» kurdab A. Lanštšikov artiklis «Maa ja progress» (almanahh «Kuban» nr. 10, 1971). «Ent asi pole nii lihtne, kui esimesel pilgul paista võib... Rääkides patriarhaalsest elukorrast, me unustame ilmast ilma, et selles on kehastunud töötava klassi sajanditepikkune tegevus, kõlbeline ja vaimne kogemus, et nimelt see, aga mitte mõni teine elulaad pole andnud sellele klassile vastupidavuse kõige raskemates ajaloolistes situatsioonides...» M. Kotšnevi romaanis «Põdratiigid» väidetakse: «Vene külale ei ole isegi kõige süngematel aegadel olnud omane idiotismiga samastuv piiratus ja süüdistada teda idiotismis võis ainult see, kellele iga linnaservas kasvava põõsa tagá viirastub hirmus hall hunt...»

«Kõik on satraabid, kõik on lakeid, kõik on varjatud ja avalikud orjad... Orirahvus... Aga kas meie kallis Nikolai Gavrilovitš ei soolanud üle...», räägib sellesama romaani üks tegelasi, positiivne kangelane, kellele kuulub autori kogu sümpaatia. Siin ei polemiseerita ainult Tšernõševskiga, vaid ka Leniniga. Veendumaks selles avaldame vastava koha Lenini teosest «Suurvenelaste rahvuslikust uhkusest»: «Mäletame, kuidas pool sajandit tagasi suurvene demokraat Tšernõševski, pühendades oma elu revolutsiooni ideele, ütles: «haletsemisväärne rahvus, orirahvus, ülalt alla — kõik on orjad.» Avalikud ja varjatud orjad-suurvenelased (orjad tsaarimonarhia suhtes) ei armasta meelde tuletada neid sõnu. Meie arvates aga olid need tõelise kodumaa-armastuse sõnad, selle armastuse sõnad, mis on kurb selle üle, et suurvene rahvahulkades puudub revolutsioonilisus.»

Muide, Tšernõševski ei kasuta sõnu «avalikud ja varjatud orjad» — need kuuluvad Leninile. Ja Lenin ei nimetanud sugugi kõiki «lakeideks», «varjatud ja avalikeks orjadeks», vaid ainult neid, kes olid «orjad tsaarimonarhia suhtes».

Kellega siis antud juhul meie patriarhaalse küla innukad pooldajad võitlevad ja kuhupoole nad sihivad?

Mida rääkida möödaniku kõlbelistest väärtustest, kui leinaobjektiks on saanud isegi «traditsioonid» gastronoomia vallast! V. Kožinovi arvates ilmneb meil rahvusliku omapära hääbumine eriti teravalt... suhtumises söömisse. «Söömine nii kodus kui külas on iidsest ajast alates olnud püha talitus ja rituaal, mis algas ning lõppes tänupalvusega...» kirjutab V. Kožinov ajakirjas «Kodrõ» (nr. 3, 1971). Ta kirjeldab «vene söömaaega» selle külluse, ilu ja «hingestatusega» kui midagi eriliselt rahvuslikku, mis on seotud «tuhandeaastase kogemuse ja rahvaliku traditsiooniga.» Kas see kõik ei kõla pühaduse teotamisena? Kui järgida V. Kožinovi arutluste loogikat, siis osutub kõige eredamaks rahvuslike traditsioonide kandjaks Gogoli tegelane õgard Pjotr Petrovitš Petuhh. Võib-olla peaks V. Kožinovile meenutama, kui vihaselt ründasid vene kirjanikud sakste liigsöömist ja missuguse valuga kirjutasid nad vene küladest, mida nimetati «Gorelovo», «Nejelovo», «Neurožaika» jne.

Patriarhaalse Venemaa mõistega, mida oma kujutlustes hellitavad ajalooga pahuksis olevad «igavese kõlbluse» pooldajad, on tegelikult lahutamatult seotud nälg, viletsus, jalapakkudes talupojad, pärisorjuse piits ehk Lenini sõnu kasutades — «orjaminevik», «orjaolevik» ja «suur orjameelsus». Tasub meenutada, et Lenin samastas patriarhaalsust metsikusega. Kas tasub siis sellest otsida kõlbelisi ideaale ja moraalse uuenemise «lätteid»!

Me pooldame hoolikat suhtumist kõigesse eesrindlikusse ja demokraatlikusse, mida kätkeb rahvaste kõlbeline kogemus ja mis orgaaniliselt täiendab meie kõlbelisi klassiprintsiipe. Me armastame kõike, mis on tekkinud rahva karakteris revolutsioonilise võitluse aastail, kõike, millega maa ümberkujundamine on rikastanud tema elu. Meile on kallid töötava talurahva vabadusearmastus ja põletav viha ekspluateerijate vastu. Need tunded tõid talupoja Razini ja Pugatšovi salkadesse, võitlusse tsaari ning mõisnike vastu ja Punaarmee polkudesse.

Me oleme uhked selle üle, et vene talurahvas on taibukas, püüab kõike teha hästi ja loovalt. Me hindame töötava talupoja armastust maa ja looduse vastu, ühtsustunnet töös ja tähelepanelikkust kaasinimeste suhtes. Tahaksime, et tuhandete inimeste raske tööga saadud leivaviilukasse suhtuksid kõik samasuguse armastusega kui töötav talupoeg.

Just need töötava talurahva progressiivsed omadused arenesid pärast revolutsiooni võitu edasi, rikastudes uue sisuga. Sotsiaalsed ümberkorraldused maal on kujundanud töömehe-kollektivisti, nõukogude patrioodi, vaimselt rikka isiksuse, kellele ei ole maailm ainult «meil aiaäärne tänavas», vaid kogu võimas ja vaba Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit. Ja maamehe pojad ei muretse tänapäeval patriarhaalse vaimu «taassünni» pärast, vaid muudavad ümber maa palet ja hõlvavad kosmost!

Mõistes resoluutselt hukka patriarhaalse elulaadi põhjendamatu ülistamise, taunime niisama kategooriliselt kosmopoliitilist, hooletut suhtumist rahvalikesse traditsioonidesse. Vaidlus sotsiaalse patriarhaalsuse pooldajatega ei tähenda sugugi nihilismi rahvaste kultuuripärandi suhtes. Ainult irisev skeptik võib «mitte märgata», et Nõukogude valitsuse kultuuripoliitikat iseloomustab pidev hoolitsus kõigi Nõukogude rahvaste vaimse pärandi säilitamise ja suurendamise eest. Riik eraldab suuri summasid arhitektuurimälestiste ja kujutava kunsti teoste restaureerimiseks.

Olgem avameelsed: ei Trakai lossi, Suur-Rostovi kremlit ega Samarkandi arhitektuurimälestisi restaureeritud jumalaideede uuestiilmunud kuulutajate rahadega. Ent me ei kavatse palvetada iga kirikutorni ja minareti pärast ega pisaraid valada «pühade säilmete» juures!

Muuseas olgu öeldud, et töötav talurahvas pole kunagi esinenud jumalaideede kandja osas. Sellest kirjutas Belinski juba enam kui saja aasta eest, märkides irooniliselt, et maamees suhtub ikoonisse nii: kui kõlbab, siis palume, ei kõlba — katame potte. Ta pidas silmas neidsamu ikoone, mille ees kummarduvad nüüd hardalt mõned patriarhaalsuse eest hoolitsejad.

Mitmete kirikute ehitamisest võtsid tõepoolest osa silmapaistvad arhitektid ning neisse on kätketud rahvakunstimeistrite töö ja anne. Ent me teame ka seda, et nii kirikud, mošeed kui ka sünagoogid on alati olnud varakate võimu kaitsvad ideoloogiakeskused. Me ei unusta seda, et kirikuvõlvide all õnnistati karistussalklaste tääke, kes surusid maha esimese vene revolutsiooni, et kirikukantslist neeti Lev Tolstoid, et kirikukellade helinaga tervitati timukaid Kutepovit ja Denikinit ning Petljura bandet. Isegi kõige «demokraatlikum» religioon on lõppude lõpuks reaktsiooniline kui vaimse orjuse ideoloogia. Kui jutt on austusest ajaloolise tõe vastu, ei tohiks neid valusaid tõsiasju pehmendada. Neid ei saa kustutada rahva mälust sõnalise ekvilibristikaga *à la* «igavene vaim», mille pärast nii väga muretsevad kodukasvanud *Kulturträger*'id õigeusu, muhamedi, katolitsismi, judaismi jt. usundisüsteemidest.

(Järgneb)

LEIPZIG XV

Nädal aega kestis XV Leipzigi dokumentaal- ja lühifilmide festival, mille loosungiks oli «Maailma filmid ülemaailmse rahu poolt». Kokku esitasid 42 maa filmiloojad siin rohkem kui 200 filmi nii kino- kui ka televisiooniekraanile. Tähistamaks NSV Liidu 50. aastapäeva, oli festivali programmis ka Nõukogude kõigi 15 liiduvabariigi filmide demonstreerimine. Auhinnati nelja Nõukogude filmi.

Festivali peaauhind «Kuldtuvi» anti ekraaniteosele «Võõrast muret ei ole» (autor Konstantin Simonov, režissöör Marina Babak). Film oli festivali «naelaks» — sellest kirjutati ja kõneldi rohkesti. Tsiteerime siinkohal žürii liiget, Saksa DV filmirežissööri G. Scheumanni: «Hindan seda teost väga kõrgelt. Konstantin Simonov on kasutanud üldtuntud filmidokumente, kuid kaadrid on nähtud läbi suure kirjanikuisiksuse «filtri» ja on seetõttu saanud ekraanil teised mõõtmed. Tuttavad kaadrid äratavad uusi assotsiatsioone, saavad värske mõtte. Sisuliselt on Konstantin Simonov kasutanud oma filmis meetodit, mida «Tavalises fašismis» rakendas Mihhail Romm. Filmi võib kas või ainult kuulata, kaadreid nägemata — nii mõjukas on kommenteeriv sõna. Filmi tekst on uus osa Simonovi kaunist proosast. Simonov on saavutanud filmis sõnalise ja dokumentaalse osa ühtsuse.»

«Hõbetuvi» sai Kirgiisia film «Post» (režissöör B. Abdullajev). «Hõbetuvid» määrati ka meie telefilmidele «Kaevurid» (režissöör I. Beljajev) ja «Inglismaa udud» (režissöör B. Lissakovitš). «Kuldtuvi» pälvisid veel «Tellisetegijad» ja «Genotsiidi tunnistajad» (Kolumbia); telefilmide «Kuldtuvi» anti teostele «Võit 9. maanteel» (Lõuna-Vietnami Vabariik), «Kindralid kulissidetaga» (Suurbritannia). Kinoekraanide «Hõbetuvid» anti filmidele «Heinaaeg» (Saksa DV), «Bangladesh» ja «Lelude müüja» (India), «Kontsernid neelavad meie linna» (Saksa FV), «Ameeriklane Hanois» ja «Vietnam, august 72» (Rootsi).

«OHVRIKIVI» MITME PILGU ALL

RUDOLF RIMMEL. OHVRIKIVI. Kirjastus «Eesti Raamat» 1972, 152 lk.

Iga kirjandusteose vastuvõtmisel lugeja poolt on kahtlemata suur protsent subjektiivset, konkreetse lugeja mõtte- ja tundelaadile vastavat reaktsiooni. Seepärast ei suuda ükski retsensioon, kui põhjalik ja asjatundlik ta ka poleks, avada teose kõiki nüansse ja tahke ühtmoodi vastuvõetavalt kõigile inimestele ega kujuneda üldkehtivaks lõpphinnanguks, mis kelleski suuremaid või väiksemaid vastuväiteid ei tekita.

Rudolf Rimmeli viimasele luulekogule «Ohvrikivi» hinnangu saamiseks pöördus «Sirbi ja Vasara» toimetus mitme autori poole palvega anda lühidalt oma põhiline seisukoht, luulekogu lugemisel domineerima jäänud mõte. Alljärgnevalt avaldamegi kuus arvamust «Ohvrikivist». Nagu veenduda võime, on neiski üsna erinevaid seisukohavõtte, üheskoos aga peaksid need andma pildi «Ohvrikivist» kui probleeme ja mõtteid tekitavast luulekogust.

Rudolf Rimmeli luuletusi lugedes ei saa lahti segasest tundest. Vahest sellepärast, et tema loomingus olelevad kõrvuti, vahel ühesainsas luuletuses või ühes värsireaski koos sellised vastakused, mis muidu ühtede kaante vahel ei kohtu. Kas või siirusepüüd kõrvu sajandivahetuse kulunud sümbolitega (preestrinna, tempel, armastusehirv), needsamad muistsed kujundid kõrvu (üle)rõhutatud tänapäevasusega (inimtrafod, desaktiveeritud maa, robotid), lapseõrnus kõrvu löömamehelikkusega. See pole muidugi paha, et inimeses on mitmekesisust selliste vastandlikkusteni, ja on hea, et keegi neid väljendab. Rimmeli viga minu meelest on, et ta ei suuda enamasti seda kõike luuleliseks luuleks sulatada: see nõuaks dissonantside ja üles-alla võnklemise kõrval ka rahu ja harmooniat. Siit siis üldmulje väsitav dissonantslikkus, mida vorm veel rõhutab. Nimelt on Rimmeli kujundid ka väga polariseeritud, kui nii võib öelda — vahel riimi pärast, vahel muidu teeb ta kosmilisi hüppeid võrreldavalt võrdlusele, realt reale, pildilt pildile. Näiteks paar liitsõna, mis Rimmeli laadi kontsentreeritult esitavad: pabervirmalised, paatoselaaned, hingeobjektiiv, plastikaatnahk, tähetähk. *Mulle tundub, et Rimmel soolab kontrastidega üle.*

Möönan, et mõnele inimesele võivad sellised dissonantsid hoopis teistmoodi kõlada ja nende taha ei jää varju head mõtted, mida mina leidsin õige mitmeid. Näiteks luuletuse «Nad käisid Maal!» idee või katke: MA MÕTLEN MÕTLEN LAKKAMATULT SELLEST.

JAAN KAPLINSKI

«Ohvrikivi» lugemisel jäi mulle kohe meelde kaks luuletust, nimelt «Pajats» ja «Mesilased». Paar nädalat vahet, sirvisin raamatu uuesti läbi ja leidsin need mingi vaevata üles. Selgi lugemisel leidsin need tähelepanuväärsed olevat.

«Pajats» on mu meelest eeskujulik laulutekst. Olen veendunud, et kui see leiab sobiva meloodia — ja olemuseldasa peaks ta praegu kehtivale neosentimentalistlikule muusikalisele maitsele vastama —, saame laulu, millel vastandina meie estraadilaulude absoluutsele enamikule on olemas terviklik meeleolu ja poeetiline mõjukus.

«Mesilased» on huvitav reminiistsents Juhan Liivi tähtsast motiivist. Kui kunagi koostataks väike antoloogia eesti poeetide mesilastele pühendatud luuletustest, leiaks seal seegi väärilise koha. Lisamõte: oleks isegi oluline jälgida ja võrrelda teatava sümboolse kaaluga motiivi esinemist eri ajastute poeetidel; selliseid motiive on veel palju.

AIN KAALEP

Rudolf Rimmeli luuleraamat «Ohvrikivi» on rikas leidmistest. Ta on helde andma kiirtevihke väga kaugetele ja lähedastele objektidele. Ta murrab lahti mõnegi tundepanga ja näitab sisemusse. Autor, leidnud erilise teema, nagu luuletuses «Kont», «Ekvaator», «Puri», «Fantaasia» jt., juhib lugeja lõpuks enda juurde. Hea on, et paljudes luuletustes leiad ennast oma kogemustega — ja siis äkki pöörab luuletus hoopis huvitavale rajale. Looduse on kõitnud autorit pidevalt ja meeldivalt («Mesilased», «Sajune»). Aga looduse juurest on ta tulnud jälle enda ja inimeste juurde.

On ka segasevõitu luuletusi («Küpsemine», «Pajats»), milles on ehk tahetud hästi öelda, kuid ei ole lugeja jaoks nii välja tulnud kui vaja.

Meeldis tsükkel «Hauakiri». Selles on kõigile midagi, sest igal inimesel on ema, kellega ta on kõige tihedamalt seotud. Ka «Bumerangis» leiad midagi endast, tükikese lugeja saatusest.

Lugedes Rudolf Rimmeli luuletusi, käid ära maal ja vees, kosmoses ja tundmatuses, kuid siiski on nendes hubane olla, neis on südamlikkust, kodusust ja soojust. Selles luuleraamatus oli huvitavaid mõtte- ja tundeleide. Jätkuks autoril neid edaspidigi!

ARVO MÄLBERG,
Elva keskkooli direktor

Rimmel tunnistab siira pihtimuslikkusega, et ta on muutunud, küsides peaaegu ahastavalt —

kuhu jõudnud sa mitterimmel
veidi optimist veidi poeet
lõõdi puruks su luulesimmel
jõhkrus tabas sind nagu kasteet

— ja jõudnud dialektiliselt lapsemeelse, donkihhoteliku u s u minetamiseni ning julmuse üle valjuhäälselt kurtmiseni, kusjuures julmuse sünonüüme on ülekülluses, milline asjaolu kogule just kasuks ei tule, nagu ei tule kasuks ka ebapoeetilised trammikeelsed «kasteedid» ja «harpuunid» ning muud ebarüütellikud löögiriistad. Ei anna Rimmelile originaalsust juurde samuti «kurbliku pajatsina», «tühjas kõrbes hüüdjana», «veritseva südamega iseendaskäijana» jne. esinemine.

Kuid see pole oluline, oluline on hääle tugevus, mis tõstab ka Mitterimmeli rimmellikult hästi esile paljude nukrameelsete nuuksujate hulgast. Julmusest tuleb rääkida julma valjusega. Cesare Pavese küll ütleb: «Kannatamises oleme alati ise süüdi.» Mitterimmel endale süüd ei võta, kuid siiski aimab, et julmus on vahel vastastikune olnud. Rimmel-Mitterimmel mõistab hukka selja taga sosistamise, ta ütleb: «Anonüümse signaali kultus / oleks vastikuim hädasignaal!» Ja siiski — kõlagu see paradoksina — tekib minus vähemalt küsimus, kas pole Mitterimmeli julmusevastases signaliseerimises natuke, õige pisut anonüümsust, mistõttu märklauas pole tabamusi nabakümnesse. Või tekib säärane mulje «Ohvrikivi» sõnaohtuse taustal? Või luules üldse liigselt levinud anonüümsuse taustal?

LEMBIT REMMELGAS

Eesti luule üle aegade ulatuvad väärtused kuuluvad suurelt osalt n.-ö. ajatu luule valdkonda, meie kodanikuluulel on nii sisult kui ka mahult ja kaalukuselt vähem pakkuda olnud. Seda ka praegu. Rudolf Rimmeli «Ohvrikivi» on just oma aktiivse, võitleva hoiaku poolest nüüdisluule pastelsel, tihti minoorsel taustal meeldiv kirgas laik. Võrreldes eelnenud kogudega — ja neid on sel noorel mehel juba kuus —, on Rimmeli «Ohvrikivi» värss muutunud tihedamaks ja tehniliselt tugevamaks, mõningane rabedus ja ehk rabeleminegi pole tema luulest kadunud, kuid näib, et sel puhul pole vist tegu niivõrd kohmakuse kui mingi erilise tunnetuslaadiga. Age, peru, pisut kandiline sammuga on Rimmeli peegasus, kuid just niisugusena see tragi loom sümpaatne ongi.

ENN VETEMAA

On olulisi probleeme — mees näeb ja mõtleb. On trotsi — mees julgeb. On lüürilisi toone, seekord ühenduses kadumise ja säilimise hella suhtega. Ja on enesekindlust kirjutada «kõnekeelset luulet», kramplemata kujundi kallal, näiliselt nagu konstrueerimata. Nagu nokk loodud? Vaevata? Kes teab teise nokka ja teise vaevu — aga tulemus on puhuti kergeke. «Sfinski» tasemeni — seal oli pinget, kontsentreeritust, tagamaid — ei taha alati jõuda. Lobaluule on liiga suur.

Nii et unistagem täiusest.

Ka Rimmeli puhul.

AKSEL TAMM

UITPILKE LÄTI

NSV LIIT

Püüe otsida sündmuste põhjalikku seost, siduda psühholoogilisi kollisioone võimalikult sotsiaalse, ajaloolise keskkonna ja olustikuga — need on iseloomulikumad jooned läti uuemas proosakirjanduses.

Üha enam pööratakse seejuures tähelepanu inimesele endale, tema sisemaailmale, mille prismas valgustatakse suuri ja väikesi välismaailma sündmusi. Niisiis nihutatakse esiplaanile moraaliküsimused, elamused, tundmused. Ja rohkem kui varasematel aegadel on saavutatud sügavust, nüansseeritust.

Läti kirjanduskriitikas on korduvalt räägitud, nagu oleks leedu ja eesti kirjandus võitnud üleliiduliselt suurema kõlapinna kui läti kirjandus. See väide on üsna suhteline. Igal rahvuskirjandusel on oma eripära (on teatud tõusu- ja mõõnaperioode, ka seda ei saa eitada). Mis puutub läti uuemasse kirjandusse, siis tuleb konstateerida, et see on üsnagi rikas ning temaatikalt, žanrilt, vormiotsingutelt mitmekesine. Nii mõnigi elutahk ja tähtis ajalõik rahva elus, mis näiteks eesti kirjanduses ei ole leidnud kajastamist või mida on kujutatud ebapiisavalt, on läti kunstisõnas hoopis tõsisema tähelepanu osaliseks saanud.

Käesolevas heitkem põgus pilk mõnele teosele lõunanaabrite uuemast kirjandusest.

Üks mahukamaid, kaalukamaid ning stiililt erilaadsemaid teoseid, mis käesoleva aasta algul läti raamatuturule ilmus, on **Ilze Indrāne** romaan «Veekandja». Ehkki I. Indrāne on harrastanud mitmeid žanreid (ta on kirjutanud lavateoseid ja juturaamatuid eri vanuses noortele), on ta **populaarsuse** ning tunnustuse võitnud just **romaanikirjanikuna**. Juba tema esikromaan «Sarapiku purre» (1963) kutsus esile **sooja** vastuvõtu mitte ainult Lätis, vaid **kogu** Nõukogude Liidus. Tema teise romaani «Kübar kastanitega» (1966) üle on vaieldud vist küll rohkem kui ühegi teise raamatu puhul Lätis, seda peamiselt autori uudse käsitluslaadi ning eripärase stiili tõttu.

Ilze Indrāne on selgepiirilisemaid ning ehedamaid psühholoogilise romaani viljelejaid läti kirjanduses. Ta püüab mõista, haarata tänapäeva inimese sisemaailma kogu mitmekesisuses ja rikkuses. Eriti ilmneb see romaanis «Veekandja», mis on kiidulaul inimese tundmustele, muusikaarmastusele ja kiindumusele lastesse, hümn kahe inimese armastusele, ka seesugusele, mida pole krooninud õnnelik kooselu. «Veekandjas» vaatleb kirjanik kahe põlvkonna noorust erinevates ühiskondlikes tingimustes. Kogu teost läbib iseloomulik pilt — inimene oma kalli kandamiga raskel eluteel. Inimene kannab ja ulatab teisele inimesele karastust, nestet janu kustutamiseks, valu leevendamiseks, ning piiskagi ei tohi maha loksuda. Seesugusena näeme teose lehekülgedel Klintat — sirgjoonelist ja tohutu tahtejõuga karakterit, kes omal käel murrab teed õpetajakutse poole, muusikamaailma. Ilze Indrāne kangelane kõnetab lugejat oma tõe ja õigusega. Autor ei juhi teda üksnes läbi psühholoogiliste labürintide, vaid ka mööda karme, raskeid sotsiaalse võitluse teid. Sellega omandab teos erilise kaalu.

Ulatusliku romaani kõiki osi ühendab järjekindlalt arendatud probleem inimese elutööst, elu mõttest, sellest, mida suudab inimene pakkuda teisele inimesele ja ühiskonnale. Autor põimib selle probleemi erinevate põlvkondade omavahelistesse vahekordadesse, näitab nendes küll erinevat, küll ühist.

Ilze Indrāne stiili on nimetatud lüüriliseks. Ning sel pinnal ongi avaldatud erinevaid arvamusi. On näiteks väidetud, et kui romaani tegelasi vaadelda distantsiga, tunduvad nad monumentaalsed, ent teose filosoofilistesse kontseptsioonidesse sõvenemisel muutuvad psühholoogiliste inversioonide voolus otsekui ebamaiseiks, õhulisiks, tabamatuiks.

Üksmeel valitseb aga selles, et Ilze Indrāne on ainulaadne talent läti kirjanduses.

Teisena olgu öeldud mõni sõna läti viimase aja kirjanduse kõige pisema proosateose (kaustalt ja mahult umbes 3 autoripoognat), ent sisult, mõtteilt, probleemidelt üsnagi koguka ning kaaluka raamatu, **Imants Ziedonise** «Epifaaniad» (1971) kohta.

Imants Ziedonis on üks andekamaid noorema (mitte kõige noorema) põlvkonna luuletajaid. Ta on harrastanud ka proosat — reisiraamatud «Luuletaja päevik» (1965), «Mööda vahutavat teed» (1968), «Mu Kuramaa» (1970). Need pole tavalised matkakirjad, vaid sisaldavad ka rohkesti luulet, filosoofilisi mõtisklusi, publitsistlikke arutlusi.

Üldise tunnustuse ja rohkeid kiidusõnu läti kriitikas ning sõnavõttudes on pälvinud eriti viimati nimetatud teos. Kui kahes esimeses raamatus «Luuletaja päevik» ja «Mööda vahutavat teed» käsitletakse Altai ja Karjala looduse ning inimeste omapära, siis «Mu Kuramaa» objektiks on kodumaa omapärasemaid, ajalooliste mälestusmärkide poolest rikkamaid ja looduselt huvitavamaid paikkondi. Autor oskab leida siin rohkesti haruldast ja ainukordset, ka huvitavaid isiksusi. Ja J. Ziedonis teeb järelduse: «Üksnes isiksustest rikas kollektiiv on rahva respekteeritav osa, üksnes see võib rääkida rahva nimel.» Raamat on kirjutatud sügava kodanikutundega.

Oma viimase teose sissejuhatuses ütleb Imants Ziedonis: «Epifaaniad» on kirjandusloos veel vähe mainitud žanreid, need on väikesed impulsid, väikesed leegisähvatused, mille valgusel mõned hetked inimese elus eriti eredalt esile tulevad.»

Raamatuke sisaldab meditatsioone näiliselt pisiasjade, ent olemuselt ometi sageli üsnagi tähtsate küsimuste üle. Selles leiame luulet, proosat, esseesid, paradokse — nii eraldi kui ka mitmesuguste žanrielementide sulamina, mida autor nimetabki epifaaniateks. Imants Ziedonis on üldse üks nobedamaid uute žanrite otsijaid.

J. Ziedonise epifaaniatel pole kindlat süžeed ega arendatud sündmusi, on vaid rida kujundeid, mis liituvad omavahel assotsiatiivselt, seostuvad rütmilises harmoonias. Ning kogu täiuses ja intonatsioonide rikkuses tajud epifaaniaid üksnes siis, kui loed neid luulena. Tinglikkus on epifaaniates vahend, millega rebitakse end lahti maakamarast, esemete välispinnalt, lähenetakse asjade sügavamale olemusele.

Autor tabab osavalt oma kaasaegsete jõudu ja jõuetust, ilu ja näotust, usku ja kahtlusi. Kõik on väljendatud taidelise pretsiissusega, ainsatki rida pole kirjutatud ükskõikselt.

Läti keskmise põlvkonna romaanikirjanikest on esilekerkivamaid nimesid **Zigmunds Skujinš**, kelle kolmas romaan «Hõbetatud pilved» (1967) pälvis üldise tunnustuse. Selles kujutatakse läti emigrantide elu ja vabatahtlikku pagendust kui keerukatest ja halastamatutest sõjaoludest tulenenud tragöödiat, kujutatakse nende kõhklusi ja kannatusi võõrsil, tekkinud arusaama, et inimene pole kellelegi vajalik, et ta on täisväärtuslikust elust välja lülitatud ja on sunnitud sageli võrelema võõrastest kätest saadud almuste abil.

Z. Skujinši viimane romaan «Alasti» (1970) on teos tänapäeva noorsoo moraaliprobleemidest, inimese avameelsusest, siirusest ja tema vastutusest nii oma südametunnistuse kui ka omaste, sõprade, seltsimeeste — kõigi ees, kellega ristuvad meie teed, kogu ühiskonna ees. Kirjanik arendab aktuaalseid küsimusi noorte inimeste, peamiselt noorte tööstustööliste isiklikus elus ja ühiskonnas, näitab, et olmetingimused mõjustavad sageli inimese mõtte- ja käitumisviisi. Romaan «Alasti»

KOKKUVÕTLIKKU DYLAN THOMASEST

Allakirjutanu on viimastel aastatel hooti tegelnud Dylan Thomasega. Selle nähtavaiks viljadeks on olnud tõlge kuuldemängust «Under Milk Wood» (e. k. «Piimmetsa vilus», 1970) ja hiljutine luulevalimik «Surmad ja sisenemised». Püüaksin nüüd oma laekunud tähelepanekuid selle kirjaniku kohta lühidalt kokku võtta. Tegemist on isikuga, kelles kõige tema erandlikkuse juures kontsentreeritult kehastub praegu viimasesse veerandisse põörduva sajandi varasemaid põhilisi heitlusi ja veidrusi. Kui mitte muu, siis selle poolest tohiks ta meilegi üht-teist pakkuda, samas kui reministsentsid inglise vanemast luulest — millel ta loomingus on suur osa — jäävad meist suurelt jaolt tabamata ning paljud spetsiifilis-poeetilised väärtused takerduvad tõlkimatusse.

D. Thomase taolised kosmiliste püüdluste ja teadliku loomismeetodiga poeedid on tavaliselt ühel või teisel moel «kunsti dehumaniseerimise» pooldajad, mida oleks vist täpsem nimetada «depersonaliseerimiseks» või «desubjektiviseerimiseks». Tunnistades, et taastumatult on minevikku vajunud ajad, mil endastmõistetavalt elati läbi ühe kogemusena armutunnet, Petrarca uurimist ja kõõgist tulevaid lõunasõõgilõhnu (nagu T. S. Eliot on John Donne'i meenutades kirjutanud), keskenduvad kaasaegse poeesia klassikud ainult ühele neist lahkuläinud kogemuslõikudest, tihti vahetult universaalseimale. Kõik, mis annaks aimu autori isikust ja tema maisest käekäigust, jääb sellisel juhul kõrvale. Teatud piirini käib see ka D. Thomase kohta, keda on võimatu mõista, kui tema luuletuste minas otsida üht dokumenteeritud isikut oma ses või teises elujärgus; tolle teatud piirini on D. Thomase mina mingi fülogeneetiline üldistus, muutuva eaga, muutuva sooga, muutuva arvuga, mikro- ja makrokosmose liikuv tasakaal. Sealsamas aga on tegija jätnud desubjektiviseerimise sinnapaika, ning ilmselt siiski raatsimata iseend luules maha vaikida, toob oma olusuhteid ja igapäevaarvamusi luuletustesse sisse, — ja mitte ainult hilisemasse värsseepikasse, kus ta varjamatult maalib ennast, nagu ta end parajasti näha tahab (poeedina Laugharne'is maailma päästmiseks mõistulugusid loomas ja lapsele rahustuseks unejuttu rääkimas), vaid ka varasemasse kosmilisse lüürikasse, kus uurijate lustiks või kahjurõõmuks pidavat nagu kolme põhjaga kohvris peituma omajagu ka labast isiklikku kraami. Võib-olla tahtis D. Thomas sel viisil taasühendada lagunenud kogemuselülisid, panna paika liigestest kistud aega? Ka tema vormisüsteemide rangus pulbitseva kujundlikkuse ümber paistab viitavat samale — kui ainult need vormidki poleks päris meelevaldsed, ühe- või paarikordseks tarvitamiseks endale paberi peale ette joonistatud, luuletuste temaatilise ja keelelise ainega õige suvaliselt seotud. Näeme niisiis oma kadunud sajandikaaslast tuttavliku probleemi ees: kuidas võita kaost, absurdi? Kas süntees on võimalik — või ainult eklektika, kokkuklopsitus?

Taotluste puhtust nõudvalt kriitikult võiks vastu küsida: miks? Miks mitte ka autori elupäevi kõige maisemas mõõtkavas, olgu siis kogutulemus pealegi eklektiline, kui teisiti ei saa. Kuid siingi ei mahu kõnealune järjekindlasse skeemi. Kui Donne või siis François Villon, kelle temperamendis ja vormikindluse ning mitmekordsete šifrite harrastuses on samuti nähtud D. Thomasele eeskuju või analoogi, elasid oma välist, praktilist elu ka tõesti innukalt, seikluslikult, siis D. Thomas ilmselt vältis seda. Omal viisil oli ta erak ja askeet, küll perekonnainimese ja õllesõbra kujul. Oma kirgede ja kokkupõrgete poeetilisemad äärmused koges ta oma teadvuse näitelaval, sõnakulisside vahel. «Piimmetsa»-kuuldemängu autori asend kogu maailma suhtes jääks häbematult pretensioonikaks, pühadustteotavaks omavoliks, kui see monumentaalne anekdoot nii ilmselt ei oleks — peale muu — dramatiseeritud autoportree, autori siseilma panoraamne projektsioon, mis on kahe välise plaaniga — Walesi ja globaalsega — hoolikalt vastavusse viidud. Oma akadeemiliste naabrite muigele vaatamata oli D. Thomas nagu nemadki puhtalt kirjandusinimene. Võib-olla on selleski asjaolus tema elulähedus-like taotluste valgusel midagi üldisemalt iseloomulikku.

Kujundid on ekstaatilised, toon retooriline nagu kihutuskõnel või meeleparandusjutlusel. Kuid selle fikseeritud hääle kindlusega ei õelda ometi jah ega ei, ei valita usku või uskmatust, sisemist või välist elu, kartust või lootust surma või surematuse ees, ega suudeta neid ka kestvamaks ühendada, kuigi paistab, et just selles lunastust nähakse. Eluga ei jõuta kuhugi, sellegipoolest — või sellepärast? — peab lõpule vastu hakkama («Do not go gentle . . .»). Surm ei jää valitsema — kuid masendab ikka oma ükskõikse meeldivusega ning oma ohvrite lapsiku valmisolekuga («And death shall have no dominion»; «Over Sir John's hill»). Pärast esimest surma teisi enam ei ole («A refusal to mourn . . .»)? Mediteeriv poeet alustab hümni igavesele elule ja armastusele, mis kestab üle haua, sulgudesse tõmbuvas kiillauses selgub aga, et see armastus jäi ja jäigi viljatuks, ja sellegipoolest soovib ka laulik õppida nimelt sellist armastust — armastust, mille kestvus on tema rahuldamatuses ja mille sümboliks on Fawkesi tuli, teostumata jäänud plahvatuse korduv imitatsioon («In the white giant's thigh»). See druiid tunneb oma jumalat vaikivana, nagu polekski teda olemas — «jumal oma tuulispaskvaikuses», aga ometi võimsana. Maalapseuni loob kujundi vargast, kes tuleb, et rõõvida usku sellesse, et ta tuleb («In country sleep»). Üleva tooni püsiv positiivsus ja kuulutuse enda tsüklotüümne rabedus, kusjuures kuulutamisest ei loobuta, — kas pole see kokkuvõtlikult omane kogu Õhtumaa viimaseaegsele, ülemineku-aegsele vaimule, mida D. Thomas meile nüüd enese elu ja loomingu näitel teadvusse manab? Ta on ennast nimetanud pühaks meistriks, kes loob oma käsitöid jumala auks, teisal lisades — «keda ma ei usu». Sellised paradoksaalsed avaldused näitavad head tahet pääseda ühekülgsest, vasturääkivuseta «tõest», kuid raske on olnud loobuda ütlemast midagi pealtnähagi kindlat, midagi maharahustavat.

PAUL-EERIK RUMMO

LÜHIDALT

Moskva Riiklikus Kirjandusmuuseumis avati uus näitus «Meie kodumaa paljurahvuseline kirjandus», tähistamaks NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva. Näitus kajastab kõigi vennasvabariikide kirjanike, luuletajate ja näitekirjanike loomingulisi saavutusi. Paljud eksponaatidest on välja pandud esmakordselt.

Muuseumis säilitatakse suurt osa A. Fadejevi isiklikust raamatukogust. Paljud teosed on läkitused teistelt kirjanikelt. Ka näituse väljapanekute hulgas leidub neid, näiteks August Jakobsoni «Näidendid» autori pühendusega «Sm. A. Fadejevile tervitustega. A. Jakobson».

*

Äsja kuulutati välja inglise suurima kirjandusauhinna (Booker Prize) tänavune laureaat — kirjanik ja kunstikriitik John Berger. Preemia — 5000 naelsterlingit — määrati talle filosoofilise romaani «G» eest, mis käsitleb klassivõitlust aastail 1848—1914. Žürii märkis, et teos, mida Berger kirjutas viis aastat, paistab silma oma humaansuse, sügava ideelise ja psühholoogilise mõtestuse, uuema ajaloo põhjaliku tundmise ja rõhututele kaasatundmise poolest. Tänavu juunikuul ilmunud romaan jutustab rikka perekonna hellikust pojast, kes satub Euroopas XIX sajandi teisel poolel asetleidnud poliitilise võitluse ja ümberkujundavate sündmuste keerisesse.

John Berger on teatanud: ta jätab poole preemiast endale, et kirjutada uut romaani Euroopa maades tööd otsivatest teiste mandrite sisserändajatest, teise poole annab Suurbritannia «Mustade Pantrite» liikumise käsutusse.

*

«Alice imedemaal» autori Lewis Carrolli teise raamatu «Läbi peegli» ilmumisest saab tänavu 100 aastat. Sel puhul tuli Inglismaal müügile rikkalikult Steadmani joonistustega illustreeritud juubeliväljaanne kirjastuselt «MacGibbon and Kee».

*

Académie Française'i liikmeks on võetud esimese mitteprantslasena Julien Green. Pariisis kasvanud ameerika päritoluga kirjanik kirjutab peamiselt prantsuse keeles. Ta pärib François Mauriaci koha.

ESTICA

■ **Ajakirja «Inostrannaja Literatura» k. a. 10. numbri publitsistikaosas avaldatakse kirju ja dokumente Vastupanuliikumise kangelaste mälestuseks, sealhulgas ka katkend eestlase Boris Vilde päevikust «Dialoog vanglas».**

■ **Seoses Nõukogude rahvaste kirjanduse päevadega, mis toimusid Riias 27. novembrist kuni 3. detsembrini, avaldati «Literatura un Maksla» k. a. 25. novembri numbris Debora Vaarandi luuletus «Saar» Laimonis Kamara tõlkes.**

■ **Ajakirja «V Mire Knig» k. a. 10. numbri rubriik «NSVL 50» on pühendatud Eesti NSV-le. Artiklile on lisatud bibliograafia.**

KARL ABEN

UUEMASSE KIRJANDUSSE

on inimestest, kes ühtaegu on ega ole identsed enesega, ning edasiviiv jõud teoses on lõppkokkuvõttes tunnetus, et «pigem käia alasti, kui ehtida end ebatõe kuldsete hilpudega, ehkki katmata tõde pole alati meeldiv.»

Teose tegelased võtavad mõningaid elutahke mänguna. Mängitakse võõraste nimede, võõraste fotode, võõraste iseloomujoonte, avameelsusega. Ent see mäng tõega, puhuti juhuslik, puhuti teadlik, ettekavatsetud, taoti otsekui üsna süütu, mõnikord siiski egoistlikel ajenditel, võib viia nii kaugele, et tagasipöördumine tõe juurde osutub juba raskeks, võib viia tõsiste, isegi traagiliste tagajärgedeni.

Romaan «Alasti» on loodud moodsa psühholoogilise romaani traditsioonis, selles leidub rohkesti sisemonolooge. Teos on üks loetavamaid läti viimase aja kirjanduses, mida näitab seegi, et raamatu esmaväljaande tiraaž ulatus Lätiski harukordse arvuni — 60 000.

Noorema põlvkonna esileküündivama prosaisti **Alberts Belsi** teisest romaanist «Puur» (1972) on räägitud kui läti proosa tõusuteed tähistavast tööst. Selles kriminaalteostele omaste elementidega läbipõimitud raamatus käsitletakse aktuaalset probleemi, kuidas tänapäevalgi võime puhuti märgata väikekodanliku mentaliteedi kasvu inimese hingeelus, inimese ja ühiskonna vahekorras, elu mõistmises. Õieti on see igivana «puurluse» probleem, «inimene puuris ja puur inimeses», nagu seda läti kriitikas on sõnastatud.

Teose tegevustik kestab üsna lühikest aega ja sisugi on üsna lihtne. Arhitekt Edmunds Bērzs sõidab oma autoga maale vanemaid külastama ja jääb kadunuks. Teda hakatakse otsima. See kestab nelikümmend päeva. Selle aja veedab otsitav kõrvalises kohas fašistliku koonduslaagri varemetele jäetud raudrestidega puuris, kuhu autorõõvlid ta jälgede kaotamiseks sulevad. Arhitekt Bērzsi olemus ei avaldu tegudes, teotsemises, tema iseloomujoontest, käitumisest, suhtumisest töösse ja teistesse inimestesse saame teada teiste suu läbi, ning neid andmeid esitatakse puhuti üsnagi vastandlikena, sõltuvalt sellest, kas neid jutustavad naine Edite, nooruspäevade sõbratarid, tema võistleja teenistusalal või veel mõni teine.

Edmunds Bērzsi tõeline karakter, arusaamad elust ja inimese kohast elus avalduvad õieti ta mõtiskluste kaudu puuris veedetud neljakümne päeva jooksul. Kasutades erakordselt raskes olukorras iga pisematki võimalust, et hinge sees hoida, mõtiskleb Bērzs: «Inimene iseenesest pole miski, üksnes kokkupuutes ühiskonnaga saab ta inimeseks. See on aabitsatõde, mida teadsin varemgi, kuid nüüd tahaksin kisendada inimese järele. Välismaailmas sageli põgenesin ta eest.»

Alles puuris leiab Bērzs oma õige mina, adub, kuidas pidanuks töötama ja elama. Andekas arhitekt saab aru, mida õieti tähendavad inimesed ja elu. Peaaegu surmaeelses seisundis võib ta õelda enda kohta: «Puuris viibides pole ma puuritaoliseks muutunud. Inimesed on mind kaotanud, ent mina ei kaotanud end. Olen jäänud inimeseks.» Bērzs jõuab otsusele, et seal väljas on ta elanud konformistlikult, andudes liialt moesolevate esemete ja mugavuse kultusele.

Edmunds Bērzs ei ole neid inimesi, kes arvavad et «olen vastutav kõige eest maailmas». Tema mõttekäik on realistlikum: «Olen vastutav eelkõige enese eest, oma töö eest, oma vahekordade eest inimestega. Ära mata end elus olles egoismipuuri, ja ma ütlen teile — maailm muutub paremaks.»

Regina Ezera on neid läti naisprosaiste, kes armastavad käsitleda oma teoseis keerukaid eluprobleeme. Tähelepanuväärseks on ses mõttes läti kriitikas peetud tema perioodikas ilmunud pikemat jutustust «Päikesehelk» ja romaani «Kaev».

«Päikesehelgis» käsitletakse nii inimese ja ühiskonna vahekorda, kui ka inimese sisemist heitlust, hinge kahestumist. See on psühholoogiline stuudium, mis annab tunnistust kirjaniku meisterlikkuse kasvust. Veelgi veendunumalt võib seda väita tema viimase raamatu «Kuupaisteta öö» (1971) kohta, mida autor ise iseloomustab kui mosaiiki. Selle moodustavad kümmekond inimest, kes kohtuvad juhuslikult pimedal (kuupaisteta) oktoobriööl väikeses jaamas ja ootavad rongi. Siin ristuvad eri inimeste vaated ja tõekspidamised. Öö on võtnud kõik oma võimusesse. Ta katab kinni kogu ilu, mis avaneb silmale päeval. Öö hingab tasa, «laotades säästvalt kõige peale pimeduse — inimeste ulmadele ja kavatsustele, õnnele ja valule, kirgedele ja surmalegi».

Kujutades jutustuses «Kuupaisteta öö» mosaiigitaolise kirevusega mitmesuguste inimeste mõtisklusi, meenutusi minevikust, joonistab kirjanik värviküllase elupildi, milles jääb kajama tänapäevale iseloomulik kõnelus inimesest, tema õnnest, selle otsingutest, kas seda on leitud või pole leitud, selle mitmesugusest mõistmisest. Siin on kujutatud tavalise elu, argipäeva suurust.

«Kuupaisteta öö» on hea stiilivaistuga komponeeritud, filigraanselt viimistletud, nagu K. Kraulinš teost iseloomustab. Erisugused inimkarakterid on põimitud sellesse nagu kirevad lõimed keerukasse elukangasse.

R. Ezera on proosas üks kindlamaid käesoleva aasta vabariikliku preemia pretendente.

Tänapäeval me ei kujuta Riia keskust — Kommunistlike Noorte nimelist jõekallast, Oktoobrisilda, Lenini tänava algust ilma läti punastele küttidele pühendatud monumentaalse ansamblita. Niisiis on läti kuulsate revolutsioonisõdurite mälestus jäädvustatud monumentaalkunstis. Läti kirjanduses ei olnud seni kuulsate küttide lahinguteid, nende osa Oktoobrirevolutsiooni kaitsmisel ja kindlustamisel väärtiliselt kajastatud. Seda võlga on asunud nüüd lunastama **Alberts Jansons**, kavandades ulatusliku sõja- ja revolutsiooniepopõa, mille esimene osa, mahukas romaan «Kui ma sõjateid tallasin» ilmus 1970. a.

Autor viib lugeja punaste küttide kangelastee algusse, mil maa ja linna töötavad inimesed, natsionalistlikust ja šovinistlikust propagandast uimastatud, tõmbavad selga tsaariarmee halli sineli ja võitlevad Kuramaa soodes, et hiljem, adunud suurte sündmuste tõelist tuuma, põörata täägid rõhujate vastu ja saada ustavateks revolutsioonisõduriteks.

Romaani keskse telje moodustavad sõjamehesinelites lihtsate inimeste saatused, nende tee ärkamisele, ajalooliste sündmuste mõistmisele. See tee kulgeb läbi paljude ohvririkaste ja mõttetute lahingute, viib vennastumiseni rindel, teravate lahkarvamusteni küttide ja ohvitseride vahel, küttide revolutsioonilise teadlikkuse kasvuni.

Ohvitseridest on esiletõstvalt kujutatud tarka ja ausat polkovnik Vagulist, kelle prototüübiks on ilmselt olnud kütipolkude silmapaistev väejuht Jukums Vācietis.

A. Jansonsi teos «Kui ma sõjateid tallasin» ei taha väliselt olla dokumentaalromaan. Selles ei kujutata ajaloolisi tegelasi nende õigete nimedega — ilmselt on autor soovinud jätta endale suuremad loomingulised vabadused sündmuste ja iseloomude kujutamisel. Siiski kasutatakse raamatus ka dokumentaalteose žanrivõtteid: esitatakse tolle aja ajalehtede tsitaate, käskkirju, manifeste ja teisi dokumente.

Teoses jälgitakse selle kangelasi läbi ajastu tormiliste sündmuste kuni 1917. aasta augustikuu lahinguteni Riia pärast, mille järel siirduvad kütid laia maailma, Petrogradi, «mitte murest murtud, vaid lootustest tiivustatud, mitte teisi vägivallatsejaid troonile upitama, vaid võtma seda, mis kuulub inimesele, töötavale rahvale, mitte teisi rõhuma, vaid et koos teistega vabaks saada».

Enne teose kirjutamisele asumist uuris autor põhjalikult ajaloolisi dokumente ja arhiivimaterjale, tutvus ajastu iseloomuliku sõnavaraga, mida eriti dialoogis ka ohtralt kasutatakse. Romaan «Kui ma sõjateid tallasin» laseb loota, et epopõa tervikuna kujuneb läti punastele sõjasangaritele väärtiliseks kirjanduslikuks monumendiks.

TEATRI- JA MUIDU-PILTE ARMEENIAST

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr-d 41, 46)

AIN KAALEP

KUUES PILT

Nüüd tuleb üks mu Jerevani-päevade kulminatsioone!

J. Otjani nimi ei ütle meile vist küll midagi. Armeenia kirjandusloos on sel, aastail 1869—1926 elanud läänearmeenia kirjanikul aga kindel positsioon. Tema realistlikud, tihti humoristlikud novellid (kas meenutada paralleeliks «Nalja-Vildet»?) on siiamaani populaarsed, ja neist ühe, «Armastuse ja naeru» dramatiseeringut õnnestuski mul Jerevani Draamateatris Hr. Ghaphlanjani lavastuses näha. Muide kanti seegi ette läänearmeenia keeles.

Kui ma eelnevates piltides olen avaldanud aeg-ajalt võõrastust saatemuusikaga liialdamise vastu, mistõttu muide Liibanoni taieltrupi ainult sõnale rajatud lavastus omamoodi värskendavaltki mõjus, siis selles tükis ei kujutaks teistmoodi lahendust ettegi kui just sellist, mis loo peaaegu muusikaliks tegi. Ainult laulu pidanuks natuke veel rohkem olema! Tegemist oli omasuguse armeenia «Rätsep Õhuga», kui nii võtta.

Lugu ise kõneles sajandialguse Türgimaast, kus kohustuslikes fessides liikuvad armeenia linnakese võimumehed, preester nende hulgas, on hädas niihästi snooblikus Euroopa-vaimustuses prouakestega kui ka päris-Euroopa moodsate mõjudega (tango!), mida toovad sisse maailmas liikunud noored. Sel pinnal ujub esile aferist «doktor» Charvache (niisugune tahvel ripps laval araabia- ja armeeniatäheliste seas), kelle janditamist muidugi just võimumehed puhta kulla eest võtavad. Loomulikult on mängus mitmesugused keerulised armuintriigidki, kuni «igaüks leiab oma».

Markeerimaks seda mitmekihilist ajastut, liikusid mingi koorina taustal neli punastes fessides poissi ja kuus võluvat «Folies-Bergères'i» tantsijannat — kord kasutati neid kergete tinglike dekoratsioonide vahetamiseks, kord tantsuks-lauluks. Pärast kuulsin ühe vaataja suust mõningat pahandamist nende kankaanide vastu, mis parajas kohas muidugi ei puudunud: olustikulisse tükki olevat need toodud kunstlikult! Kuid julgesin arvata, et tegemist oli olustikulise novelli mitteolustikulise instseneeringuga. Kas ei oleks mõeldav kas või meie «Veli Hennu» puhul ka neidsamu «tentsereid» näidata, kellest seal juttu? Nojah, millegi nii efektseni kui temperamentsete armeenia kaunitaride esitatav kankaan me muidugi ei jõuaks ...

Pöördlava see tükk ei vajanud. See-eest oli sobival juhul rõhutatud just intiimset kontakti saaliga, kelle poole tegelased pöördusid nii mõnigi kord, vahel publiku hulgast ka vastust kuuldes.

Näitleja, kellest vaimustusse sattusin, oli aferist Charvache'i osatäitja R. Khothandžjan, prillide ja mefistohabemega noormees. Ei kujutaks hästi ette, et mõni meie näitleja saaks hakkama tema meistristseeniga: oma luiskamishoos on mees laskmas niisugust kuulipilduja-kiirkõnet (ometi iga sõna selgesti eristatav!), et kui seda hakkab saatma trummipõrin, lõpuks seda asendades, ja me näeme kõnet sujuvalt olevat muutunud balletiks, tundub see täiesti endastmõistetavana. Aplodeerisin peopesad punaseks. Tahaksin väga, et seda oleks näinud-kuulnud paljud meie teatrisõbrad, teatritegijad nende seas. Et ma peaaegu ühestki sõnast aru ei saanud, ei tundunudki oluline. (Hilisem mõte: ja kui ma veel aru oleksin saanud!)

R. Khothandžjan jäi meelde eriti eredalt, kuid tõtt-öelda ei olnud teisedki osalised sugugi allpool tema taset. Etendus tundus lihtsalt täiuslik, ja kui ma hiljem kuulsin, et seda nähakse isegi riiklikule preemiale kandideerimas, ei imestanud ma sugugi. Rahvusliku traditsiooni teatav moderniseerimine, mis sellele omapärase ilme andis, tundus asjale aina kasuks tulevat, seda enam et loomupärane aluspind oli näitlejatel kogu aeg tugevasti talda toetamas.

Eriti meeldinud R. Khothandžjan osutus pärastisel isiklikul tutvumisel tagasihoidlikuks, kuid peene huumoritundega nooreks teatrimeheks, muide ka lavastajaks, kes mõne aasta eest on lõpetanud Jerevani Teatri- ja Kunstiinstituudi. Ta tundis väga elavat huvi eesti teatri uuemate arengusuundade vastu ja näis õigegi innukalt vastu võtvat mu kiiriseloomustust Tammsaare «Juuditist», mille armeenia tõlge on muide käsikirjas juba olemas ja mida ma jõudumööda Jerevani teatriringkondades propageerida püüdsin.

Seitsmes pilt

võiks nüüd olla suur panoraam armeenia teatri kahe tuhande aastasest ajaloost ... Piirdun paari visandiga seekordsete Jerevani-muljete aineil — tausta sügavus jäägu lugeja kujutleda.

Iseseisvat teatrimuuseumi Jerevanis pole, vastavaid funktsioone täidab kunstimuuseumi juures paiknev teatriarhiiv. Paariskolmes ruumis asuv ekspositsioon on tihe ja ilmekas, kuid napp; parajasti teoksil olev muuseumi ümberehitus kuulukse andvat sellele ruumi juurde. Aukohal on makett-rekontsruktsioon amfiteatrist, kus I sajandil e. m. a. mängiti nii Euripidest kui ka armeenia oma draamasid, nagu ajaraamatud kinnitavad. Millised need draamad olid, seda me enam ei tea, kuid igatahes võime sellest ajast peale pidada registreerituks armeenia kutselise teatri olemasolu. Andmed hilisematest aegadest ei ole pidevad, ent ei kesk- ega uuemal ajal katkenud areng. See ei tarvitsenud sugugi alati olla seoses Armeenia territooriumiga. Isegi Poola alal on toimunud tähtis sündmus armeenia teatri ajaloos: esimene kooliteatri etendus Lvovis 1668. a. Uusaegne kutseline teater sai alguse möödunud sajandi keskel Konstantinoopoli, Tbilisi ja Bakuu armeenia truppidest. Ja kahekümnenda sajandi armeenia teater on mõeldamatu ilma viljastusteta vene teatrist, viimaseil aastakümneil juba tervest nõukogude teatrist. Et teatriarhiivi juhataja sm. Hatšikjan palub edasi anda tervitusi Kaarel Irdile, kuulub ka asja juurde ...

Kaks detaili, mis teatriarhiivi materjalidest meelde jäid: esimese ja seni viimase Brechti-lavastuse (muidugi «Kolmekrossiooperi») on Armeenias andnud Leninakani teater 1965. a.; suure menuga on üsna hiljuti Spendiarjani-nimelises Ooperi- ja Balletiteatris esitatud Wagneri «Tannhäuserit».

Ja siis leian end Teatri- ja Kunstiinstituudist. Fuajees umbes selline atmosfäär nagu Tallinna Kunstiinstituudis, isegi värske õlivärvi lõhna nagu hõljuks õhus. Ent ühest auditooriumist tormab välja rühm noori, kes ei saa olla muud kui noored näitlejad, ja neist üks tervitab äkki mind! Üllatus on suur, kuni meenub, et tegemist on juhusliku naabriga ühelt teatriõhtult, Thalia tänatud, et ta nägu päris ununenud pole ... Teatriinstituut on peaaegu kolmkümmend aastat vana, «personaalunioon» Kunstiinstituudiga võrdlemisi noor. Ühiseid kateedreid pole väga palju, nende seas on aga kunstide ajaloo kateeder, mis mind kui kunagist Panso kateedri kirjandusloo õpetajat muidugi eriti huvitab. Ega midagi: professorid ja dotsendid nagu kateedris kunagi, juhuslikke tunniandjaid pole. On olemas näitlejameisterlikkuse kateeder, mida juhib prof. Artašes Hovsepjan, Armeenia, Aserbaidžaani ja Dagestani teeneline kunstnik (sest naabermaadelegi on siinses instituudis teatrikaadrit ette valmistatud), on olemas lavalise liikumise kateeder jne., eri ettevalmistuse saavad draama-, filmi-, muusikalise komöödia ja nukuteatri näitlejad, samuti režissöörid .... «Kuidas Eestis?» küsivad instituudi õppejõud. Eks ma siis püüdnud vastata, kuidas Eestis.

Instituudi keldrikorrusel on kena väike harjutussaal, millel isegi rõdu on olemas. Parajasti käib Gogoli «Revidendi» diplomietenduse proov. Noored näitlejad, kirevad suverüided üll, seisavad laval, neile jagab juhiseid väikest kasvu vanem mees. Ja vaata imet, silmapilk on mul selge, kes on kes: linnapealik, Bobtšinski ja Dobtšinski, postkontoriülem jne. Kui stseen jätkub, selgub, et need nad just täpselt olidki. Ja üldse läheb kõik imelise täpsusega. Olen blokki märkinud: «Vanameister suurepärase rütmitundega. Linnapealik noor karu, aga tikub vahel liiga väle olema. Liikumisel ja rütmil pearõhk. Diktsioon väga hea.» Vanameister on Vardan Atšemjan, Sundukjani-nimelise teatri peanäitejuht, nagu kuulen: ta on Vahtangovi õpilasi.

Väga hea kool avaraid võimalusi pakkuvas õppeasutuses näib lubavat aimata mõnd tõhusat joont armeenia teatri tulevikustki: auväärse mineviku ees see ilmselt häbeneda ei tarvitse.

Kaheksas pilt

Jerevanis uitav eestlane võib juhuslikult sattuda ju ka Eesti (Estonakan) tänavale. See teeb teadagi südame soojaks. Lisan, et õige mitmel korral keeldusid taksojuhid minult raha võtmast, kuuldes, et tegemist on eestlasega, liiati veel tartlasega: Tartut kui Hatšatr Abovjani ülikoolilinna tunduvad armeenlased Tallinnast paremini teadvat. Vahest veel suurem üllatus tabaks aga austerlast, kes satuks Franz Werfeli tänavale. Kahtlane, kas kodumaal selle kirjaniku nimelist tänavat ongi ... Kuid Werfel on kirjutanud ro-

RAHULEJÄÄMISEST «VIKERKAARELILLEGA»

Kui leige pseudoprofessionaalsus peaks olema kedagi tänaseks väga tüüdanud, vaadatagu siis koos lastega «Vikerkaarelille». Juhul, kui paljude aimatavalt heade kavatsuste praktilise lavaelu poolikus, olgu mõtteviisi, tundesugestiivsuse või teatrimängu tehniliste võimete küündimatusest tulenevalt, on kedagi ärritama hakanud, ka siis võib minna Pärnu teatri «Vikerkaarelille» vaatama. V. Katajevi — M. Undi teos I. Normeti lavastuses ei paku universaalset rohtu meie teatrielu hädade vastu, ei paku ei otsest eeskuju, ei meisterlikkuse kooli, ei imet, ei etaloni — mitte midagi superlatiivset. Kuid ta pakub vaheldust, lusti, puhkust ja puhtust (mille seletuseks paar sõna allpool), pakub üllatust, ja üsna elevil rahulejäämist — seega küll ehk rohtu tujutule või teatriaraks muutunud vaatajale, täisealisele muidugi.

Esmajoones on «Vikerkaarelill» kirjutatud ja lavastatud siiski lastele. Parajas algkoolieas isiksusehakatistele, kes oma loodetavasti veel rikkumata poeesiataju juures oskavad ses väheke fantastilises loos omaealisest tüdrukust Tiinast ja tema seitsmesoovilisest-seitsmevärvilisest võlulillest kaaluda ka selle õpetlikku moraali, tervet ilusat, aga mitte pilvitult lihtsat elufilosoofiat.

Seitsmenda ime, viimase soovi — saagu uue sõbra jalg terveks! — täitumisega, mis annab noorele vaatajale väärt juhtmõtte: õnne toob see, kui püüad teha teistele head, kaasneb paradoksaalselt hoopis teine reaalsusetasand, siin murrab lapsepõlvemaale sisse maailma ebatäiuslikkuse ja dramaatilisuse valus taju. Võib-olla parandamatute inimlike õnnetuste olemasolu eelaimus. Väike inimene on saanud ühe ootamatu kogemuse võrra rikkamaks, uut vikerkaarelille saades oskab ta juba esmajoones mõtestada soovi, et mitte keegi poleks iialgi haige. Nn. avatud finaalis «sadade soovidega» tikuvad aga soovijais võimust võtma sootuks käegakatsutavamad, maisemad, magusamad ja ... isiklikumad rõõmud ning hüved, niiviisi on elutargalt, kübeke ehk nukker-iirooniliseltki vihjatud keerulistele valikuvaevadele ja kenasti mööda loovitud skemaatilise didaktika karidest.

Tükk läheb kõige paremini õiges vanuses publikule. Sest on hea hulk naeruvõimalusi nii tekstis kui improvisatsioonides, mis aasta-paarigi võrra nooremate puhul veel tähendust ei näi evivat. Tegemist pole traditsioonilise ennemuistejutuga, muinaslooga, vaid üleni tänapäevase olustikulis-fantastilise või poeetilis-olustikulise näitemänguga, kui nii tohib öelda. Kaasaegse olustiku liin on algtõuke saanud juba Katajevi ammusest proosapalast, mille põhjal autor ise kuuekümnendate aastate algul ka näidendi tegi. Vaataja äratundmisrõõm peab Katajevi järgi üsna tasakaalus seisma avastamisrõõmuga. Samaealine publik peab omaks tunnistama tegelaste elukeskkonna ja mõttemaailma. «Vikerkaarelilles» õpitakse asjalikult ükskordühte ja luuletust pähe, käiakse poes, mängitakse kosmoselende, matkitakse vanainimeste kõnet-kombeid. Katajevi tekstis leiame ilmse tendentsi päevakajalisusele. Paistab, et see ongi lastetükkide tänuväärt lahendusi. Konkreetsusega teeme teatrimängu idee ja sisu, ka loo moraali lapsele **temasse puutuvaks.** Nii on Mati Undi «vaba eestindamine» (suures osas uus, 70. aastate eesti laste võimalik dialoog situatsioonideahela, tegevusmotiivide, ideelise konstruktsiooni täieliku säilitamisega pluss nimede eestindamine) oma printsiibilt hea autoritruuduse näiteid. Saanud tõlkija asemel kaasautoriks, on Unt andnud põhimõttelise tõuke selle õnneliku käega tehtud lavastuse sünniks.

Stseen «Vikerkaarelillest»

«Vikerkaarelille» etendused kujutavad endast võrdlemisi lahtisi improvisatsioone ja ühel või teisel korral vist küllalt erinevaid. Õnnestunud ja vähem õnnestunud etenduste kõrval peaks päris untsuminek aga välistatud olema, sest lavastaja on vaba mängu kinnistanud siiski omajagu, nii et Katajevi—Undi—Normeti telg on ikka tuntav ja selge.

Ingo Normeti kui tüki lavastaja raskeimaks, ilmsesti ka kõige õnnelikumaks teoks loeksin küll siira, toreda mängustiihia vallandamist, selle mängustiihia ülendamist omamoodi lavastusprintsiibiks. On loobutud harjunud võttest — laste püüdlikust kujutamisest, nende väliste joonte, käitumisilmingute teatristambiga äramängimisest — markeerimisest. Last saalis ei püüta põrmugi petta illusiooniga, et lavalgi on lapsed. Ei parukat, ei petvat grimmi, ei häälemoondust. On täiseas näitleja ja tema tinglik lapseroll. Mänguvabaduse vallandamine, soliidsuse, pidurite, stampide, kammitsetuse ületamine, lõdvestus, lõõgastus — seda on teinud trupiga Normet. Nimelt selleks, et näitlejalt niisuguse lavalise enesetunde pealt kätte saada lapse **mõtteviisi,** lapseliku loogika katkematut liini, tema reageeringute usaldusväärsust, enesetunde ehedust. Kohati on kordaminek isegi üllatuslikult kenal tasemel. Tüdrukute omavaheline suurstseen I vaatuses näib sealjuures vahvam ja rikkam kui poiste oma II vaatuses, võib-olla ka sellepärast, et viimane kujutab endast kõigest variatsiooni, kordust (üllatusvõlu kadumisega kipub II vaatus ehk pisut venimagi). Ent kes võib niisuguse etenduse puhul kindel olla — vahel on ehk just poisid tublimad ...

Pärnu teatri lavastustes segab näitlejate suutlikkuse probleem teinekord

maani «Musa Daghi 40 päeva», mis on armeenia rahva traagilise saatuse kõige võimsamaks kajastuseks uuemas maailmakirjanduses, ja jälle on armeenlased pidanud endastmõistetavaks oma tänulikkust märkida.

Werfeli romaan tuleks muidugi tõlkida ka eesti keelde. Juba sellepärast, et see meile eriti tõhusalt aitaks lähendada armeenia rahvast; parimal tasemel ajalooline romaan on see sealjuures ka. Oli väga hea, et olin seda lugenud. Teadsin, et aastal 1915 andis Türgi valitsus (täpsemini: kõikvõimas sõjaminister Enver-paša) korralduse kõigi armeenlaste küüditamiseks Mesopotaamia kõrbesse; minna tuli jala, eskorteerituna türgi sõdureist. Hukkunute täpset arvu pole tänini selgeks saadud, ühe ja kahe miljoni vahel see igatahes on. Kes hakkas vastu, tapeti kohe, vahest suurim osa õnnetuid hukkus teel, ja kõrbesse pääralejõudnud surid nälga ja haigustesse. Mõjutuks jäid kõik Euroopa-poolsed ja Türgi-sisesedki protestid. Süürias asuval mereäärsel Musa Daghil (Moosese mäel) õnnestus siiski mitmel tuhandel armeenlasel lüüa türklased tagasi ja vastu pidada seni, kuni neid päästma ilmus Prantsuse eskaader. Nende meeleheitlikust võitlusest Werfel kirjutabki.

Olen aga päris kindel, et ilma Werfelit lugemata oleksin allunud niisama sügavalt sellele sugestioonile, mida hoovab genotsiidi ohvrite monumendist Jerevanis, mäel, mis kannab nime Tsitsernakaberd (Pääsukindlus). Ümberringi avarus, all orus linn. Mäel kiviplaatidest väljak. Väljaku lõpus kaksteist murtud otsaga, kokkukummardavat obeliski. Kivipõrand, mida need ümbritsevad menhiride või dolmenite lihtsa väärikusega, on liigendatud varjust-valgusest, selle keskel on vaskne lee igavese tulega — ja tuli laulab! Suure armeenia helilooja Komitase muusika, eriti koorilaulud on otsekui koolnute häälad maa südamest. Kuidagi ei saa enam millelegi muule mõelda. Kuidagi ei saa enam maha suruda liigutust.

Tulevad koolilapsed, seisavad tule juures, kuulavad laulvat leeki ja vaikivad väga ebalapselikult. Kas mõtlevad nad oma vanavanemaile, kes võib-olla tapeti mõnes neist kaheteistkümnest Türgi-Armeenia maakonnast? Või mõtlevad nad kõigile maailma mõttetult mõrvatuile? Kes teab.

Murtud obeliskide kõrval paiskub taeva poole üks terve: see on uus Armeenia. Kuid kaheksjagunemise märgina on temas pragu . . .

See on äärmiselt lihtsalt, ent äärmiselt mõjukalt teatraliseeritud monument. Just nimelt teatraliseeritud; peaaegu võiks seda öelda isegi siis, kui Komitase muusika puuduks.

siiski kibedasti. I. Normeti seekordne lavastusprintsiip ei keela muidugi esituses tõsist professionaalset meisterlikkust, ent ta lubab kavalasti ja segamatult ka ilma läbi tulla. Trupi reibas, initsiatiivikas mäng on üks tase, tubli tase. Hoopis hiilgavamat taset esindab selle sees peaosaline Siina Ükskila oma Tiina rolliga. Ta ühendab vaba enesetunnet ja lapselikku loogikat pidi mineva situatsiooni- ja tekstimängu huvitava karakteriga. S. Ükskila kahtlemata juba kujutab last, üht konkreetset, hingestatut. Ta on etenduse dominant, mängu hing ja paneb mõtlema, et meisterlikkus on ikka õige tore nähtus.

Universaalne «Vikerkaarelille» kogemus kindlasti pole, kardan, et ka I. Normetile ja Pärnu teatrile mitte. Väga põhimõtteliselt julgeksin aga kiita selle eest, et «Vikerkaarelille» eetiline muinasjutupuhtus on lavastajalt ja kunstnikult (U. Uibo) saanud samuti puhta, täpse rüü. Argipäevapiltide asjalikkus oma karusselli ja ronimisredeliga heledas soojas valguses, fantaasiapiltide kargus oma täpisefektse ja lummusliku valgusrežiiga, püsivalt jooksule avatud lavaavarus harjutavad noort publikut maitsega, mis lubab neil tulevikus osa saada paremast täiskasvanute teatrist kui see, milleni viib tolmune-kirju papisus mida vahel ikka veel näikse lasteteatri pärisosaks peetavat.

Aeg paistab küps olevat. Siit-sealt tulemusi, siit-sealt tulevikuplaane arvele võttes hakkab tunduma, et ärksas vaimus ja tõsise huviga loodud lastelavastused, mida ka rohkemana kui tarbelise asja äraajamisena vastu võtta saab, hakkavad praegu Eesti teatritesse värsket tuult tooma. Meie teatri üldpildis mõjub «Vikerkaarelill» oma tahtmiste ja suutmistega enam-vähem tasakaalus olles peaaegu harmooniliselt. Olgu ometi mõnel teiselgi peatselt ilmavalgust nägeval lastelavastusel sündides hõbelusikas suus!

REET NEIMAR

SERGEI JUTKEVITŠ

KUNSTI ARENGU-SUUNDI

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 48)

Nõukogude poliitilise filmi traditsiooni areng on nüüdisaja tähtsaim probleem. Seda kahest aspektist: poliitiline film kui poliitikaelu sündmuste vahetu kajastaja ja eripärane kunstiline vorm. Otsene poliitiline mõju on minu arvates ka niisugustel ekraaniteostel, nagu «Esimees», «Sinu kaasaegne», «Tavaline fašism», «Kuues juuli», terve «Vabastamise» seeria. Kui tegin filmi «Lenin Poolas», suhtusin ka sellesse kui poliitilisse filmi. Meie päevade otsene ülesanne on poliitilise filmi kõigi liikide mobiilne ja aktiivne arendamine, pamfleti, satiiri ja dokumentaalülevaate uute võimaluste otsimine.

2.

Kõnelust nüüdisaegse välismaa filmikunsti tendentsidest, kus valitsevad materjali ülikõllus ja keerukus, samuti keerukad kunstiprotsessid, tahaksin piirata ainult režissuuri esteetika valdkonnaga.

Ma näen kaht poolust, justkui režissööri uusimate otsingute kaht äärmust. Esimene: Andy Warholi, ameerika «põrandaaluse» kino liidri «antifilmid» (kuigi, muuseas, põranda alt on ta juba välja tulnud ja Hollywoodi kutsutud). Kujutage endale ette liikumatu kaameraga ühest punktist filmitud magavat inimest — ja see vältab ekraanil kaheksa tundi järjestikku. Teine film, mis kestab kuus tundi, jäädvustab samuti ühest punktist võetud New Yorgi suurima hoone *«Empire Building»*'i. Warholi «antifilm» viis absurdini, hävitades mitte ainult mõtte, vaid ka filmikunsti ühe põhilise omaduse — liikumise.

Teiseks äärmuseks on ungari andeka režissööri Miklós Jancsó looming. Vastupidi Warholile on temal kaamera liikumine arendatud virtuoossuseni, mis samuti varjutab mõtte ning muutub eesmärgiks omaette. Film «Sirocco» koosneb näiteks 8—10 peenetajulisest, rafineeritud kaamera-*travelling*'ist*, mis sunnivad näitlejaid kuulekalt täitma keerukaid, täielikult ainult välisele dekoratiivsele joonisele allutatud misanstseene. Paraku pole see uus: omal ajal tegi Hitchcock juba sarnase katse filmiga «Nöör», mis koosneb kaheksast plaanist.

Niisiis, mõlemad äärmused — püüd mahakriipsutada kõik, mis filmikunst on saavutanud, ja ka ennastrahuldav kalligraafia režissööri käekirjas — teevad mind rahutuks. Luban endale korrata, et minule jääb käsuks Stendhali eeskuju, kes luges kirjutama istudes üle Napoleoni koodeksi. Enesepiiramine tegi Stendhalist suure stilisti. Lääne režissuuri baroksus ja esteetiline toretsemine on mulle võõrad. Oma maitses olen stendhalist. Rangus ja Stendhali-lähedus, allumatus moele, eneseusaldus võluvad mind niisugustes Lääne režissöörides nagu Robert Bresson. Vanematest eelistan Luis Buñueli, kellele mul oli au määrata preemia filmi eest «Viridiana». Võib vaielda tema «Linnutee» vastu, võib mitte nõustuda teiste filmidega, kuid selle režissööri kogu tee on olnud kompromissitu. Niisugused kunstnikud on alati endale ustavad, peetagu neid pealegi «vananenuiks», nad panevad vastu moelainetele, mis vintsutavad nüüdisaegset Lääne filmi.

Tänaste vasturääkivate otsingute segases maailmas tahaksin täheldada mõningaid eriti iseloomulikke tendentse, nende hulgas nn. autorifilmi propaganda, mis kuulutab režissööri ainukeseks filmiloojaks. Autorifilm sündis vastukaaluks Hollywoodi standarditele ja tal on olnud vaieldamatult suuri saavutusi — minu meelest olid seda näiteks Bergmani «Maasikavälu» ja Fellini «$8^1/_2$». Kuid autorifilmi teooria on, kui tohib nõnda väljenduda, tugevate teooria. Kui seda rakendavad praktikas «nõrgad», kopeerijad, jäljendajad või need, kel pole lihtsalt õigust autoriväljendusele, on teooria täielikult kompromiteeritud. Nii sünnibki «autorite», kirjanikega, kes asuvad kaamera taha ja annavad voli viljatule subjektivismile. Niisugused on Robbe-Grillet' ja Marguerite Duras' ekraaniteosed, kus «autori alge» võtab kujutatavalt tegelikkuselt igasugused seosed, loogika, mõtte.

Lootused, mis pandi omal ajal prantsuse «uuele lainele», ei õigustanud ennast täielikult. Kuid võimatu on eitada teatud revolutsiooni tehnoloogias, mille «uus laine» ilmale tõi ja mille tulemusi on juba rakendatud maailma nüüdisfilmiesteetikas. Ometi olen veendunud, et Lääne praeguste voolude demarkatsioonijoont ei saa vaadelda mitte Godard'i, vaid hoopis Brechti järgi. Igatahes minu arvates on see nõnda. Laias laastus elavad ja taassünnivad Brechti traditsioonid meieaegse filmikunsti kõige erinevamates teostes. Need on kuuba, tšiili, uruguai, brasiilia («Cinema Nuovo») noorte režissööride teosed, Glauber Rocha filmid. Viimastele on omased revolutsiooniline temperament, rahvuslik omapära, rahvapärimusliku ja groteskielementide ühendamine, mille režissöör on omaks võtnud Nerudalt, Guillénilt, Siqueiroselt ja Majakovskilt.

Nimetan ka andekat režissööri William Kleini, ameeriklast, kes töötab Prantsusmaal. Tema film «Kes te olete, Polly Maghew?» naerab väikese mannekeeni loo kaudu oivaliselt välja nüüdisaegse tarbimisühiskonna. Harva saab näha teravamalt antiameerikalikku, teravamalt poliitilist filmi kui Kleini «Mister Freedom», tehtud ameerika varajasema burleski ja — minule taas — Majakovski traditsioonide järgi. Klein alustas dokumentaalfilmide autorina neegerpoksija Cassius Clayst (see tema ekraaniteos sai teenitult Tours'i filmifestivalil peaauhinna), hiljem läks üle mängufilmi ja praegu on teinud taas kaks teravat poliitilist dokumentaalfilmi Palestiina põgenikest ning Ameerika neegriliikumisest «Must panter».

Poliitilise kunsti traditsioonid, Brechti pärand leiavad kajastamist kõige erinevamates ja Brechtist kaugetes kunstiilmingutes. Ei saa märkimata jätta Antonioni evolutsiooni poliitilise filmi poole. Tema uus teos «Zabriskie Point», mis kutsus esile ameerika kriitika ägeda needuse, tunnistab, et see suur kunstnik väljub «Seikluse» suletud ringist uuele horisondile. Mulle on kallis ka barokk- ja kalligraafiameistri Visconti eelviimane film: «Neetutes» on temas pääsenud võidule kirgliku antifašisti brehtlik suund. Elio Petri, Francesco Rosi, Damiani, Gregoretti, Bertolucci uued tööd kinnitavad itaalia filmikunsti progressiivsete poliitiliste traditsioonide elujõulisust.

Neidsamu tendentse tunnetan ka suurepärase poola kunstniku Andrzej Wajda viimastes ekraaniteostes, tema «Maastikus pärast lahingut» ja Bulgakovi «Meistri ja Margarita» fragmentide alusel loodud telefilmis «Pilaatus ja teised». Arendades oma varajasemates filmides, eriti novellis filmist «20-aastate armastus», mida väga kõrgelt hindan, vastandatud jooni, jõuab Wajda nagu alati omaenda teed pidi sotsiaalse kunsti avarustesse, olles huvitatud nii kodumaa kui ka kogu nüüdisaegse maailma saatusest. Tänapäeva poola filmikunstis on praegu rohkesti huvitavat. Näiteks režissöör Zanussi filmid «Seina taga» ja «Kristalli struktuur» — kahe noore teadlase lugu, peen filosoofiline mõtisklus teadusest ja elust, režissöör Kutzi dialoogia poola tõõlisklassi ajaloost — «Musta maa sool» ja «Kalliskivid kroonis».

Ja vastaspoolusel niisugused tendentsid: kulunud stambid, hiljutiste saavutuste devalvatsioon, uudse ja moodsa tagaajamine lihtsalt uudsuse pärast. Nõnda on Rouch'i, Rossifi, Leacocki nimedega seotud (Vertovilt lähtuv) viljakas dokumentalismiliin viinud tema järgijad suure fookuskaugusega optika kasutamise stampi, dekoratsioonideta võtete stereotüüpi, koketeerimiseni tehnikaga kui töövõttega. See kõik torkab eriti silma ameerika filmis, kus iga kunstialane avastus muutub jalamaid kommertsekspluatatsiooni objektiks. Varem oli Ameerika Euroopast rangelt eraldatud, vastandades John Fordi «vanad head traditsioonid» euroopa filmikunsti anarhistlikule vabadusele. Nüüd on see muutunud, võetakse üle kõik: Lelouch'i «Mehe ja naise» stiil, «uue laine» töövõtted või ükskõik mis ette satub. «Uue laine» stiilivõtete ekspluateerimise näiteid võib leida nii Schlesingeri «Kesköökaubois» (selles leidub ka Ameerika tegelikkuse kriitikat) kui ka Mike Nicholsi kõmutekitanud «Abituriendis» ja «Riukas 22». See-eest rõõmustab sotsiaalsete positsioonide kinnistumine andeka režissööri Arthur Penni filmides «Tagaajamine» ja «Väike suur mees». Mulle isiklikult jääb parimaks ja ületamatuks kunstnikuks Kurosawa, kelle viimane teos «Dodeskaden» («Trammirataste mürinal») jaapani «põhja» elanikest erutas mind sügavalt oma inimlikkuse, samuti meisterlikkusega.

Niisugused on minu ülilühikesed ja muidugi ebatäielikud tähelepanekud ning järeldused välismaa viimaste aastate filmikunstist.

3.

Isiklike kogemuste põhjal tunnistan, et mulle meeldib lugu, mida räägitakse jaapani kirjanikest: kui kirjanik saavutab neljakümnendaks eluaastaks kuulsuse ja au, vahetab ta nime ja alustab kõike justkui uuesti. Mulle paistab, et minu põlvkonna inimeste ainuke loomisvõimalus on iga kord uues kvaliteedis jätkata seda, mis on kunstnikku erutanud kogu elu.

Oma loomult olen eksperimenteerija. Teaduses on kasutusel mind alati veedelnud mõiste «katseid teha». Mulle paistab, et ka meie sedavõrd kaasaegses ja uues kunstis nagu filmikunst on tarvis selleks, et saavutada väljendusrikas vorm, mis on võimeline välja kannatama meile ajalooliselt määratud uue sisu pinget, väsimatult «katseid teha». Sisuliselt olid niisugused katsed ka minu esimesed komsomolifilmid, esimene helifilm «Kuldsed mäed» ja esimene Lenini-film «Inimene relvaga». Katse uut moodi lahendada aja ja ruumi probleeme filmis «Jakov Sverdlov» ebaõnnestus (põhjustel, millest ma olen juba üksikasjalikult rääkinud oma «mõtisklustes poliitilisest filmist» — vt. «Iskusstvo Kino» nr. 10, 1969), see-eest poliitilise ekstsentrika katsed sõja-aastail («Üheksandas võitlevas filmivalimikus» ja «Švejki uutes seiklustes») osutusid resultatiivsemateks. 1944. aastal sai avaraks katsepõlluks dokumentaalse montaažfilmi «Vabastatud Prantsusmaa» loomine. Mul õnnestus realiseerida ekraanil uue dramaturgilise struktuuri otsing ja esmakordselt kasutada stoppkaadri võtet mitte formaalsel eesmärgil, vaid filmi poliitilise mõtte teravdamiseks; võiks meenutada (ajalooliseks muutunud) Hitleri stoppkaadrit Compiègne'i metsas ja sellele järgnenud «hüpet tulevikku» — fašistlike hordide purustamist Stalingradi all. Muide, samas episoodis kasutasin eksperimendiks multiplikatsiooni mitte kui informatsiooni-, vaid kui emotsionaalset elementi ning leidsin kinnitust selle printsiibi mõjuvusele, mis sai hiljem nimeks «kollaaž». See termin kerkis esile kujutavas kunstis, kuid seda omistatakse ainult Picasso ja Braque'i esimestele katsetustele või Max Ernsti kollaažidele. Tõeliselt poliitilised kollaažid (mida 20. aastatel nimetati ka fotomontaažideks) võtsid kasutusele nõukogude kunstnik Aleksandr Rodtšenko ja saksa kunstnik kommunist John Hartfield, ja oma tõelises laiendatud tähenduses on kõnesolev termin minu meelest seotud Majakovski, Meierholdi ja Eisensteini poeetikaga (viimase «atraktsioonide montaaži» teooria külgneb tihedalt kollaaažiprintsiipidega).

Kollaažiesteetikat mõistan kui kõigi kinematograafiliste võtete teravdatust, eri faktuuride kokkupuutumist, kuid mitte selleks, et neid imetleda, vaid brehtliku võõritamisena, mingi nähtuse teravdatud nägemusena äkki ebatavalises valguses, et avaldada vaatajale tugevat poliitilist mõju. Siit tuleneb filmi eriline ahelsüsteem. Mina pooldan kontrastseid faktuure. Sellepärast põimisin juba ammu, Lenini-filmidest alates mängufilmi kangasse kroonikaelemente ja multiplikatsiooni mängulisi elemente dokumentaalfilmi kangasse («Vabastatud Prantsusmaa», «Kohtumine Prantsusmaaga»), ühendasin nuku- ja joonisfilmi naturaalsega («Saunas»), kasutasin dokumentaalfilmi stoppkaadri ja nuku-multiplikatsiooni elemente mängufilmis «Lenin Poolas». Isegi film Tšehhovist — «Lühijutu süžee», mille oleks võinud teha naturalistlikult, on rajatud kollaažile, tasapinnalise kokkupõrkele mahulisega, looduse kontrastile joonistatud foonidega, mitte informatiivsete, vaid luulelise iseloomuga multikaadrite ja tiitrite sissetoomisele.

Ma olen elementide põrkumise konfliktide poolt, nii nagu Brechti loomingus, milles poliitilised motiivid, koomiline, traagiline, inimeste ja rahvahulkade saatused ühinevad kollaažis, mis saavutab ideelise teravuse ja emotsionaalse mõju.

* travelling — üks professionaalseid võtteid: kaamera liigub nii, et muutumatuks jääb nurk tema optilise telje ja liikumispinna vahel.

TÄNAVUSED JUUBILARID

on maalijad Sigrid Uiga, Aleksander Pilar ja skulptor Albert Eskel.

S. Uiga maalide peateemaks on noored inimesed. Ta maalib nende noorust, värskust ja värvikust. Mainimisväärset süvenemist, psühholoogilisust neis töödes ei ole. Autor pole seda ilmselt taotlenudki, millele viitavad ka tööde allkirjad — «Peegli ees», «Poiss aias», «Nooruk punasel foonil», «Nooruk teatrist» jmt. On tunda, et igal tööl on olnud kindel modell. Ent kunstnikku huvitab eelkõige üldise meeleolu tabamine, dekoratiivselt värvika pildipinna loomine, sealjuures jääb kujutatu sisemaailma avaruum kõrvaliseks. Miks mitte, võib ju ka nii, seda enam et suurem osa kujutatavaid on hästi noored inimesed, kenad, rõõmsameelsed ja sümpaatsed, kel pole veel konflikti ei enda ega maailmaga.

S. Uiga koloriidis pole ilutsemist ega magusust. Lihtsad ja selged värvipinnad moodustavad meeldivaid ühendusi. Tema maalijatemperament tundub olevat mõistuspärane, kaalutlev. Iga värvilaik oleks nagu ette arvestatud ja kindlalt paika pandud, võimalikult välistades spontaansust ja improvisatsiooni. Koloriidilised ülesanded, mida autor püüab ühes või teises töös lahendada, on selgelt tajutavad (kolme punase värvilaigu kõrvutiasetamine maalis «Noorukid», lilla-roosa-punase omavaheline sobitamine «Rutis», punase-sinise kontrast «Noorukis teatrist» jne.). Selles determineerituses pole midagi laiduväärset. Eelistaksin siiski mõnevõrra vabamalt maalitud pilti «Meie Nos» (armas noor tüdruk kevadiselt rohelises kleidis) või «Tüdrukut järve ääres», ka «Poissi aias» ja «Kõrkjates». Headeks saavutusteks peaksin samuti huvitavakompositsioonilist «Peegli ees» ja vist küll kõige enam sügavutiminevat «Kolme noort inimest».

Ülevaatenäituse puhul otsib vaataja alati arengut. S. Uigal ilmneb see selgelt. 60. aastate algusega võrreldes on praegune laad dekoratiivsem, värvikam. Autor võtab endale senisest hoopis komplitseeritumaid ülesandeid. Enamik väljapaneku paremateist portreedest on valminud viimastel aastatel.

Arvatavasti tahtest ekspositsiooni mitmekesistada maalis kunstnik möödunud suvel ka maastikke. Iseenesest sugugi mitte halvad tööd, kuid eeskuju on siiski liiga tajutav. Võib-olla oleks aidanud erinev motiivivalik?

1960. aastate algul kujutas S. Uiga lapsi, nüüd, kümmekond aastat hiljem noorukeid. Noorukeist on saamas täiskasvanud. Ehk oleks huvitav maalida neid mõnevõrra süvenenumalt? Eneseväljendamiseks vajalikest tehnilistest oskustest ei tohiks autoril puudu tulla.

*

Eesti nõukogude akvarellimaali areng on tihedalt seotud **A. Pilari** nimega. Sel näitusel esitab kunstnik ainult viimasel 5—6 aastal valminut. A. Pilar on maalinud maastikku, vaikelusid, teinud lillemaale, portreid. Praegusesse valikusse kuuluvad peamiselt maastikud selle sõna laiemas tähenduses — linnavaated, tööstusmaastikud ja puhas loodus.

Ekspositsiooni vaadeldes jääb tunne, et kunstnik töötab n.-ö. väljast sissepoole. Tema tööd vahendavad välismaailmast saadud konkreetseid muljeid. Kas kartusest igavaks minna või oma rahutust temperamendist ajendatuna haarab autor üha uusi ja uusi motiive, fikseerib need rutuga, et kohe minna jälle uusi otsima. Omaette mõtisklusteks ta endale nagu aega ei annakski. Säärane töötamislaad eeldab operatiivsust, ja seda A. Pilaril on. Ilmselt suudab ta üsna kiiresti eraldada olulise ebaolulisest, leida mõjuka kompositsiooni ja selle värskelt ning värvikalt, heas akvarellimaali tehnikas paberile panna. Enamik töid on valminud arvukatel reisidel vennasvabariikidesse ja välismaale. Peamiselt huvitab kunstnikku ühe või teise koha geograafiline või arhitektuuriline omapära. Ent ta oskab leida põnevaid vaatenurki ja maalilist ilu ka argipäevasemas ainestikus («Sadamas» II, «Mäetööstus»).

Need on omaette võetuna kõik huvitavalt nähtud ja maalitud teosed, pika reana aga kipuvad liialt võrdväärseina üksteist kahjustama (eelkõige on see maksev tagumise toa tööde kohta).

A. Pilari akvarellitehnika on heas mõttes traditsiooniline. Ta toob küll sisse otsinguid faktuuris, kuid teeb seda mõõdukalt. Kunagi ei muutu tehnilised nõksud eesmärgiks omaette. Võrreldes kunstniku varajasema laadiga, kus domineeris joonistuslikkus, on praegune tunduvalt maalilisem ja vabam, kaotamata siiski autorile omast distsiplineeritust. Üheks viimase aja lemmikvõtteks näib olevat intensiivse värvilaigu sissetoomine suhteliselt rahulikku, lähedaste toonide kooskõlale rajatud koloriiti. Sel viisil on saavutatud maalilist elavust ja värskust paljudes töödes (näiteks Nahhodka seeria).

Ent kunstnik pole muutunud ühe või teise võtte lõputuks kordajaks. Tema koloriidilis-faktuurilised otsingud kulgevad mitmes suunas, säilitades seejuures arenguloogika. Nii on 1970.—1971. a. tööde grupis erandlikult hele üldkoloriit, kuhu üksikud motiivid nagu sisse joonistuksid («Maa», «Vanalinn», «Kesklinn»). Värvitoonide erilist pehmust ja sumedust näeb «Jões», «Kevades» ja «Suves». Viimati mainitud tööd on ka lähenemislaadilt intiimsemad, kujundeilt üldistatumad.

*

A. Eskel, skulptor, kelle esinemine kümmekond aastat tagasi kujunes sageli sündmuseks, näib viimasel ajal üle elavat nagu mingit mõõnaperioodi. Kas hirmutasid teda noorte pealekasv ja uuenduslikkus, on raskused tehnilist laadi vm.?

A. Eskeli seniste tööde järgi otsustades tunneb ta end kõige paremini kammerlikus, psühholoogilisust taotlevas laadis. Seega siis eelkõige portreedes. Tema portreed on mõõdukate dimensioonidega (enam-vähem elusuurused), tunde- ja vormiliialdusteta. Autor jälgib tähelepanelikult modelli, tunneb tema vastu sümpaatiat. Kunstniku delikaatne suhtumisviis ei luba liigset kõrvalekaldumist natuurist, rääkimata karakteersete joonte teravdatud esiletoomisest. Ometi ütleb ta igas oma portrees selle inimese kohta midagi olulist ja olemuslikku. Neis töödes on tihedust ja kandvust. Kõik, mis kunstnik väljendada tahab, on meie ees nagu kontsentreeritud kujul. Plastiline vorm ei taotle välist efekti ja pole ka kunagi pealiskaudne. Jah, ülevaatenäituste skulptuurpeade rida võib küll vahel nördima panna. See aga ei tähenda, et vaataja ei ootaks läbitunnetatud ja -modelleeritud psühholoogilist portreed. A. Eskeli «Isa portree», «Adamson-Eric», «G. Reindorff» kuuluvad nende teoste hulka, millel on eluõigus igal ajal, ükskõik missuguseid keerdkäike mood ka ei teeks.

Ka dekoratiivsemas laadis skulptuuridest tunduvad õnnestunumad need, milles on säilitatud midagi psühholoogilisusest («Sõdur»).

Kui portreedes pole erilist tunnetuslikku erinevust 1960. ja 1972. a. valminute vahel, siis figuraalsetes kompositsioonides näeb mitmeid suunamuutusi — 60. aastate alguse natuurilähedust, aastakümne keskpaiku maadvõtnud dekoratiivsust ja üldistamistahet ning nüüd mõningast tagasipöördumist realistlikuma vormikõne suunas, kaasa võttes eelmise perioodi kogemusi. Selleski žanris sobib A. Eskelile intiimsem laad, kus ta astub kujutatavale ainestikule hästi lähedale. Ilus tervik on saavutatud väikeses, südamlikus «Tüdrukus kassiga». Kuid autor suudab lahendada ka suuremaid ülesandeid. Skulpturaalselt kompaktne, raske astumise rütmiga «Merele» kuulub kindlasti tema loomingu paremikku.

MAIRE TOOM

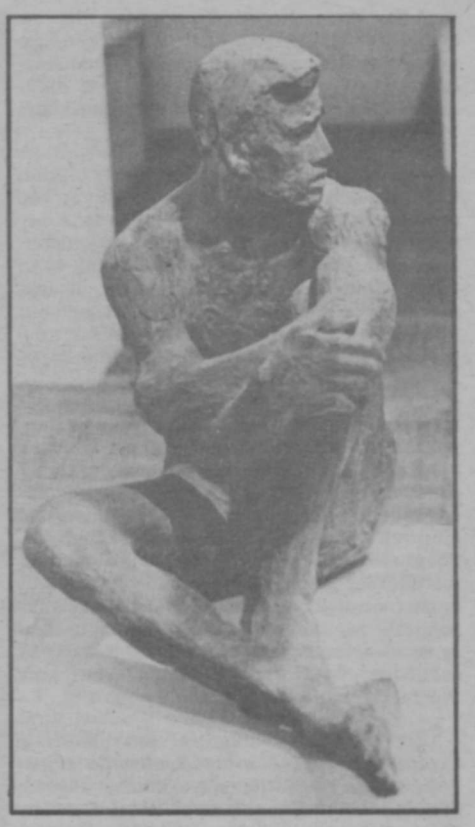

ALBERT ESKEL. «SPORTLANE» (KIPS, 1960)

SIGRID UIGA. «KOLM NOORT INIMEST» (ÕLI, 1972)

IKKA OOPERITEATRIST

EELTINGIMUSEKS — HEA AKUSTIKA

Esimesel pilgul tundub, et pole mingit põhjust seada kahtluse alla arhitektide kompententsus, nende hea tahe ja siiras soov luua võimalikult paremat ooperiteatrit. Lugenud aga läbi kogu mõttevahetuse, võib eksimatult tõdeda, et just arhitektid ei erista sisuliselt ooperiteatrit draamateatrist isegi selliste tähtsate küsimuste puhul, nagu on uue «Estonia» projekt ja ehitamine. Arutlused algavad kuidagi valest otsast. Arutletakse teatri pisikeste ja suurte ruumide funktsioonide, teatri linnaarhitektuurilise dominandi, kultuurikeskuse asukoha üle ja vaieldakse «itaalia tüüpi» saali üle. Arhitektid on kutsutud ja seatud sulatama uut hoonet ansamblisse, kujundama välisilmet, paigutama ruume otstarbekalt jne. Teatri funktsioonide määramisel ärgu nad aga võtku endale ainuõigust. Praegusel momendil võivad nad ka mitte teada, kust algab teater ja kes loob teatri, kuid peavad teadma, milleks on uut ooperimaja vaja.

Kõik käsitletud probleemid on vägagi olulised ja tänu neile, kes parema asukoha leidmisel, sisekujunduses või välisviimistluses veel midagi parandada suudavad. Ent peamine pole selles. Asja tuuma puudutab vaidlus nn. itaalia tüüpi saali üle, mille seadsid ainsatena põhiküsimuseks B. Bernštein ja H. Krumm. Saalilahenduse taga peitub põhiline — akustika. Ilma hea akustikata ei ole head ooperimaja, olgu tema arhitektuur kui tahes efektne.

Siiani pole osatud Eestis projekteerida ega ehitada ühtki muusikateatrit, mis vastaks ooperiteatri nõuetele ja kus oleks olnud lähtepunktiks ooperi kui muusikalise lavažanri ettekandeks tarvilike tingimuste loomine. Kogu maailma viimases kolmekümneaastases teatriehituse praktikas pole üheksal juhul kümnest suudetud luua ooperile vajalikke ettekandetingimusi. Viimaste all ei tule näha mitte ainult orkestriruumi olemasolu või midagi seesugust. Vajalik tingimus on akustika, mis ooperiteatri puhul ei ole ükskõik missugune hea kuuldavus.

Võib ette kujutada arhitekti loomulikku vastikust aastasadu kasutusel olnud saalitüübi vastu, kuid võti peaks olema just arhitektide endi käes: kui osatakse tagada hea akustika, nõustub isegi H. Krumm meelsasti ükskõik mis tüüpi uue saaliga. Kahjuks pole aga ka tänapäeval akustika suhtes mingit garantiid. Raskused, mida elasid üle uue «Metropolitan Opera» ja Sidney ooperiteatri ehitajad, peaksid hoiatama. Ei saa ju lihtsalt loota, et ehk tuleb meil hea akustika iseenesest. Loov mõte ja uute lahenduste otsingud peavad jääma seniks põhinõude varju, kuni osatakse see täita, vastasel juhul ei saa suhtuda arhitektisse kui asjatundjasse, sest ta on oma kutse-eetika vastu patustanud. Halva akustikaga uus «Estonia» võib aga peale miljonite minna maksma ka eesti vokaalkunsti allakäigu.

B. Bernštein ja H. Krumm põhjendasid «itaalia tüüpi» saali eeliseid ja otstarbekust kõige paremini, kõige täpsemalt. Nende põhjendustes pole midagi asjavälist: niisugune on praegu ooper ja tema ettekandeks on vaja just niisuguseid tingimusi.

Huvipakkuv on aga fakt, millega põhjendavad oma seisukohti «itaalia tüüpi» saali vastased.

Esiteks. L. Lapin tsiteerib prantsuse teatriteoreetiku A. M. Gourdoni, et «itaalia tüüpi teatri arhitektuurne mõte seisneb sotsiaalse ebavõrdsuse rõhutatud väljenduses. Selline teater pole osavõtu-, vaid eraldamis-märgistamiskoht». Võib-olla, et see kodanlikus ühiskonnas on praegugi nii. Aga meil? Suur Teater, Leningradi Kirovi-nimeline, Odessa, Harkovi, Kiievi, enamik meie maa ooperiteatreid! On nad tänapäeval kõik sotsiaalse ebavõrdsuse rõhutatud väljendajad? Kas Nõukogude riik poleks suutnud ehitada kodumaa pealinnagi ühe uue, sotsiaalset ebavõrdsust mitte väljendava ooperiteatri? Säärane argumentatsioon tuletab meelde viisteist aastat tagasi peetud diskussiooni, kus dodekafoonia tunnistati kõlbmatuks, sest see «väljendab meile vaenulikku ideoloogiat». Dodekafoonia või ükskõik mis tüüpi saal ei väljenda iseendast veel mitte mingisugust ideoloogiat, ei võrdsust ega ebavõrdsust. Kõik oleneb sellest, milleks, kuidas ja kes seda kasutavad. Sotsiaalse ebavõrdsuse väljenduse mainimine on meil naeruväärt. Leningradi teatris on tavaline, et endises tsaari loožis istub õpilane, tööline või ükskõik kes, linna täitevkomitee esimees leidis aga parema kuuldavuse olevat 14—15 reas.

Teiseks. L. Lapin väidab, et «itaalia tüüpi teater ei lase luua tõelist sidet näitleja ja vaataja vahel: lava kontakt saaliga pole reaalne — publik on pandud pealtvaataja (jälgija) ossa».

Pakutakse välja midagi tundmatut? Milline on siis **tõeline side** ooperilaulja (mitte näitleja) ja vaataja (kuulaja) vahel? Võib-olla pole jõudnud veel meieni kuulaja ja laulja uued sidemed, mis on avastatud, leitud, saavutatud või loodud modernsetes ooperisaalides? Missuguses **osas** on vaataja uues saalis? Kahjuks on see side ikka samasugune, saali kujust ooperi kunstiline lahendus ei olene. Selle kohta tõi hea näite Leo Gens: kui Max Reinhardt vajas esi- ja areenlava, siis need ehitati talle. Mitte ümberpöördult. (Nii tuleb mõista ka K. Irdi.) On aga teada, et «trikke» ja uudsusi armastavad lavastajad, kes tegevuse saali üle kannavad ja kangelastel rõdudel tegutseda lasevad, tunnevad end vanades saalides palju paremini.

Kolmandaks. Halb nähtavus. Jah, külgmistel rõdudel on halb. Ainuke kaalukam argument. Kuid parem pole nähtavus näiteks ruuporikujulises saalis, kus külgmistes ridades on veelgi suurem lavapind vaataja eest varjul. Ovaalikujulises saalis ei eemaldu külgmised rõdud lava ja saali poolitavast pikiteljest kuigi kaugele, mistõttu vastasrõdul istuja võib tähelepanu endale tõmmata. Seda uutes saalides karta pole. Kuid nähtavuse efekt uudse lahendusega saalides on siiski minimaalne. Pealegi pole ta õigustatud, kui selle arvel kannatab veelgi olulisem — kuuldavus.

NÄITUSED ERMITAAŽIS

Novembrikuus oli kunstisõbral võimalus tutvuda Ermitaažis nelja soliidse ekspositsiooniga Lääneeuroopa kunstist: «Lääne-euroopa kunstnike pastellid XVII—XX saj.», «Lääne-Euroopa kellad XVI—XIX saj.», «Maastikumaal Lääne-Euroopas XVI—XVII saj.» ja Armand Hammeri kollektsioon. Kaks esimesena nimetatud väljapanekut olid koostatud Ermitaaži enda ulatuslikest kogudest. Tõstaksin esile pastellinäitust, ja seda põhjusel, et külastajal ei avane tavaliselt võimalust tutvuda kunstikogu paljude aaretega, sealhulgas ka pastellidega, lihtsalt sellepärast, et muuseumis ei ole piisavalt eksponeerimisruume ning selle all kannatavad eeskätt just kunsti väikevormid (graafika, pastellid, joonistused). Seega nägid paljud kindlasti alles esmakordselt Rosalba Carriera, Franz von Stucki, Sonja Delaunay', Georges Rouault' ja Otto Nageli pastelle. Vaadata oli palju, ning võis veenduda, et Carriera miniatuursed rokokooportreed on publiku hulgas endiselt hinnas.

Ulatuslik väljapanek maastikumaalist oli koostatud sotsialismimaade üheksa muuseumi — Varssavi Rahvusmuuseumi, Krakovi Rahvusmuuseumi, Poznani Rahvusgalerii, Gdanski muuseumi, Praha Rahvusgalerii, Budapesti Kujutavate Kunstide Muuseumi, Leipzigi Kujutava Kunsti Muuseumi, Dresdeni Galerii ja Ermitaaži kogudest. Näituse eesmärk oli anda pilt maastikumaali kui maalikunsti iseseisva žanri kujunemisest. Põhjalikult võis jälgida hollandi maastikumaali koolkonna väljaarenemist XVII saj. Esindatud olid niisugused meistrid, nagu Jan van Goyen, Aert van der Neer, Jacob van Ruisdael, Pieter Lastman, Pieter Bruegel vanem jt. Tutvuda võis ka saksa, prantsuse, itaalia ja hispaania koolkondadega, kuigi mitte nii põhjalikult. Väljas oli Lorraine'i, Poussini, Veronese ja teiste meistrite loomingut.

Neljast populaarseim oli ameeriklase Armand Hammeri kunstikogu ekspositsioon. Nägin oma silmaga, kuidas leningradlased pühapäeval juba kella poole kümne ajal Ermitaaži ukse ees järjekorras seisid (muuseum avatakse kell 11), et kollektsiooniga tutvuda. Ka näituseruumides oli rahvast palju, isegi sedavõrd palju, et kunstikogu väärtustesse süvenemine osutus lausa võimatuks. Astusid sammu taha, et maali sobivalt distantsilt vaadelda, kui juba kellegi pea või selg selle sinu eest varjas. Kuid eks räägi see eelkõige leningradlaste suurest kunstihuvist (publiku hulgas oli ka palju eestlasi), muidugi samuti ameeriklase kollektsiooni väärtusest. Koosneb ju Hammeri kogu euroopa ja angloameerika suurkunstnike loomingust. Valitsev on prantsuse koolkond, keda esindavad peamiselt uuemad meistrid (XIX ja XX saj.). Arvukalt on Hammeri kogus Camille Corot', Eugène Boudini, Auguste Renoiri, Vincent van Gogh'i, Pierre Bonnard'i töid. Esindatud on ka teiste prantsuse kunsti esimese ja teise ešeloni meistrite looming, väljas on Monet', Caillebotte'i, Degas', Cezanne'i, Vuillard'i, Sisley, Redoni, van Dongeni jt. looming, igaühelt maal või paar. Tähelepanu äratasid mõtteromantiku Moreau kaks piibliainelist maali, Fantin-Latouri lillemaalid, üksik pilt Modiglianilt. Üllatasid Vlaminck ja Chagall, esimene jõuliste hallvalgete lillemaalidega, teine koketse «Sinise ingliga». Juba varem olin paljude reproduktsioonide kaudu tuttav Gauguini süngevõitu, müstilisust taotleva autoportreega kunstniku Bretagne'i perioodist, tuntud nimetuse all «Bonjour, Monsieur Gauguin», kuid originaal ületas lootused. Vanematest meistritest on Hammeri kogus Rubens, Rembrandt, Correggio, Goya. Tuleks toonitada, et sümpaatiast Nõukogude riigi ja rahva vastu kinkis Armand Hammer Ermitaažile ühe Francisco de Goya y Luctentese maali. See kingitus on seda tähelepanuväärsem, et seni ei olnud Nõukogude Liidu kunstikogudes ainsatki suure hispaania kunstniku tööd.

Esmakordselt on nõukogude kunstihuvilistel võimalus tutvuda ka paljude angloameerika kunstnike teostega. Kollektsiooni kuuluvad Gilbert Stuart, kelle loomingust oli väljas G. Washingtoni portree, ameerika kunsti suurkuju John Singer Sargent, Thomas Eakins, Mary Casset ja paljud teised. Ameerika kunsti väljapanek ei hämmastanud, kuid andis ometi tunnistust sealsete meistrite tugevusest.

Käsitletud näitustest on kolm avatud ka detsembris, kuna Armand Hammeri kunstikogu väljapanek avatakse detsembri algul juba Moskvas.

ADAM KRIKK

ARHITEKTIDE LIIDUS

Eesti NSV Arhitektide Liidu liikmeiks võeti vastu Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse töötaja arhitekt Aet Maasik ja arhitekt Evi Otsa PI «Kommunaalprojektist».

*

NSV Liidu Arhitektide Liidu keskjuhatuse pleenumist Moskvas võtsid osa arhitektid Mart Port ja Dmitri Bruns.

*

Gruusia NSV Arhitektide Liidu pleenumil viibisid arhitektid Voldemar Tippel, Arpad Andreller ja Rein Veber.

*

Eesti NSV Arhitektide Liidu liikmed tutvusid ERP trükikoja redaktsioonikorpusega projekti autori Uno Rosme juhtimisel.

2 PILTI OLEV SUBBILT

«KESKPÄEV» (TEMPERA, ÕLI, 1972).

«SÜGIS VALMAS» (TEMPERA, ÕLI, 1972).

Need kolm põhilist momenti, millega eitatakse itaalia tüüpi teatrit, kuuluvad arhitektidele ning ei jäta kahtlust, milliseid seisukohti nad peavad ooperiteatri projekteerimisel primaarseteks.

Leo Gens tsiteerib L. Lapinit: «Võistluse programm esitas jäiga ruumisüsteemi paljude transformeerimatute väikeste ruumidega... See vähendab veelgi hoone funktsionaalseid võimalusi olla moodne kultuurikeskus» ja lisab ise: «Leonhard Lapin rääkis aga hoopis millestki muust, nimelt ruumide otstarbekohasest mitmefunktsionaalsest kasutamisest.» Kõige rohkem on teatris garderoobe, need on väikesed ega ole praegu «mitmefunktsionaalsed». Ei ole meil ega üheski statsionaarselt töötavas ooperiteatris. Ei tohigi olla. On ilmne, et antud juhul ei tea arhitekt tõesti, mis on näitlejale garderoob, kus tuleb puhata, õppida, harjutada, keskenduda, riietuda jne., jne., vahel 10—12 tundi päevas. Missugust funktsiooni saab see veel täita, kui teatrid töötavad kuus päeva nädalas? Nii on ka proovisaalidega, mida pole kunagi palju. Ooperiteatris on nn. mitmefunktsionaalsus põhimõtteliselt väär ja oleks tore, kui see probleem jäetaks ikka teatritegelaste, mitte arhitektide otsustada. Meie riik on jätnud «ühefunktsionaalseks» isegi kümned pooltühjad kirikud, miks ei võiks seda olla ooperiteater, kus see on möödapääsmatu? Siiani siunatakse kunagist «Estonia» direktorit, kes viiekümnendate aastate alguses lubanud lava üleliidulisteks tõstevõistlusteks. Tõenäoliselt polnud siin direktoril viimane sõna öelda, ent omamoodi teatrieetika rikkumisena läksid need võistlused «Estonia» ajalukku ikkagi.

Kas arhitekt mõistab tõesti teatri olemust, kui ta kirjutab, et «nagu teame, ei ole tänapäeva teatri ilme, tema sotsiaalne tähendus ja mõjujõud massidele sõltuv mitte üksnes lavastajate programmist, vaid eelkõige «teatrihoonest endast». Tõsi, mitte **üksnes**, kuid «teatrihoonest endast» on otsene liialdus, või — mis veelgi hullem — asjatundmatus. Siin võiks vist Kaarel Ird tuua tosina näiteid, kus suur teater on sündinud piltlikult öeldes küünis ja uhkes teatrihoones pole sündinud mingisugust teatrit. Samas aga tsiteerib L. Lapin P. Brooki: «Näidendi esitamiseks võib kasutada näiteks korvpalliväljakut...» Jah, korvpalliväljakul pole ehk «sotsiaalse ebavõrdsuse rõhutatud väljendust», ent kuidas siis tänapäeva teatri ilme, tema sotsiaalne tähendus ja mõjujõud massidele saavad oleneda eelkõige teatrihoonest? Ja jällegi näidend, mitte ooper. Ka ooperit võib esitada mitmel pool, kuid väljakud ning muud paigad ei ole küllaldased «täie elamuse saamiseks». Ja kas on sel juhul vaja kaotada «arusaama teatrist kui erakordsest, erilise vaatepildiga kohast», sest inimgrupid võib ühiskonnaks liita ka uus «Estonia» itaalia tüüpi lava ja saaliga.

Et L. Lapin pole ooperist kunagi täit elamust saanud, näitab tema ütlus: «... klassikalisest ooperist täie elamuse saamiseks oleks olemasolev «Estonia» küllaldane...» Milleks siis uut ooperiteatrit õieti vaja on? Kas 1500 istekoha või garderoobide mitme funktsiooni pärast? Selles ongi kogu probleem, et eestlane, kes pole käinud Moskva, Leningradi, Kiievi, Odessa või muus ooperis, ei teagi päriselt, mis on ooperi õige kõla, pole kunagi saanud täit elamust. Selleks on eelkõige vaja uut ooperiteatrit, mitte linnapildi uhkust.

Siinkohal tsiteeriksin B. Bernšteini ja H. Krummi: «Ooperis on esteetilise alge... kandjaks muusika ja sinna pole midagi parata. Ooper on kas just niisugune või ta pole üldse ooper, on midagi muud. Tema muusikaline olemus esitab arhitektuurile spetsiaalsed nõudmised...»

Neid spetsiaalseid nõudmisi on vaja tunda ja arvestada, sinna pole midagi parata.

Seepärast lahendage ruumipaigutused, ansamblid, funktsioonid jms. suuremate või väiksemate vigadega — see kõik on tühine, võrreldes suure õnnetusega, kui te annate meie rahvale järjekordse halva akustikaga ooperiteatri.

UNO HEINAPUU

TEATRIKUNSTNIKU PILGUGA

Ei projekteerita vorstivabrikut, naftautmistehast, koolimaja ega teatrit ilma nende tehnoloogilist protsessi arvestamata. Teatrihoones, kus sajad inimesed on seotud loomingulise protsessiga, kasutatakse ruume üle 16 tunni ööpäevas. Vastavalt töö iseloomule peavad need olema eriotstarbelised.

Nõndanimetatud itaalia tüüpi teater ekraanse lavaga, kus publik on kuulaja-vaataja osas, jäägu siiski ooperiteatri projekteerimise lähtealuseks, seni kuni leitakse tõesti midagi uut ja tõsiselt paremat asemele pakkuda.

UIA (Rahvusvaheline Arhitektide Liit) vahendusel toimus Belgradi uue ooperihoone projektide võistlus, millest võttis osa 512 arhitekti 33 maalt. Võibolla leiaks sealt ideid, mida uue «Estonia» juures rakendada. «Teater der Zeit» kaasväljaandes «Scena» nr. 28 on toodud neljanda koha saanud ehitusprojekt. Teatrisaal on seal kujundatud kuuetahuline kolme üksteise kohal asetseva rõduga, mis võimaldab saalis 1400 kohta väga ratsionaalselt paigaldada. Lavaruumi saab kasutada üheksas variandis. Sama katuse alla on mahutatud ka 400 kohaga, transformeeruv teatrisaal väga suurte võimalustega publiku istekohtade ümbergrupeerimiseks ja interpreetide esinemiskoha ümberasetamiseks. Kas ei ole mõeldav ka «Estoniasse» projekteeritav väike saal ehitada nii transformeeruvana, kui seda vaid osatakse, ehitada välja mitte ainult «Estonia» tarbeks, vaid vabariikliku eksperimentaalteatrina, kus saaksid oma loovat mõtet rakendada kõik vabariigi noored ja vanad näitejuhid.

Seoses diskussiooniga on vilksatanud väljendusi meie lavatehnika mahajäämusest. Minu arvates on vaja selgeks teha, kas me räägime lavatehnikast üldse või selle üksikute sõlmede insenerimõttest ja viimistlusastmest. Põhimõttelistes lahendustes ei ole teatritehnikasse juba aastakümneid tulnud märgatavalt uut. Murrangulised etapid olid ringhorisondi, punktvalguse (prožektorid), lüki, tõstuki ja pöördlava tulek teatripraktikasse. Kas aga pöördlava liigub ratastel või libiseb suuskadel, ei tee etendust kaasaegsemaks.

Mis puutub «Vanemuise» hoone projekti moraalsesse vananemisse enne, kui seda ehitama hakati, siis seda seisukohta ei saa jagada. Küsimus seisneb vahest selles, et seal ei ole suudetud kõiki võimalusi ja võimsusi kasutada?

Uue «Estonia» lavatehnika projekteerimiseks tuleks jätta ruumi sellele, mis on äraproovitult kasutamist leidnud (isegi lainetav meri ja jooksvad pilved). Et seal oleks piisavalt ruumi kõigele uuele. Perspektiivselt, isegi laseri rakendamiseks.

VOLDEMAR PEIL

NÕUKOGUDE EESTI MUUSIKA TÄNANE

Heliloojate Liidu juhatuse esimehe Boris Kõrveri ettekandest

Käesolev aasta on meie suure kodumaa rahvaste elus kokkuvõtete tegemise aasta. Tähendas ju Nõukogude rahvaste vennaliku sõprusliidu moodustamine 30. detsembril 1922 uut etappi nende rahvaste elus ja loovas töös. Seetõttu on ka mõistetav pingeline ja aktiivne loominguline õhkkond, mis iseloomustab kõigi Nõukogude Liidu rahvaste kultuurielu, sealhulgas muusikaelu tänast palet.

Kuigi Eestis taastati nõukogude võim alles 21. juulil 1940 ning Nõukogude Eestist sai vennaliku sõprusühenduse võrdõiguslik liige sama aasta 6. augustil, avaldas Nõukogude Liidu tormiliselt arenev kultuurielu viljastavat mõju meie progressiivselt häälestatud intelligentsile juba palju varem.

Meenutagem siinjuures kas või I. Dzeržinski ooperi «Vaikne Don» lavastust «Estonia» teatris, Töölismuusika Ühingu kontserte nõukogude autorite loomingust, nõukogude filmide edu meie kinoekraanidel jne. Paljude interpreetide elav huvi nõukogude muusika vastu avas tee sellele ka meie kontserdisaalidesse. Ei saa märkimata jätta ka isiklikke kontakte, mis tekkisid juba tol ajal seoses mitme meie kultuuritegelase külaskäikudega Nõukogude Liitu.

Tohutu tõuke andis meie kultuurielu arengule Eesti asumine sotsialismiteele ja ühinemine Nõukogude Liiduga. Koos sotsiaalsete ja majanduslike ümberkorraldustega seati uued tähised ka kultuurielu arendamisele. Muusika, kirjandus ja kunst asusid teenima laiu rahvahulki, muutudes aktiivseiks võitlejaiks rahva kasvatamisel sotsialismi, rahvaste sõpruse ja vendluse vaimus. Oli ju tookord meie kunstirahva ees suur ülesanne — valmistuda vääriliselt esinema esimesel eesti kunsti dekaadil Moskvas. Loomingulised ülesanded, mis meie heliloojad endale võtsid olid vastutusrikkamad kui kunagi varem. Moodustati organiseerimiskomitee eesotsas Heino Elleriga, kelle ülesandeks oli teha ettevalmistusi Eesti NSV Heliloojate Liidu loomiseks. E. Kapp alustas tööd balletiga «Kalevipoeg». V. Reimani sulest ilmus esimene nõukogulik massilaul «Meid kiigutab laiade lainete sõud» J. Sütiste tekstile, tuntud meil praegugi «Nooruse laulu» nime all.

Eesti NSV kunstidekaadiks valmistumise katkestas fašistliku Saksamaa reetlik kallaletung Nõukogude Liidule.

Sõjaolukord tõi meie kunstnike ette uued ülesanded. Kaugele Nõukogude Liidu tagalasse evakueerunud eesti kunstirahva esindajatest moodustati Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse otsusega Eesti NSV Riiklikud Kunstiansamblid, mille asukohaks kujunes Jaroslavl, mis sai paljude uute helitööde sünnikohaks. Nimetagem E. Kapi balletti «Kalevipoeg», «Patriootilist sümfooniat», montaaži «Juunipäevad», Sonaati viiulile ja klaverile ning mitmeid koorilaule, G. Ernesaksa koorilaule «Jüriöö marss», «Külmad ahjud», Eesti NSV hümni jt., E. Arro kantaati «Võiduni», süiti koorile, solistile ja sümfooniaorkestrile «Võitlev kodumaa», tema igihaljast laulu O. Rootsi tekstile «Kodulinn Tallinn», H. Lepnurme kantaati «Suur Oktoober», «Jüriöö tuled», soololaulu «Tasujad» jt. Mitmed teosed, nagu E. Kapi ballett «Kalevipoeg», tema «Patriootiline sümfoonia» jt., on jäänud eesti heliloomingu kullafondi.

Raskustes ja lahingutes karastunud sõprus on aluseks ka meie tänapäeva kultuuriõitsengule. Nõukogude Eesti kultuurielu ei ole mõeldav vaadelda lahus meie suure kodumaa rahvaste kultuurielust. Nagu kogu meie kultuurielus nii avalduvad ka muusikas selgelt sidemed vennasrahvaste kultuurisaavutustega. Igapäevasteks nähtusteks on muutunud muusikute vastastikused külaskäigud, repertuaarivahetus ja sellega kaasnev kuulajaskonna laienemine. Eesti muusikal on avar tee vennasrahvaste kontserdisaalidesse, sõprade muusika kõlab aga meil ning on saanud kõikjal hea vastuvõtu osaliseks. Suursündmuseks meie muusikaelus on olnud silmapaistvate nõukogude heliloojate teoste ettekanded, vennasrahvaste kultuuripäevad Eesti NSV-s ja meie kultuuripäevad vennasvabariikides. Eriti laialdased on olnud kontaktid käesoleval juubeliaastal. Nii on kõlanud Moskvas, Leningradis ja vennasvabariikide teistes kultuurikeskustes E. Kapi, G. Ernesaksa, E. Mäe, J. Räätsa, E. Tambergi, H. Jürisalu, J. Koha, K. Singi, V. Tormise, A. Oidi, V. Ojakääru, U. Naissoo, A. Sõbra, B. Parsadanjani, G. Podelski ja paljude teiste looming.

Eesti NSV Heliloojate Liidu juhatuse pleenum on koos tähelepanuväärsel ajal, Nõukogude Liidu moodustamise 50. aastapäeva künnisel, moodustades

VESTLUSHOOS PLEENUMIKONTSERTIDE VAHEAJAL: Eesti NSV rahvakunstnik Arvo Ratassepp, NSV Liidu rahvakunstnik Gustav Ernesaks ja Eesti NSV kultuuriminister Albert Laus ning Eesti NSV teeneline kunstitegelane Jaan Rääts abikaasaga ja leedu helilooja Vytautas Barkauskas.

«ÜKS PEENIKE KUNST...

...see komponeerimise kunst,» olevat kunagi öelnud Karl August Hermann hoiatuseks noorele algajale muusikule. See ütlus tuli meelde Eesti NSV Heliloojate Liidu juhatuse pleenumi kontserte kuulates, kus see kunst paari viimase aasta lõikes nii sümfoonilise kui ka koorimuusika näol endale «igavust tuli otsima» (Kristjan Jaak Petersonil «igavus = igavik»).

Väljendusvahendite uuenemise ja nende omandamise tormilisem eksperimentaalaeg tundub olevat möödas. Nõuded on püstitatud eeskätt sisulisele süvenemisele ning uuele kvaliteedile, mida siin-seal ilmajaamaliku täpsusega ennustatud ja mille olemasolu meie muusikas on võidud juba täheldadagi.

Et kunsti väljendusvahendid on pidevas arengus, siis ei saa vahest kunagi väita, et nüüd see kirjutamisamet selge on. Selgemaks võib muutuda vaid looja ideeline kontseptsioon, millele vastavalt ta valib oma ideede ja mõtete väljendamiseks ka vormi. Meie viimasemat heliloomingut kuulates tundub sageli, et just teoste sisuline kaal on kerge, kuigi nende vormiline väljendus võib olla sile ja professionaalnegi. See avaldub muusikalis-kujundusliku mõttelõnga hüplevuses, arengujoone järjekindlusetuses, kasutatud vahendite eklektilisuses. Sellele vihjab ka O. Tuisk kirjutises «Sõõr ja kriips» («Sirp ja Vasar» nr. 46): «Niisugust tunde- ja mõttelaengut, niisugust probleemiasetust, isegi selliseid probleeme, mis suudaksid kaasa rääkida ka väljaspool Eesti piire, tuleb eesti muusikas ette harva.»

Et mitte üldsõnaliseks jääda, vaagigem **pleenumi sümfooniakontserdil** kuuldut, kus kõik teosed küll meie viimase aja loomingu tippu ei mahu, ent valdavat taset näitavad siiski.

Sisu ja vormikõne kompaktsemat seost kohtame Ester Mäe Variatsioonides klaverile, keelpilliorkestrile ja klarnetile. Variatsioonivorm tingib juba kausaalselt teose monotemaatilise arengu ühtsust ja helilooja on seda ka hea dramaturginärviga teinud. Rahvaviisilik teema saab variatsioonides hea fantaasia ja maitsega arendatud mitmeplaanilise käsituse. Orkestritämbrite rikkus on kenasti sobitatud dünaamiliste tõusude ja langustega, kus kulminatsioonide aktiivne, kohati motoorne rütmika annab mõõnas maad impressionistlikule läbipaistvusele ja pehmusele, mis eriti solistide partiides (klaver + klarnet) avardavad kõlaruumi. Valdur Roots ja Alfred Sikk suutsid kompositsiooni hea tervikutunnetuse ja kõlakujundusliku leidlikkusega esile tuua. Korrektselt toetasid nende püüdlusi dirigent Roman Matsov ja orkester.

Eugen Kapi «Tervitusavamäng» on piisavalt pidulik ja vajaliku optimismilaenguga. Teose tänapäevast kõlavust vähendab aga teemade liiga traditsiooniline lihtsus, mis eriti kõrvalteema pseudorahvuslikus meloodias ka rütmiliselt jääb stampkujundi piiridesse.

Üldiselt on eesti sümfooniline muusika varasemaga võrreldes tublisti rütmiseerunud, nii et eestlastele omistatav rütmivaegus ja vormilõtvus vähemalt rütmi suhtes enam paika ei pea ja siin end mitmekülgsemalt ning julgemalt avaldab.

Seda kogesime enamiku teoste puhul ka vaadeldaval kontserdil. Eriti rütmihellaks on muutunud Jaan Räätsa viimase aja looming. Kui helilooja varasematele teostele oli omane monotoonsuseni küündiv motoorne rütmika, siis nüüdne Rääts nagu katsetaks, missuguseid rütme maailmas üldse olemas on. On aga igasuguseid. Neid seostades, kõrvutades, ühendades (polürütmika) loob Rääts pidevalt muutuva rütmipaleti, laskmata ühelgi kujundil saada eriti valdavaks. Ka ei jälgi helilooja klassikalise tsükli osadevahelist kontrastiprintsiipi, vaid lükib ka ühe osa piires sisse (ikka rütmivahenditega) nn. vahekontraste ja -kontrastikesi, mis illustreerivad tänapäevase urbaniseerunud olustiku heitlikkust. Rohkemaks ei lase neid rütmiseeritud lisaepisoode (ka VII sümfoonia 1. ja 2. osas) pidada nende enamasti groteski või pisut kergemeelsusse kalduv meelelaad. Neid jooni oleme juba märganud Räätsa eelmistes teostes ja seepärast ei kiirustaks ma väitega, nagu oleks helilooja jõudnud VII sümfooniaga tunnetuse ja teostuse uutele rajamaadele.

VII sümfoonia võib sedastada neid voorusi, mis Räätsal on ikka olnud või on siin edasiarenenult nähtavamad, nagu helikeele avardumine tämbrilises, meloodilises, harmoonilises (rütmilisusest oli juba juttu) plaanis, eeskujulik orkestratsioon, tugev kaasajatunnetus, meisterlik kompositsioonitehnika valdamine. Selle kõrval või kõige selle tõttu kipub vormiline mitmekülgsus sisulist süvenemist, mõtte keskset arengut ahistama ja alogiseerima.

Teose tõsidusele pretendeeriv algus kaotab peagi oma vaoshoituse ja alles teises osas annab kontsentreeritud mõttega meloodia võimalused sügavamaks sisutunnetuseks, mis aga siingi häirub puhkpillide (+klaver) mitte väga orgaaniliselt liituvatest repliikidest. Sümfoonia finaal oleks oma suure tõusuga nagu kokkuvõtteks millelegi tähtsale, mis eelnenud... ent millele?

Sümfoonia esitus kannatas ka mõningase rabeduse ja tõtlikkuse pärast.

Ants Sõbra I sümfoonia näitab helilooja professionaalse küpsuse, väljendusoskuse ja vormikindluse tugevaid külgi. Kolmeosaline teos on oma põhikarakterilt aktiivne ja jõulise väljenduslaadiga. Sümfoonia on monotemaatiline, sest rahvalaul «Meil aiaäärne...» on saanud läbivaks, tervikut loovaks alusmotiiviks. See nostalgiline teema on leidnud rohkem kasutamist ja saanud ka Tubina V sümfoonias oma näo ja tähenduse. Seepärast — kuigi pole küll midagi selle teema vastu — tekib pisike kahtlus antud laulumotiivi kindla tähendusliku seostumises Sõbra sümfoonia ikkagi optimistliku kontekstiga. Sümfoonia tervikuna tuleb arvata aga tänu tema viimistletusele ja vormikindlusele Ants Sõbra senise loomingu tippteoseks.

Käesolev kirjutis ei püüa luua pleenumiteoste pingerida, kuivõrd kontserdil kuuldu oli vaid osa meil viimase aja selležanrilisest loomingust. Samuti on mõttetu kontserdil kuuldud vokaalsümfooniliste oopuste puhul paremusrea taotlus. Siingi on looming arvurikkam ja enamikus alles ootab ettekandmist.

Anatoli Garšneki ja Johannes Bleive mõlemad teosed on sisulis-ideelistes taotlustes kodumaa juubeliaasta väärilised ja sellest inspireeritud. Tööde

LAULUVÕIDUD BARCELONAS

18.—26. novembrini Barcelonas toimunud 10. rahvusvahelisel Francesco Viñase nim. lauljate võistlusel esinesid edukalt noored nõukogude kunstnikud. Esimese preemia ja ka Verdi-nimelise eriauhinna sai Leningradi Kirovi-nim. Ooperi- ja Balletiteatri solist Nikolai Ohhotnikov, teise preemia **RAT «Estonia» solist Mati Palm**, kellele see oli juba neljas rahvusvaheline võistlus. Kolmas preemia anti rumeenlasele Mihail Panghele. Naislauljatest tunnistati I preemia vääriliseks Leningradi Väikese Ooperi- ja Balletiteatri solist Eugenia Gorohhovskaja, II preemia sai Rodica Ana Mitrica (Rumeenia) ja III preemia Alicia Nafé (Argentiina). Barcelonas võistles 54 noort lauljat. Mati Palmi saatis konkursil RAT «Estonia» kontsertmeister Tekla Koha.

*

Montevideos toimunud kolmas rahvusvaheline pianistide konkurss lõppes Nõukogude muusikute võiduga. I, II ja III olid meie klaverikunstnikud Vladimir Bakk, Juri Slessarev ja Mihhail Olenev. Viimane sai eriauhinna Chopini «Fantaasia» parima esitamise eest. NSV Liidu esindaja Jelena Gileis tuli viiendale kohale.

PÄEV

nagu jätku äsja lõppenud NSVL Heliloojate Liidu juhatuse pleenumile, kus kõlasid paljude rahvuste esindajate teoste hulgas ka E. Tambergi, J. Räätsa, V. Tormise, U. Naissoo ja M. Kuulbergi heliteosed ning arutati mitmeid aktuaalseid loominguprobleeme. Juhindudes oma töös NLKP XXIV kongressi ja NLKP Keskkomitee otsusest «Kirjandus- ja kunstikriitikast», on meie liidu liikmed saavutanud küllaltki märkimisväärseid tulemusi. Viimastel aastatel on nende looming arenenud laiema mõistetavuse suunas, meie muusikas on tagaplaanile jäänud väljendusvahendite ja vormilise uudsuse taotlused, esiplaanil seisavad otsingud sisulise selguse suunas. Kuigi kõik otsingud ja taotlused ei ole alati õnnestunud, on mitme autori loomingu paremik leidnud tunnustust nii kodu- kui ka vennasvabariikide kuulajatelt.

Pleenumi kontsertide kavad olid koostatud peamiselt kahe viimase aasta loomingust, kusjuures enamik esitatud teostest kõlas avalikus esiettekandes. Kaks aastat ei ole küll pikk aeg, kuid see on olnud sündmusterohke ja pingeline loominguperiood. Seda näitab meie heliloojate tulemusrikas töö kõige erinevamates žanrites. Arvukalt on pühendatud uusloomingut ka lähenevale üldrahvalikule pidupäevale. Nimetagem E. Kapi «Tervitusavamängu», A. Sõbra «Pidulikku avamängu», H. Kareva Kontserti metsasarvele, puupillidele ja klaverile. Veel käesoleval aastal näeb RAT «Estonias» rambivalgust B. Parsadanjani ooper «Sool», mille libreto I. Babeli järgi on koostanud U. Laht. Peale nimetatute on veel mitmel autoril valmimas juubelit märkivaid vokaalsümfoonilisi ja sümfoonilisi teoseid, mille esiettekandeid jääme ootama tuleval aastal. Lavaküpseks saab selleks ajaks ka E. Kapi uudisooper «Rembrandt».

Suureks stiimuliks ja loominguliseks innustajaks oli V. I. Lenini 100. sünniaastapäev, mille puhul loodi hulgaliselt uusi temaatilisi teoseid. Eriti tuleks esile tõsta J. Räätsa «Koolikantaati», mille eest autorile määrati ELKNÜ preemia.

Peatudes lühidalt meie laululoomingul, ei saa märkimata jätta ka siin, eriti rahvalikus ja estraadiloomingus asetleidnud temaatilist avardumist. Seda tõendab patriootiliste laulude eest A. Aleksandrovi nimelise medali andmine A. Oidile. Koorimuusikas täheldame viimasel ajal suurema huvi tekkimist rahvaviisi vastu. Selle žanri silmapaistvamaid esindajaid on meil V. Tormis, kelle «Kalendrilaule» autasustati Nõukogude Eesti preemiaga.

Pikka aega on meil muret tekitanud noorte heliloojate juurdekasv. Viimastel aastatel oleme siiski saanud Heliloojate Liidu ridade täienduseks tublisid noori. Rõõmustab, et nad on võtnud endale tõsiseid ülesandeid eriti lavamuusika valdkonnas. Nimetagem A. Põldmäe balletti «Merineitsi» ja M. Kuulbergi balletti «Mont Valérien», mille muusika tunnistati käesoleval aastal ELKNÜ preemia vääriliseks.

B. Kõrveri ettekandele järgnesid Heliloojate Liidu juhatuse liikmete ja külaliste sõnavõtud, kus juba lähemalt analüüsiti eesti heliloomingut üksikute žanrite kaupa.

Boris Kõrveri ettekandele järgnenud loomingu lühiülevaadetes Heliloojate Liidu juhatuse liikmetelt kõneles meie sümfoonilisest muusikast **Avo Hirvesoo,** kooriloomingust **Veljo Tormis** ja kammermuusikast **Villem Reiman.** Sõna võtsid veel **Gustav Ernesaks, Rait Ivalo, Eugen Kapp, Jaan Rääts, Eino Tamberg, Artur Vahter** ning külalistest ukraina helilooja **Leonid Grabovski,** usbeki helilooja **Sovet Varelas,** leedu helilooja **Vytautas Barkauskas,** gruusia muusikateadlane **Eteri Lordanidze,** armeenia helilooja **Juri Gevorkjan,** Leningradi muusikateadlane **Eleonora Fradkina** ning Nõukogude Heliloojate Liidu juhatuse sekretär **Pjotr Savintsev.**

---

muusikaline väljendus jääb aga maha sisu köitvusest ning aktuaalsusest.

V. Majakovski tekstidele on loodud A. Garšneki kaks lühikantaati — «Kümneaastane laul» ja «Parteist». Majakovski mobiliseeriv luule inspireerib kasutama marsilikku rütmi ja koori ning orkestrit täies kõlajõus rakendama. Et tekst on nii olulise, siis vähemalt trumm mürtsub kantaadis «Kümneaastane laul» liiasti ja summutab vokaali. Faktuuriprobleemid vajavad siin üldse detailsemat läbikaalumist. Veel ootaks muusika temaatiliselt materjalilt enam uudsust. Senise põhjal tuleb nentida, et ikka on jäänud ületamatuks J. Koha kantaat «Laul parteist», mis vajalikku kodanikuteemat ka suure kunstilise jõuga edasi annab.

A. Garšneki kantaatide esitamisel osalesid Eesti TV-R segakoor (kunstiline juht Ants Üleoja) ja näitleja Jevgeni Vlassov, kes andsid kõik neist oleneva. J. Bleive oratoorium «Sajanditest läbi» (L. Hainsalu tekst) kipub jääma žanri klassikalisi ülesehituse printsiipe järgides, eriti aga konkreetse teose aine filosoofilist ja ajaloolist mahtu arvestades, pinnaliseks ja väheveenvaks. Oratoorium, kus esitajateks segakoor ja baritonisolist koos orkestriga, suudab muusikalise arenduse järjepidevust säilitada vaid esimestes osades («Muinasaeg», «Orjaaeg»). Kaks viimast osa («Praegusaeg» ja «Lõpetuseks») laskuvad üsna olustikulisele meeleolutasandile. Ka üksiknumbrid on väheeredad, ainult «Hällilaul» lõpetatud numbrina meeleolukas ja meeldejääv. J. Bleive muusikat oleme seni suhteliselt vähe esitanudkuulnud. Siin on üks põhjusi helilooja tagasihoidlikkus. Kui nüüd kohe suurvormiga välja tuldud, näitab see potentsiaalsete võimete suurust ja teostamisjulgust. Tore, et Tartu helilooja suurteost nii korralikus esituses kuulda sai. Solist Georg Ots ja Tallinna üliõpilassegakoor (kunstiline juht Ants Sööt) suhtusid ettekandesse suure pieteeditundega. Kogu esiettekanneterohket kontserti juhatas vajaliku süvenemise ja kindlusega Roman Matsov, kelle kontseptsioonid jäävad vahest arvestatavateks nende teoste järgmistelgi esitustel.

Kokkuvõtvalt tõusid vaadeldud pleenumikontserdil rohkem esile sümfoonilised orkestriteosed, mis kinnitab selle muusikaliigi suurt progressi eesti muusika üldpildis, kus kaua aega koorilaul suureks fenomeniks oli. Olles saavutanud küll arvestatavalt hea professionaalse taseme, ei saa me olla enamasti oma loominguga kaasarääkijaks seal, kus vaieldakse «ajastuvaidlusi», sest ikka lööb välja «eesti muusika põlistõbi — tunde ja mõtte madal toonus», kui tsiteerida jällegi O. Tuisku eelnimetatud artiklist. Professionaalsus on aga siiski heaks hüppelauaks jõudmaks ka «ajastuvaidluste tippkonverentsile», ja kui kuuldud pleenumikontserdil taolisi teoseid ei olnud, siis ei tähenda see, et neid meil üldse olla või tulla ei saa.

MÄRT KRAAV

MÕNE REAGA

Nõukogude kunstimeistrite esinemised Pariisis jätkuvad erakordse menuga. Festival on prantsuse ajakirjanduse, raadio ja televisiooni tähelepanu keskpunktis. Programmi huvitavamad osad anti edasi televisioonisaadetes, kus neid jälgisid miljonid prantslased. Tuntud prantsuse muusikakirjastus «Chant du Monde» andis sel puhul välja spetsiaalse suureformaadilise heliplaadi «Nõukogude vabariikide laule ja tantse», mida müüakse Spordipalee (kus etendused toimuvad) fuajees. Pressi hinnangud Nõukogude rahvaste kunstile on superlatiivsed: «Erakordne, imekaunis etendus» («L'Aurore»); «Nõukogude Liit on hoolega talletanud ja alal hoidnud oma rahvaste kultuuripärandit, nende folklooritraditsioonide haare ja rikkus on hämmastavad.» («La Croix»); «Parim nõukogude kunsti demonstratsioon, mida prantsuse publik kunagi on näinud» («France-Soir»); «...nõukogude folkloori erakordne rikkus tagab paljurahvuselise fresko mitmekesisuse» («Le Monde»); «NSV Liidu rahvaste kunsti festival on kontsertkutse muinasjututeekonnale mööda Nõukogude Liitu laulude, muusika ja tantsude marsruudil» («l'Humanité»).

x

Lääne-Berliini Kõrgemas Muusikakoolis andis kontserdi Nõukogude viiuldaja Leonid Kogan. Ta mängis Beethoveni, Schuberti ja Brahmsi teoseid. L. Kogan, kellele sai osaks suur menu, esines Lääne-Berliinis esmakordselt.

*

Lõppes VI rahvusvaheline Wieniawskinimeline noorte viiuldajate konkurss, millest võtsid osa noored muusikud NSV Liidust, Poolast ja USA-st. Esimesele kohale tuli Nõukogude naisviiuldaja T. Grindenko.

KÜLAS KODURADADEL

Väga hea mulje jätsid külalisele Tallinna Klaverivabriku kontsertklaverid «Estonia». «Kadrioru lossi kuppelsaalis oleval instrumendil on ilus, mahlakas kõla. Laululava all näitusel eksponeeritud klaveril mängisin vaid mõne takti, kuid sellegi põhjal võib väita teie klaverite kuulumist kõrgesse klassi. Tehke niisuguseid hästi palju! Juubelinäituse rohketest eksponaatidest meeldisid mulle väga stiilne ja maitsekas mööbel, samuti naisteriiete moenäidised.»

Mitu õhtut kulus teatrile. Akadeemilises Draamateatris vaatas külaline lavastusi «Inimene ja inimene» ning «Mees, naine ja kontsert». Hinnang on tunnustav: «Teater on kõrgest klassist, seda tahaksin rohkem vaadata. Sõnateater pole küll minu eriala, kuid lavastused olid sedavõrd hästi tehtud, et kuulsin neis mõlemas, kui nii võib öelda, palju muusikat.

Omaette, harvanähtav klass on ka teie koomik Ervin Abel, keda nägin estraadietenduses «Pisar põske ja puu otsa». Opereti «Neli musketäri» põhjal jäi sümpaatne mulje RAT «Estonia» näitlejaperest, eriti tantsurühmast.

Kodumaal veedetud päevadest jääb kindlasti kauaks meelde elamusrikas päev sünnipaigas Vändras. See väike keskus on aastate jooksul sedavõrd muutunud ja kasvanud, et esialgu oli raske arugi saada, kus oled. On ehitatud palju uusi, nägusaid maju, kuid näha vana koolimaja, kus sain esimest õpetust muusika alal isa range käe ja joonlaua najal, külastada isa hauda ja Mihkel Lüdigi viimset puhkepaika — see kõik andis nii sügava elamuse, et ei suutnud pisaraid tagasi hoida. Ja kui siis sõbrad istutasid sinnasamasse Lüdigi haua lähedusse minu auks kase, võtsin sealt reliikviana kaasa peotäie kodumaa mulda. Tänutäheks tahan saata Vändrasse oma laulu «Varsakabi», mis mu loomingust vist kõige suuremat levikut on leidnud.»

Võimaluste piirides on P. Ardna püüdnud kursis olla eesti nüüdisaegse heliloominguga, mis valdavalt on jätnud talle sümpaatse mulje. Vestluskaaslane hindab kõrgelt uue otsinguid, sest kogu maailm astub ju vahetpidamata edasi ja jõuab üha kaugemale. «Olete teinud siin suurt tööd ja mitte ainult selle nimel, et kõht täis oleks, vaid ka kaugemaid eesmärke silmas pidades. Seepärast minge rada mööda, mida olete käinud, ikka edasi.

Tahan siia tagasi tulla juba eeloleval suvel ja siis teie kunstiga ligemalt tutvuda. Võtan kaasa ka oma operettide manuskriptid. Ühtlasi loodan, et suudan olemasolevatele lavatükkidele lisada veel ühe opereti.»

Soovime selleks jõudu ja tervist.

Vestluskaaslane oli **VALDAR VIIRES**

Novembri lõpupäevil külastas pärast ligi kolmekümneaastast eemalolekut kodumaad tuntud organist ja helilooja Priit Ardna. 30. aastatel populaarsete, mitmel teatrilaval mängitud operettide «Tütarlaps kodumaata», «Tatra tüdruk», «Kalurineiu» jt. autori kodureis langes ühte tema elu märkimisväärse päevaga: just saabumispäeval — 23. novembril — sai ta 80-aastaseks. Esimesed õnnitlused juubeli puhul tuli vastu võtta Eesti NSV Teatri- ja Muusikamuuseumis, mida P. Ardna kõigepealt külastas. Seal andis ta üle paksu, nahka köidetud raamatu, mis sisaldab rohkesti kirjasõnalist materjali ja fotosid muusiku pikast eluteest. «Selle raamatu õige koht on siin, kodumaal,» ütles P. Ardna, kui lahkumispäeva eel siin veedetud päevade muljete üle vestlesime. Kohtumised sõprade ja tuttavatega, eriti aga külaskäik sünnikodusse Vändrasse tuletasid meelde möödunud noorusaegu ja -sündmusi ning tähendasid otsekui sellesama paksu eluraamatu paljude leheküljegede uuesti ülelugemist.

Muusik, kellele nii kodumaal kui hiljem võõrsil — Rootsis elades, oli aastaid leivateenistuseks orelimäng, tundis arusaadavat huvi meil praegu kasutatavate orelite vastu. Priit Ardna on alati armastanud sellel pillil improviseerida ja «Estonia» kontserdisaalis sai improvisatsiooni teemaks kodumaine viis «Meil aiaäärne tänavas». «Mis välja tuli, on mul endal raske öelda. Improviseerides kuulen helisid ette, sageli näen neid ka värvides. Vähem tajun kompositsioonilist tervikut. Seepärast võtan tavaliselt oma mängu helilindile, et pärast otsustada, kas see üldse kõlbab. Et musitseerimisel oreli kõiki võimalusi kasutada, peab pilli hästi tundma. «Estonia» orelist ma päris hästi jagu ei saanudki. Vana hea tuttav on mulle Toomkiriku orel. Mängimine sellel väga hea pedaaliga pillil, samuti mulle esitatud palad tuletasid meelde noorusaegu, mil mu suureks unistuseks oli Leipzigisse õppima minna. Asjatundjate arvates olid mul selleks kõik eeldused.»

MOOSEKANDIS MUILÕ MAILÕ...

Möödunud kuul käis Novgorodis Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee laste rahvakunstiansambel. Kahe linna pioneeride kohtumine oli pühendatud NSV Liidu moodustamise 50. aastapäevale ja kujunes toredaks rahvaste sõpruse peoks: noil päevil viibis Novgorodis ka 40-liikmeline Saksa DV noorte delegatsioon. Novgorodi Pioneeride Maja klubi «Gloobus» eestvõttel korraldatud ühisest õhtust täitsid suurema osa oma kavaga eesti pioneerid.

Ansambli eesmärgiks on eesti autentse rahvakunsti viljelemine, pearõhk on muidugi lastefolklooril. Ei saa salata, et enne reisile asumist tundsime ärevust: repertuaar on üsnagi spetsiifiline ja võis karta, et keele mittetundmine võib takistada meie folkloori mõistmist ja vajaliku kontakti tekkimist esinejate ning publiku vahel. Seda üllatavam oli tulemus. Ansambel pole lavakollektiiv. Regivärsiliste laulude ning rahvapillilugude kõrval on programmis palju laulu-, jõu- ja osavusmänge, mis korraldatakse otse publiku hulgas ja millest kutsutakse osa võtma ka pealtvaatajaid, esinejaile endale on jäetud küllaltki suured improviseerimisvõimalused.

Juba mõne numbri järel kadus piir esinejate ja vaatajate vahel. Pealtvaatajad lausa juubeldasid, kui, karjakell ja kuljused kaelas, mängiti helipimesikku või kui ligi kahe meetri pikkused saksa poisid proovisid looga alt läbi pugeda. Tormilise aplausi teenis ära IX klassi õpilane Vello Koosma oma parmu- ja torupillilugudega. Ansambli «külakapelli» saatel õpetati ja tantsiti ühiselt «Kaera-Jaani». Nagu väitsid Novgorodi pedagoogid, üllatasid neid eesti laste loomultk ja sundimatu esinemislaad, nende improviseerimisvõime ja siiras sisseelamine oma kunsti. Põhjust nähti esmajoones selles, et kõik ansambliliikmed on võimelised laulma, tantsima ja pilli lööma, et ansambli esinemises on rohkesti mängulisust: lapsed ei näita oma mänge niivõrd teistele kuivõrd mängivad ise ja õpetavad teisi. Pean lisama, et vabal ajal mängivad ja laulavad ansambli lapsed heameelega neidsamu mänge ja laule, mis on kontserdi kavas.

Nagu Eestis, nõnda tegutsevad ka Novgorodis rahvapillimängijad ja -tantsijad teineteisest eraldi. Nii mõndagi orkestrit või tantsukollektiivi kummitab loomingulise paigaltammumise oht: on saavutatud teatud meisterlikkus, millest kõrgemale pole võimalik tõusta, repertuaar hakkab sisuliselt korduma, mis tähendab kollektiivi n.-ö. moraalset vananemist. Lastel kaob huvi töö vastu ja sellest ka suhteliselt suur voolavus. Näiteks toodi Pioneeride Maja kuulus ja tugev gusliansambel.

Ühe võimaliku moodusena olukorda parandada arvati olevat just niisuguste mitmekülgsete ansamblite loomine nagu Tallinna oma. Pererahvale jäi silma ka ansambliliikmete suur vanusevahe — esinesid ju ühes kollektiivis IV—XI klassi õpilased.

Külaliste ja pererahva mõttevahetus folkloori kasutamise üle laste kunstilises tegevuses kujunes sisukaks ja huvitavaks ning andis ideid ja innustust edaspidiseks. Huvitav oli kohtumine Pioneeride Maja gusliansambli noorema rühmaga.

IGOR TÕNURIST

RAAMATUAASTA MÕTISKLUSI

ERAST PARMASTO

Kuuskümmend viis aastat tagasi hakkas ilmuma esimene eestikeelne taimemääraja, kahe asjaarmastaja botaaniku E. Niclasen'i ja J. Aidase «Kodumaa õiskasvud». Paljuvihikulisena plaanitsetud kapitaalsest käsiraamatust jõudis lugejateni 32 lehekülge — üks seitsmeteistkümnendik. G. Vilbaste pidas ilmumise seismajäämise põhjuseks lugejate-ostjate nappust ja küllap tal oli õigus. Pidi ju teos trükitama autorite kulu ja kirjadega.

Kolmteist aastat hiljem (1920) nägi Pärnus trükivalgust Paide keskkooliõpetaja A. Tombergi pisike brošüür «Tähtsamate kodumaa taimede klassifitseerimine». Autor arvas, et see «annab õpilasele võimaluse taimeriigis kergesti orienteeruda, — ja sellega on kätte saadud see, milles seisab üks kooli tähtsamatest ülesannetest — arusaamine ümbritsevast loodusest». Kuid oh paraku! Kolmkümmend kaheksa lehekülge jäi suure ülesande jaoks napiks, ka ei paistnud kirjamehe taimetundmine just kõrgel järjel olevat. Poisipõlves püüdsin selle oopuse järgi lilli määrata ja rikkusin nüüd rariteetse raamatukese veerge paljude küsimärkidega. Asjata, sest oma tollaselegi abitusele vaatamata oli see ometi esimene eestikeelne terviklik taimemääraja. Mis sest, et tema järgi taimi määrata ei saanud!

Möödus veel kaks aastat ja tänavu pool sajandit tagasi trükiti esimene eestikeelne tõeline taimemääraja — G. Vilbergi (Vilbaste) «Eesti taimestik koolidele». Polnud see esimene ja tõeline küll läbinisti originaalne, aga ütleme kohe, et päris originaalseid taimemäärajaid õieti polegi. Taimemäärajate ajalooline areng on kena näide teaduse pidevusest ja teadmiste järkjärgulisest kasvust. Pealegi: kui üks lilleke on näiteks punaste õitega, igaüks neist viie kroonlehega ja süstjate lehtede kodarikuga — siis pole autoril suurt originaalitseda midagi.

Möödunud poole sajandi jooksul on ilmunud kuus õistaimede määrajat ja väikeste vaheaegadega on nad ka raamatukauplustes müügil olnud. Seitsmes ilmus mõni aadal tagasi — trükiarvuga viisteist tuhat eksemplari!

Meenutagem, et praegusaja kooliõpilastelt enam taimede herbariseerimist ja määramist ei nõuta. Ka tudengeid, kes seda tegema peaksid, pole teab kui palju. Niisiis tuleb järeldada: poole sajandiga pole toimunud ainult (linnaelanike) suur eemaldumine loodusest, vaid huvi sellesama looduse vastu on õige suuresti kasvanud. Ju ikkagi oli õigus Vilbastel, kui ta oma raamatut alustas sõnadega: «Taimede ilm on ilus oma lõpmata värvikülluses ja ta huvitab igaühte, kel heameel looduse loredusest.»

Huvi bioloogilise kirjanduse, looduse teadusliku käsitluse vastu on meil suur, inimhinge kohta keskmisena võib-olla isegi suurem kui kuskil mujal maailmas. Kaudseiks tõendeiks selle kohta on «Eesti Looduse» tohutu tiraaž (eriti võrreldes samalaadsete väljaannete levikuga mujal maailmas), püsivalt suur konkurss ülikooli bioloogiaosakonda astujate vahel, ergas looduskaitsekäsitlus publitsistikas.

Ja ometi jääb toosama äsjailmunud taimemäärajagi peaaegu puutumatult tuhandetele riiulitele serviti seisma. Kui ta käiku läheks, küllap siis meil oleks pisutki enam asjaarmastajaid botaanikuid. Neid ju leidub, aga mitte kuigivõrd rohkem kui taimemäärajate kümnekordselt väiksemate tiraažide aegadel. Miks?

Seletusi võib pakkuda mitmeid. Võib-olla oleme muutunud aastakümnetega pealiskaudsemaks. Võib-olla rakendub alati olema solnud asjaarmastajahuvi moesolevamatele objektidele (märgid, margid, tikutoosietiketid, eksliibrised jms.), et seda «klassikalistele» huviladele enam ei jätku. Aga võib-olla on ka nii: suur osa botaanikahuvilisi oli varem sunnitud armsa erialaga tegelema muu töö kõrvalt, nüüd on aga igal soovijal vähemalt potentsiaalne võimalus saada vastavaks ametimeheks.

Nii või teisiti: kui meil praegugi lastaks trükikojast välja lahtilõikamata poognatega raamatuid (nagu aastakümneid tagasi), jääksid tuhanded taimemäärajad selles olekus riiulitele oma aega ootama.

*

Hämmastavalt suur hulk kirjamehi on oma tänavustes kirjutistes tauninud raamatute «ilu pärast» riiulile ostmist. August Luur on vist ainus, kes (hiljuti «Edasis») kirjanduse kokkuostjad oma kaitse alla võttis. Päris õigeile väiteile, et küllap mõni niisugune raamat ikka ka läbi loetakse ja siis see oma head mõjugi avaldab ja et ka antikvariaati peab kuskilt raamatuid tulema, lisaksin veel paar argumenti.

Iga isikliku raamatukogu juurde pääsevad lapsed ja lapselapsed. Pääsevad ka teised juhuslikumad noored inimesed. Mida kirjumad riiulid, mida rohkem seal raamatuid, seda suurem on tõenäosus, et igaüks leiab oma raamatu või raamatud.

Noore inimese lugemist võib ja muidugi peabki suunama. Ent ikkagi leiavad paljud-paljud need õiged raamatud ise üles — kui ainult on, kus ja mille hulgast leida.

Olen vestelnud loodusteadlastega ja õige mitmetel on kunagise huvi tärkamisel oma osa olnud enam-vähem juhuslikult kättesattunud raamatul. Nõnda oli omal ajal mu endagagi.

Paljud lapsevanemad teavad, milline mõju on päris noore inimese kujunemises toaseinu ääristavatel raamaturiiulitel. Niisuguses toas kasvanul pole tavaliselt raskusi lugemaõppimisega, sageli on neil hiljem läbisaamine vaimsete väärtustega niisama hea või tükk maad parem kui nende vanematel.

Olen oma rännakuil sattunud ka mõnda paika, kus raamatupoed peaaegu ainult kooliraamatuid müüvad. Olen näinud kodusid, kus raamatute ostmine kellelegi pähe ei tule. Niisuguse katuse all pererahvaga viina visates on mõnigi kord meelde tulnud targad mehed, kes raamatute riiulikaunistuseks ostmist pahaks panevad või kasutavad paha sõna «luuleinflatsioon». Tahtmatult on siis pähe torganud ka võib-olla ülekohtune paralleel nendega, kes kooliõpetust hobusevaraste kasvatamiseks pidasid, nende administraatoritega, kes väidavad mõnel teadusalal väitekirju liiga rohkelt kaitstavat.

Igal raamatul on saatus. Seda kena lauset võib mõista ka nii, et igal kõitel on oma saatus, ja iga raamat mõjustab mingil määral inimeste saatust. Nende saatust, kes loevad, ja ka nende oma, kes ei loe.

*

Nii et oma aeg võib tulla ka, ütleme taimemääraja kolmeteistkümnele tuhandele eksemplarile — või vähemalt mõnele neist. Kui üks nendest aitab teele tulevase suure teadlase, pc e trükkalite töö asjatu olnud.

Kahest tuhandest eksemplarist pannakse suvel suur hulk välitaskutesse, matkakottidesse ja mõned ka tuulepluusi taskusse. Paraku küll vaid selle tuulepluusi päratu suurde taskusse, mis on eritellimisel valmistatud.

Uue raamatu nimi on *«Taimede välimääraja»*, aga kirjastuses on liitsõna esimene pool tähele panemata jäänud. Ei formaat, kõide, paber ega kirjakraad meenuta seda, et raamat ilusa ja halva ilmaga looduseõbral taskust võtta peab olema.

Küllap oli nii, et trükkimispäeval polnud trükikojas head sitket ja õhukest paberit. Laduda andmise ajaks oli aga 9-punktine kiri ära kulunud. Mõlemad olid omal ajal ära pruugitud huvitava välimusega ilukirjandusraamatute tarvis.

Taimemäärajat läheb vaja kevadel ja suvel, talvel seisab see rohkem riiulil. Mis oleks küll juhtunud, kui valmisladu oleks pool aastat trükikojanurgas sobiva paberi ja kaanematerjali saabumist oodanud? Või kui seesama tooraine oleks terve aasta täistrükkimist oodanud? Või kui mõlemad sündmused oleks osatud kokku planeerida?

Tean, tean väga hästi, mis mu fantaseerimise kohta ütleb üks majandus-, tootmis- ja varustustöötaja. Eks uskugem siis tema üleolevat õlakehitust ja fataalset paratamatust, mis häid asju kokku sattuda ei lase.

Kas on aga niisama paratamatu, et meil peaaegu pole 9-punktist trükikirja? Sedasama, mis kümnepunktise jala peale panduna palju mõnusam lugeda on kui tihedalt kokkusurutud korpuskiri? Sedasama, mis raamatud õhemaks ja nõnda paberivarud suuremaks muudab?

Vaadeldud konkreetsel juhul on aga võib-olla oma osa selleski, et trükistele näo andjate peatähelepanu on pööratud ilukirjandusele. Populaarteaduslikud ja teaduslikud raamatud on meil küll sageli üsna kenad, kuid ilu kirjandusega võrreldes siiski tükk maad vähem ilusad. Kas mõjub siin sõnamaagia?

Või suhtumine?

Kujutagem ette, et homme ilmub mõni L. Tolstoi, M. Gorki või A. France'i teos järgmise järelsõnaga:

... Tundus vajalik mõned vananenud väljendid tänapäeval kasutatavatega asendada... sõnaohtrat väljenduslaadi kärpida ja stiililiselt moderniseerida... Lõpuks tingis originaali sõnastuse muutmist ka algteksti... lühendamine. Tundus olevat otstarbekas siin-seal ümberpaigutuste teel teemakomplekse ühte koondada... Sujuvate üleminekute saavutamiseks tuli seejuures kohati originaali sõnastuses väikesi muudatusi teha. ... Püüti säilitada vähemalt mõned näited selle kohta, kuidas autor... kirjeldusi esitab... Arutlused, mis pakuvad veel ainult ajaloolist huvi... jäeti üldiselt välja... ... Loobuti väljajättude tähistamisest kolme punktiga.

Lisagem veel juurde: teose kommentaarid antakse keset teksti — küll kursiivkirjas, kuid läbisegi vahelejäetud osade lühirefereeringuga, ja raamatule pannakse uus pealkiri!

Igaüks ütleb, et niisuguse «koomiksi» ilmumine kutsuks esile õige tõsise skandaali. Pärast järelemõtlemist võib lisada, et sellist olukorda lihtsalt tekkida ei saagi.

Kui aga avame A. Humboldti raamatu «Lõuna-Ameerika rohtlates ja jõgedel» 1972. aastal ilmunud tõlke 253. leheküljel, siis loeme just neid, ülaltsiteeritud sõnu.

Kahe suurima loodusteadlase A. Humboldti ja Ch. Darwini teoseid meil eesti keelde tõlgitud veel pole. Kummastki on ilmunud seni ainult töötluste tõlked.

*

Mõned aastad tagasi käis «Sirbi ja Vasara» lehekülgedel huvitav diskussioon teaduste populariseerimise üle. Tookord avaldati kaks head, seni veel teokssaamata mõtet. Esiteks: teaduste populariseerijate koondamine kirjanike või ajakirjanike liidu sektsioonina. Teiseks: kui stimuleerivalt mõjuks parimate populaarteaduslike teoste premeerimine! Lisaksin veel juurde: parimate tõlgete esiletõstmine ja hindamine.

Ehk polegi nende mõtete teokssaamine nii võimatu? Kui asi uuesti üles võtta?

ÜTÜ KONKURSI VÕITJAID KUNSTIÕPPEASUTUSTEST

On selgunud üliõpilaste teaduslike tööde 1972. a. vabariikliku konkursi tulemused. Kümne võistlustöid hindava erialakomisjoni hulgas töötas prof. P. Tarvase juhtimisel ka kunstiteaduste komisjon.

Käesoleval aastal esitati läbivaatamiseks kokku 26 loomingulist ja teoreetilist laadi tööd, neist 20 vanemate ja 6 nooremate kursuste üliõpilasteit. Tallinna Riiklik Konservatoorium võttis konkursist osa 3, Tallinna Pedagoogiline Instituut 6 ja Eesti Riiklik Kunstiinstituut 15 võistlustööga. Erialakomisjon tutvus võistlustöödega ja tegi ettepanekud konkursi peakomisjonile, kes pidas võimalikuks välja anda vanemate kususte üliõpilastele 2 esimest, 2 teist ja 3 kolmandat preemiat ning 6 diplomit. Nooremate kursuste üliõpilastele otsustati määrata 1 preemia ja 5 diplomit.

Esimese preemia sai TRK V kursuse üliõpilane Tiia Järg töö eest «Konstruktiivse intervalli käsitlus Bartoki keelpillikvartettides» (juhendaja dots. J. Jürison). Erialakomisjoni arvates on töö väga põhjalik.

Teine esimene preemia otsustati anda ERKI VI k. üliõpilasele Esti Kittusele, kes kavandas dekoratsioonid ja kostüümid lavastusele «Lumivalgeke ja seitse põialpoissi» ning «Enrico 100» (juhendaja M.-L. Küla). Töö leidis praktilist rakendamist 1971. a. «Vanemuise» laval. Lisaks tänapäevasele lavakujundusele ja kostüümidele kujundas E. Kittus ka kaks teatriplakatit ning kavalehed.

Teine preemia määrati ERKI V kursuse üliõpilasele Tiiu Tuusovile ja Tõnu Liigandile. Esimene neist esitas õppejõudude S. Kalda ja R. Koigi juhendatud töö «Kõiteid ajaloolises laadis», mis kõneleb silmapaistvast kujundusoskusest ja kõrgest tehnilisest tasemest.

Tõnu Liigandi töö on pealkirjastatud «Lasnamäe elurajooni keskus» (juhendaja dots. V. Herkel) ning sisaldab selle rajooni ühiskondliku keskuse üldplaneerimise kava. Lahendus on ülevaatlik, hoonete paigutus loogiline ja hästimõjuv.

Kolmanda preemia vääriliseks peeti TPed.I V kursuse üliõpilase Epp Traksi tööd «Kunstiteoste kompositsiooni analüüsist» (juhendaja õppejõud M. Peil).

Sama preemia otsustati anda ERKI V kursuse üliõpilasele Eha Siilastele töö «Stiilsed trükimustrillsed ja kaunistustega õhtukleidid» (juhendaja dots. L. Habicht) eest. Lisaks kavanditele esitati ka kaks õhtukleiti.

«V. Beekmani «Pühviliuht» kunstiline kujundus ja illustratsioonid» — selline oli ERKI VI kursuse üliõpilase Tõnu Soo teema, kes sai kolmanda preemia. Prof. E. Okka ja dots. H. Treumanni juhendatud töö haarab raamatu terviklikku kujundust graafilisest kirjast kuni vinjetilaadsete illustratsioonideni värvilises plastikaatlõikes.

Nooremate kursuste üliõpilastele ettenähtud preemia sai ERKI III kursuse üliõpilane Tiilia Lott töö eest «Tehnilise klaasi kasutamise võimalustest ruumilistes kompositsioonides» (juhendaja van. õp. M. Raun). Autor on esitanud rikkalikult näiteid tänapäevastest kujundustest ja analüüsinud tehnilise klaasi kasutamise võimalusi nüüdisaegses interjööris.

Diplomitega autasustati Tiina Koha (ERKI V k.), Tiina Subinit (TRK V k.), Tiiu Lauri (ERKI V k.), Leida Illendit (ERKI V k.), Ene Ammerit (ERKI V k.) ja Tiiu Ratast (TPed.I V k.).

Nooremate kursuste üliõpilaste diplomid said Tiina Mattiesen (TRK), Sirje Lauri ja Helga Lemmik (TPed.I), Lembit Lõhmus ja Toomas Kõrvits ning Reet Kalo ja Helin Ohna (ERKI).

HARDI ROOSVE

FOTO-MAPIST

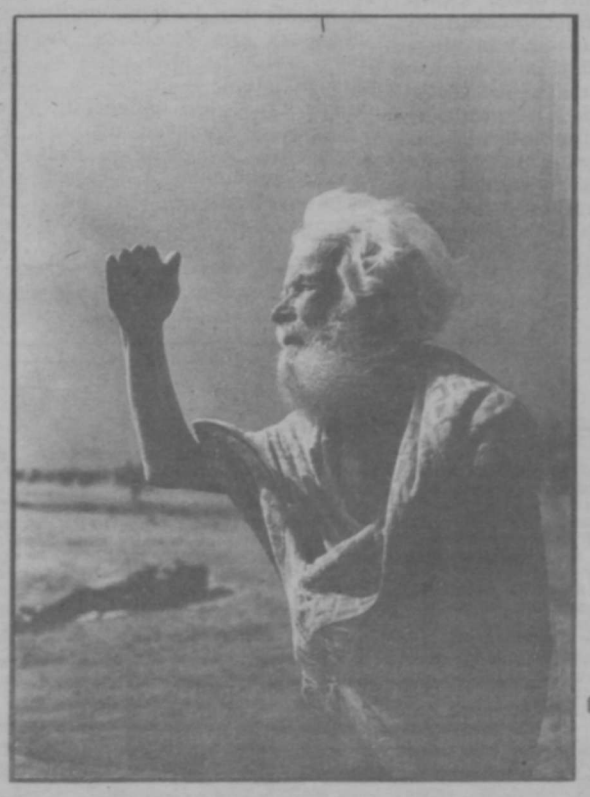

RUDOLF KUTSER.
«HOMMIK...
...JA ÕHTU».

007 JA BB (ERAELUS)

«GOLDFINGER»

ÕNNESEEN BOND

TATJANA BATŠELIS

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr. 46—48)

Elu on iseenesest väärtusetu, üksnes surma provotseerimine annab talle hinna. Ainult vahetu edu, ainult rinnaga pealesurumine, ainult kuulsus on tähtis, ja kui hästi läheb, siis ka legend pärast surma. «Bondiana» tõendab, et maailmale juba ammu hästi tuntud bioloogiline tegudekultus veetleb taas Lääne tulipäid. Loomulikult meeldiks tulipeadele rohkem, kui nende kangelaslikke unistusi ja taotlusi iseloomustaks õilsam näide kui seda on kõigi poolt põlatud ja kõigi poolt jumaldatav Bond. Aga võta näpust, just nimelt Bond võimaldab praegu, nii naljakas kui see ka pole, jõuda selgusele meie silme all taassündivas tormi ja tungi vaimustuses. James Bond on nii väikekodanlaste kui ka antiväikekodanlaste ebajumal ja see pole enam paradoks, vaid on toores seaduspärasus. James Bond, kes ei hellita revolutsiooni suhtes mingeid sümpaatiaid ega poolda üldse mitte mingisugust kehtiva korra rikkumist, kes kõrvalekaldumatult ja ennastsalgavalt kaitseb korda, riiklikkust, ka võimu, millesse ta ei suhtu passiivselt nagu ühte eksistentsi tingimusse, vaid ta tunnetab aktiivselt ja isegi sisemise vaimustusega kui inimeksistentsi peamist garantiid — miks on see James Bond ülimalt populaarne noorukite hulgas, kes propageerivad revolutsiooni kui katkematut protsessi, kui mässu mässu pärast, purustamist purustamise pärast?

Tänapäeva Euroopa noorsoo vaimulaad on apokalüptiline, mis traagiliselt peegeldab käesoleva ajaloolise etapi katastroofilisust. Pragmatist Bond on endasse akumuleerinud kodanluse mõtlematu, distsiplinaarse avantürismi, mis avaldub psühholoogiliste, sõjaliste ning sotsiaalsete katastroofidega spekuleerimises.

Vägivalla teema, mille euroopa kunst viiekümnendatel aastatel paistis ammendanud olevat, hakkas nüüd jälle kunstnike tähelepanu köitma. Mõned nägid vägivallas mingit kõrgemat, puhastavat mõtet. Teised kasutasid vägivallakujundeid kurjuse tunnetamiseks ja dokumenteerimiseks, tema objektiviseerimiseks, et minna järeltulevate põlvkondade kohtu ette, faktid ja süütõendid käes. Kolmandaid haaras enda võimusse aktiivse tegutsemise iha ja nad ei murdnud pead oma tegevuse iseloomu üle. Bondi seiklusi imetlev Sorbonne'i või Genua üliõpilane tunnetab purustamise, nihilismi ja terrori kultust. Pidevalt oma eluga riskiv, oma vaenlasi mängeldes teise ilma saatev, oma ettevõtmistes mitte millegagi piiratud tegudeinimene James Bond on nagu fookus, mis koondab endasse jõu- ja avantüüripsühholoogia kõik kaasaegsed variatsioonid Kiplingi ideedest kriminaalkuritegevuseni, spordikultusest poliitilise ekstremismini.

Siin pannakse toime üsna huvitav ja vaatajale enamasti märkamata jääv väärtuste vahetamine. James Bond, kes mõjub vabaduse dünaamilise kehastusena, oma tegudes täiesti sõltumatu ja trotsiva kangelasena, on tegelikult kohusetruu teenistuja, vahva võimuesindaja, kehtiva korra kaitsja, kes teenib kõigi oma voorustega otseselt sedasama süsteemi, mida tormlev üliõpilasnoorus tahab segi paisata. Tohutuid kasumeid toov James Bond õigustab end igati ka ideeliselt. Bondi kuju on tegelikult vastuolus ka kõigi detektiivžanri traditsioonidega.

Eradetektiivi mõistuse, talendi, leidlikkuse vastandamine riikliku kriminaaljälituse initsiatiivitusele, konservatiivsusele ja lihtsalt rumalusele on detektiivžanri põliseid traditsioone. Sherlock Holmes veab alati Scotland Yardi agente ninapidi ja rohkem kui mõrva või mõne muu kuriteo uurimine paelub teda võimalus naeruvääristada riikliku politsei teenistujaid. Analoogiline on teise detektiivseeria kangelase Nat Pinkertoni vahekord riikliku kriminaaljälituse agentidega. Need traditsioonid säilivad praegu Agatha Christie' romaanides: tema kõrk, enesekindel, Tartarini Tarasconist meenutav detektiiv Poirot on geniaalselt läbinägelik ja unikaalse tähelepanuvõimega. Ta suhtub nagu Sherlock Holmeski põlgusega Scotland Yardi või Intelligence Service'i agentidesse ja jätab nad alati lõhkise küna ette. Poirot' meetod erineb Holmesi omast. Holmes on analüütik, ta analüüsib seda, mis on juba toime pandud, Poirot aga, vastupidi, konstrueerib virtuoossete üldistuste abil pildi alles plaanitsetavast kuriteost.

Esimesena kaldus eradetektiivi politseile vastandamise traditsioonist kõrvale Simenon. Tema kangelane Maigret teeniib ise kriminaalpolitseis. Kuid kirjaniku tahtel on selle riigiteenistuja vahekord oma ülemustega üsna ebameeldiv ja isegi konfliktne. Ülemused kas kiirustavad Maigret'd ja käivad talle närvidele, segades teda töötamast või siis nõuavad, et juurdlus ei puuduta ks varakaid ning mõjukaid isikuid, kuigi Maigret'l on alust kahtlustada just nimelt neid isikuid mõrvas või mõnes muus kuriteos. Peale selle määrivad ülemused Maigret'le kaela oma versioone, mis on niisama totrad ja vaimuvaesed nagu needki, mida pakkusid välja Sherlock Holmesiga konkureerivad nuhid Scotland Yardist. Seega võime öelda, et Simenoni sentimentaalsetes romaanides säilib detektiivi ja juurdlust oma huvidele mugandava riigi konflikt, ta on ainult modifitseeritud, väliselt muudetud. Andekas indiviid on ka siin vastandatud konservatiivsusele ning rikkuse ja võimu ees lömitamisele. (Erinevalt Holmesi objektiivsest analüüsist ja Poirot' niisama objektiivsest sünteesist võib Maigret' meetodit nimetada sotsiaalse intuitsiooni meetodiks.)

James Bondi asumine detektiivžanri keskse kangelase kohale purustas jalamaid andeka agendi ja riigiaparaadi vastandamise kindlakskujunenud skeemi. «Bondismi» uus kvaliteet on selles, et kõikvõimalike vooruste, nagu mehelik ilu, vaprus, osavus, ettevõtlikkus, vastupidavus jne. ehtes ilmub meie ette Intelligence Service'i agent, riigi teener, riiklike huvide eest võitleja, mees, kes teeb oma eluga riskides spionaaži ja diversiooni sogases vees suurt poliitikat. James Bondi ei huvita, kes tappis rikka vanaeide või kes röövis lossist perekonnahõbeda, niisuguse rämpsuga ta tegelema ei hakka, see on veidrike Poirot' ja Maigret' ülesanne. James Bondi missioon on riigi sõjalise võimsuse tagamine, riikliku saladuse kaitsmine, mille avalikukstulek ohustab kui mitte tervet inimkonda (see polegi nii tähtis), siis vähemalt Bondi kaasmaalasi (see on palju tähtsam). James Bond võiks tänapäeval täie õigusega korrata klassikalist lauset: «Riik — see olen mina.» Bondi kujus on kontsentreerunud imperialistliku riigi pretensioonid õigusele toimida oma äranägemise järgi mitte enam ühe või teise inimesega, vaid juba tervete rahvastega, käsitada maakera kui oma huvide sfääri ja tegutseda igal konkreetsel juhul vastavalt oma huvidele.

James Bondi tegevus on eksterritoriaalne. Tema tegevusväli hõlmab tervet maakera. Riigipiirid on Bondile lihtsalt tingmärgid, mille rikkumine on elementaarse tehnika küsimus. Probleem, millises riigis tegutseda, lahendatakse niisama lihtsalt nagu küsimus, missugust metrooliini kasutada: võib sõita sinna, aga võib ka sinna, vahet pole mingit. Bond on üliinimene, sest ta esindab üliriiki, mille võim on James Bondi filmides jumalast antud.

«Bondiana» ja Agendi 007 need iseärasused torkavad teravalt silma, kui kõrvutada James Bondi seeriat prantsuse «Fantoomi» seeriaga. Fantoomile pühendatud filmid parodeerivad — ainult pisut — «bondianat». Fantoom, keda mängib Jean Marais, on nagu Bondki tabamatu, haavamatu, võitmatu. Ta purustab oma vaenlaste salakavalad, teravmeelsed ja peenelt maskeeritud plaanid nagu nalja tehes, kusjuures kasutab täpselt samuti nagu Agent 007 kõige uuemaid, inimkonnale alles tundmatuid tehnikasaavutusi ning teaduseimesid. Fantoomi filmid on lausa fantastiliselt tehnikat täis ja selles suhtes võrreldavad ainult «bondianaga». Samaks on jäetud ja isegi veel eriliselt rõhutatud peaosalise mängumaneer: kui James Bondi nägu ei väljenda midagi, kui seal ei peegeldu ühtegi elamust, kui Sean Connery, nagu juba öeldud, ei mängi ei erutust, hirmu ega võidurõõmu, siis Jean Marais ei saa midagi mängida, kui tahakski — tema nägu varjab õudne mask. «Tema pale on kohutav» — midagi muud ei saa tema kohta öelda ja midagi muud pole vaatajatel lubatud Fantoomist teada. Täies kooskõlas sellega eeldatakse, et ka tema hing on õudne. Erinevalt James Bondist, kes kehastab riiklikku korda ja kogu selle süsteemi põhimõttelist otstarbekust ning vajalikkust, mille agent ta sõna otseses mõttes on, kujutab Fantoom endast «rahutut ja pahelist vaimu», saatana sigitist. Ta muud ei teegi, kui püüab tekitada segadust, mõistlikult korraldatud elus, rikkuda harmooniat, viia väljapoole reaalsuse piire asju, mis peavad rangelt reaalsuse piiridesse jääma. Teoreetiliselt on Fantoom James Bondi otsene vastand. Üsna kerge on kujutleda filmi «James Bond Fantoomi vastu». Põhjused, miks niisugust filmi seni veel ei ole, pole ilmselt mitte kunstilist või kontseptsioonilist laadi, vaid olenevad hoopis puhtrahalistest või organisatsioonilistest võimalustest.

James Bond oma filmides igasuguste fantoomidega ju ainult võitlebki. Tõsi küll, Jean Marais' Fantoom on James Bondi jaoks liiga kergemeelne vastane. Marais' Fantoomi deemonlikkusel on kerge karikatuursuse maik man. See tehnikaajastu deemon on liiga õhuline ja kergatslik massiivse, põhjaliku ja tõsise Bondi jaoks. Fantoom oma nõrkusega kergemeelsete improvisatsioonide ja hädaohuga mängimise vastu võib Bondi käest minema lipsata ning teda alt vedada. See aga oleks, mõistagi, põhimõtteliselt lubamatu. Bond on elukutseline võitja, võitmine on tema ampluaa, ta võib ja isegi peab kaotama teel võidule, kuid need kaotused ei tohi olla lõplikud, sest nendel on oma mõte ja funktsioon — nad peavad kõigile selgeks tegema kui tähelepanuväärne ja põhjapanev on kangelase võit finaalis. Ajutised ebaõnnestumised ainult tõstavad tema hinda.

Fantoomi vastase osas esineb naiivne ja julge ajakirjanik (teda mängib seesama Marais), kes tegutseb käsikäes oma kenakese pruudiga. Niisugune sümpaatne ja vahva paarike vastab täiel määral nii emotsionaalselt kui ka süžeeliselt filmi peategelasele Fantoomile. Deemonliku kergemeelsuse vastu on seatud õilis kergemeelsus. Kuid see pole kõige tähtsam. Kõige tähtsam on, et Fantoomi vastu võitleb ka politseikomissar, võimu esindaja, keda Louis de Funès mängib otseselt farsi ning jämedakoelise šarži maneeris. Selle kuju ilmumine Fantoomi filmidesse on iseenesest tähelepanuväärne nähtus. Loius de Funès viib juba Sherlock Holmes'i päevist saati detektiivžanris traditsioonilise riikliku kriminaaljälituse teenistujate üle ironiseerimise häbematu irvitamise astmesse. Asi pole enam selles, et politseikomissar jääb oma mõistuse, leidlikkuse, tähelepanuvõime ja dünaamilisuse poolest ajakirjanikust diletandile alla. Louis de Funèsi komissar on juba lihtsalt loll, kellel tekivad lausa jampslikud ja metsikud ideed ning kes kogu aeg viib ennast ise idiootlikku olukorda. Tema tegevusliin filmis peaaegu ei puudutagi Fantoomi ja julge ajakirjaniku tegevusliini, vaid areneb omaette. Komissar satub pidevalt Fantoomi seatud lõksudesse. Ääretult lollides kretiinsetes ja alandavates olukordades, mille eest ta on tänu võlgu ainult iseendale, vahelduvad komissari meeleolud välgukiirusel paanilisest hirmust ja täielikust peataolekust upsakuse ja hooplemiseni. Üleminekud ülima tähtsuse seisundist ülima naeruväärsuse seisundisse on nii järsud, et isegi see vaieldamatult andekas koomik ei suuda üht seisundit teisega seostada. Politseikomissari teema annab Fantoomi filmidele ülemeelikuse ja juba mainitud paroodialikkuse varjundi.

Tervikuna suhtub see prantslaslikult kerge ja üleannetu versioon James Bondist oma anglosaksist eeskujusse varjamatu põlgusega. Rakendades kõiki neid võtteid, mis «bondianaski» — tehnitsism, filmikunstile XX sajandi kuuekümnendatel aastatel avanenud uutest ja ootamatutest võimalustest ammendatavad efektid, igasugused trikid ja kombineeritud võtted helikopterile paigutatud kaamera abil jne. — ilmutavad prantsuse filmide autorid tõepoolest prantslaslikku kergemeelsust just nimelt selles sfääris, mis Terence Youngile ja tema produtsentidele on kõige tähtsam: masside vaimustatud tähelepanu köita suutva, igaühe sümpaatiat võitva, jäljendamisväärseks eeskujuks tõusva kangelase loomise sfääris.

Asetanud oma kangelase globaalse tähtsusega situatsioonidesse ja garanteerinud sellega talle avalikkuse tähelepanu, satuvad «bondiana» autorid loomulikult külma sõja rindele, antisovetismi ja antikommunismi ideoloogia vahetusse lähedusse ning väljendavad seda ideoloogiat täiesti varjamatult, isegi lapseliku otsekohesusega. Filmis «Goldfinger» kaitseb superspioon James Bond Lääne tsivilisatsiooni supergangster Goldfingeri eest, kes loomulikult tegutseb kommunismi huvides. Goldfinger kavatseb panna toime tuumaplahvatuse Fort Noxis, kus hoitakse 15 biljonit dollarit kullas — Ameerika kogu kullavaru. Goldfinger ütleb, et ta tahab sellega ühtlasi «hävitada Ameerika ja kogu läänemaailma majanduse». Pärast seda kui need sõnad on välja öeldud ja iga vaataja teadvuseni on jõudnud mõte, et Goldfingeri vastu võideldes kaitseb James Bond ka iga saalisviibija huve, peab rõhutama ja demonstreerima vaenlase jõudu. Vähe sellest, et paksul flegmaatilisel punapeal Goldfingeril on kurjakuulutav ja eemaletõukav välimus, vähe sellest, et temast ei jää sammugi maha tema abiline ja sekretär — musta kübara ning salapärase ja morni näoga asiaat; vähe sellest, et kurjategijate käsutuses on surmavad ning uinutavad gaasid ja aatomipommid. Neil on veel täiesti ennekuulmatud relvad, näiteks kas või sellesama asiaadi kübar, mille servadesse on monteeritud tera, mis võib lõigata pea maha mitte ainult inimesel, vaid ka nagu publikule ettenägelikult demonstreeritakse marmorist mälestussambal . . .

Filmis «Goldfinger» ilmub James Bond ekraanile esialgu üsna süütu välimusega: ta jalutab mööda Miami plaaži, karvane käterätik üle õla, ja otsib Goldfingerit, kelle ta muidugi kohe ka leiab. Kurjategija mängib oma abilisega rahumeeli kaarte. Bond läheb jalamaid hotelli. Kinkinud toatüdrukule põgusa naeratuse, pääseb ta takistamatult Goldfingeri numbrisse. Aknalaual on end mugavalt sisse seadnud kaunitar, kes hoiab binoklit käes. Kaunitar teeb kindlaks, millised kaardid on käes Goldfingeri partneril ja informeerib sellest oma bossi, kellel on miniatuurne raadiovastuvõtja kõrvas. Sellepärast Goldfinger võidabki vahetpidamata.

(Järgneb)

EESTI NSV LOOMINGULISTE LIITUDE JUHATUSTE ÜHENDATUD PLEENUM

Eile toimus Toompeal, Eesti NSV Ülemnõukogu istungitesaalis vabariigi loominguliste liitude juhatuste ühendatud pleenum, mis oli pühendatud teemale «50 aastat Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamisest ja eesti nõukogude kultuuri areng».

Pleenumi avas Eesti NSV kultuuriminister Albert Laus.

Üksmeelselt valisid pleenumist osavõtjad aupresiidiumi NLKP Keskkomitee Poliitbüroo.

Ettekandega esinesid pleenumil Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimene sekretär Vladimir Beekman, Eesti Kinematografistide Liidu esimene sekretär Kaljo Kiisk, Eesti NSV Heliloojate Liidu juhatuse esimees Boris Kõrver, Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse esimees Ilmar Torn, Eesti NSV Ajakirjanike Liidu juhatuse esimees August Saaremägi, Eesti NSV Arhitektide Liidu juhatuse esimees Mart Port ja Eesti NSV Teatriühingu esimehe asetäitja Ants Päiel. Järgnesid sõnavõtud.

ELKNÜ Keskkomitee esimene sekretär Indrek Toome andis ELKNÜ 1972. a. kunstialaste preemiate laureaatidele üle vastava tunnistuse ja laureaadi medali.

Pleenumist osavõtjad saatsid tervituskirja EKP Keskkomiteele.

Eesti NSV loominguliste liitude ühendatud pleenum kuulutati lõppenuks.

AUTASUSTAMISI

◆ Viiekümnenda sünnipäeva puhul ning kauaaegse viljaka teadusliku ja pedagoogilise töö ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium TRÜ riigi- ja halduskõiguse kateedri professorit majandusteaduse doktorit Ilo Sildmäed aukirjaga.

◆ Kauaaegse kohusetruu töö ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest ning viiekümnenda sünnipäeva puhul anti Eesti Televisiooni peatoimetajale Ants Villemsonile Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri.

◆ Seoses 50. aastapäevaga ja kauaaegse viljaka tegevuse eest nõukoguliku koorikultuuri arendamisel autasustas Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu Eesti NSV teenelist segakoori «Raudam» aukirjaga. Kauaaegse aktiivse osavõtu eest koori tööst said aukirja kooriliikmed Eduard Rüütel, Ronald Mesikäpp, Inasella Otter, Veronika Hindre, Linda Ratassepp ja Karl Tyisk.

◆ Kuuekümnenda sünnipäeva puhul ja pikaajalise eeskujuliku töö eest RAT «Vanemuises» anti teatri vanemkunstnikule-valgustajale Evald Maidrale Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

◆ Kauaaegse töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga autasustati Muuseumide ja Kultuurimälestiste Inspektsiooni vaneminspektorit Gunda Kangurit Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga.

◆ Seoses pikaajalise ja eduka töö ning viiekümnenda sünnipäevaga sai Viljandi rajooni Olustvere kultuurimaja direktor Salme Müürsepp Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

◆ Viiekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse töö eest Eesti NSV Riiklikus Ajaloomuuseumis anti muuseumi direktori asetäitjale majandusalal Liidi Elerannale Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

◆ Aktiivse loengulise töö eest ja seoses ühingu «Teadus» 25. aastapäevaga said EKP Võru Rajoonikomitee ja Võru Rajooni TSN Täitevkomitee ühise aukirja mitmed rajooni lektorid, nende hulgas Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi teaduslik töötaja Elma Ploom ja Mõniste rahvamaja juhataja Kalju Raag.

MEIE KIRJAKAST

R. Ehrlich Tallinnast palus selgitada, miks ei ole kaua aega olnud müügil kandlekeeli. Pillikeelte pärast on sageli teisedki muret tundnud.

Vabariikliku Kultuurikaupade Hulgikaubanduse Baasi juhataja A. Saarne vastas toimetuse järelepärimisele, et toormaterjali puudumise tõttu ei andnud keelte valmistaja — Tallinna Klaverivabrik — kandlekeeli teises ja kolmandas kvartalis. «20. novembril saime 2808 teras- ja 468 bassikeelt, mis tulevad müügile Tallinna Kaubamajas ja Tallinna Tööstuskaubastu kaupluses nr. 86.»

Laupäeval avati Tallinna Linnamuuseumis näitus «Tallinn NSV Liidu moodustamise 50. juubeliaastal». Näitus jääb üles vähemalt maikuuni.

OLI JA ON

◆ Täna ja homme peetakse Tallinnas, Pikk t. 17 Eesti NSV Riikliku Ajaloomuuseumi viies teaduslik konverents, pühendatud NSV Liidu moodustamise 50. aastapäevale. Muuseumi tegevusest esitab ülevaate P. Sillaots. Eesti töörahva võitlusest NSV Liiduga ühinemise eest aastail 1920—1940 kõneleb ajaloodoktor A. Liebman EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudist, eestlastest sõja- ja majandusmeestest nõukogude võimu kaitsmisel ja kindlustamisel prof. O. Taigro Tallinna Polütehnilisest Instituudist, eesti kultuurielust vennasrahvaste peres 1920. aastail E. Ertis Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumist. Konverentsi teisel päeval annab ülevaate Kõmsi arheoloogiliste kaevamiste tulemustest ja Lääne-Eesti edasise uurimise ülesannetest ajalookand. V. Lõugas Ajaloo Instituudist. Juttu tehakse veel Tallinna kindlustuste reivastusest Põhjasõja päevil (L. Anting); eesti rauaaja mõõkadest (M. Mandel) jm.

◆ 3. detsembril algasid Rootsis RAT «Estonia» balletitrupi külalisesinemised. Stokholmis antakse kaks, Upsalas ja Södertäljes kolm etendust. Külakostiks on B. Bartóki «Võlumandariin», G. Bizet'—R. Štšedrini «Carmen» ja kollektiivi uus töö, poeetiline süit «Luigelend», mille aluseks on V. Tormise samanimeline ooper. Külalisetendustel teevad kaasa Tiiu Randviir, Juta Lehiste, Elita Erkina, Tiit Härm, Janis Garancis, Aleksandr Buldakov ja Vjatšeslav Maimussov.

◆ «Estonia» teatrisaalis anti neil päevil kätte autasud NSV Liidu moodustamise 50. aastapäevale pühendatud noorte lavajõudude vabariikliku ülevaatuse I etapi võitjaile. Sõna võtsid žürii draamasektsiooni esimees S. Levin ja muusikasektsiooni liige V. Kõllu. Autasud andsid üle kultuuriminister A. Laus, ELKNÜ Keskkomitee sekretär H. Sikk, Eesti NSV Teatriühingu nimel V. Panso ja Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Vabariikliku Komitee sekretär A. Parbo.

◆ Tartu Kirjanike Maja korraldatud intervjuude sarjas küsitleti seekord Paul Kuusbergi. Intervjueeris Kirjanike Liidu Tartu osakonna sekretär Kalju Kääri. Küsimusi esitasid ka A. Kaal, H. Siimisker, V. Adams ja E. Nirk.

◆ Ungaris toimus rahvusvaheline amatöörfilmide festival, kus vaatluse all oli 85 filmi 14 riigist. Esimese preemia pälvis Pärnu amatööride «Kapitulatsioon», mis on pühendatud võitlusele müra vastu. Festivali žüriisse kuulus ka «Tallinnfilmi» režissöör V. Käsper.

◆ 27. novembrist kuni 2. detsembrini leidis Taškendis aset noorte luuletajate kuues poeesiafestival. Meie vabariigist olid festivalil ning esinesid oblastites korraldatud luuleõhtutel Ly Seppel ja Ott Raun.

◆ Kaunases lõppes vabariikidevaheline üliõpilasseqakooride võistlus. 12 koori hulgast tuli esikohale Tallinna üliõpilassegakoor Ants Söödi juhatusel, teisele kohale jäi Tomski ülikooli segakoor (Vitali Sotnikov) ja kolmandale kohale Kaunase Polütehnilise Instituudi segakoor «Jaunyste» (R. Varnas). Eesti esindajana võttis žürii tegevusest osa Tallinna Riikliku Konservatooriumi dotsent Kuno Areng.

◆ Teatrist ja filmist räägiti 30. novembrist kuni 2. detsembrini Tartus «Vanemuise» kontserdisaalis teatri- ja filmiõpetuse teaduslik-metoodilisel konverentsil, mille korraldasid Eesti NSV Haridusministeerium, Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut, NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia Üldpedagoogika Instituudi maailmavaate kujundamise laboratooriumi Eesti filiaal, Vabariiklik õpetajate Täiendusinstituut, Eesti NSV Teatriühing ja Eesti NSV Kinematografistide Liit. Konverentsi avas Eesti NSV haridusminister F. Eisen. Järgnes NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia Üldpedagoogika Instituudi õppejõu I. Ljubinski ettekanne «Esteetilise kasvatuse oleviku- ja tulevikuprobleeme nõukogude koolis». Edasi kommenteeriti teatri ja kooli suhteid meie vabariigis (E. Kampus ja K. Leht) ning filmiõpetuse programmi (L. Raudsepp). K. Ird rääkis RAT «Vanemuise» kunstilistest taotlustest ning kasvatuslikust missioonist. 1. detsembril esitas L. Kirt ülevaate Eesti NSV Kinematografistide Liidu sidemetest koolidega. 2. detsembril tutvusid osavõtjad teatriõpetusega Elva keskkoolis ja filmiõpetusega Tartu VII keskkoolis ning jälgisid õpilaskollektiivide esinemist «Vanemuise» kontserdisaalis.

◆ 11.—17. detsembrini on Rapla rajoonis raamatunädal. Avaürituseks kujuneb Rapla kultuurimajas kohtumisõhtu Rudolf Rimmeli ja Oskar Kruusiga. Valgu raamatusõpradele tuleb külla Holger Pukk, Keava ja Kehtna kooli algklasside õpilasi ootab kohtumine Uno Leiesega jne. Raamatukogudes on kavas arutleda L. Prometi «Primavera», V. Bubnysi jutustuse «Arberonas», A. Beekmani «Keeluala», R. Kaugveri «Jumalat ei ole kodus», V. Saare «Ukuaru» ja A. Mälgu «Hea sadama» probleemistikku.

◆ Leningradis peeti NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva tähistav üleliiduline konverents, kus käsitleti rahvuskultuuride ajalugu, arengut ja levikut. Nädal kestnud konverentsist võttis osa üle saja teadlase ja muuseumitöötaja, samuti külalisi sotsialismimaadest. Konverentsil viibis Etnograafiamuuseumi direktor A. Peterson, ettekandega esines peavarahoidja E. Astel.

◆ Rahvusvahelise raamatuaasta puhul korraldas Vilniuse V. Kapsukase nim. Riikliku Ülikooli raamatukogunduse ja teadusliku informatsiooni kateeder hiljuti konverentsi «Raamat, raamatukogu, progress», kus teemal «Raamatu sotsiaalne roll» kõneles TRÜ Teadusliku Raamatukogu direktor L. Peep. Vanadest eestikeelsetest raamatutest rääkis TPed.I raamatukogunduse kateedri õppejõud M. Lott.

◆ Märjamaa raamatukogus kaminaõhtul oli külaliseks Arvo Valton. Kirjanik vastas küsimustele oma loomelaadi kohta, rääkis matkadest maride, udmurtide jt. sugulasrahvaste juurde.

◆ NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva tähistamiseks korraldati Läti NSV-s Kraslava rajoonis rahvaste sõpruse pidustused, kus meie vabariiki esindasid Kohtla-Järve linna taidlejad. Delegatsiooni koosseisu kuulusid V. Kingissepa nim. Kultuurimaja kunstiline juht L. Olo, rahvatantsuansambel «Virulane», kultuurimaja naisansambel jt.

◆ Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumis avati möödunud nädala lõpul NSV Liidu moodustamise 50. aastapäevale pühendatud näitus «Eesti kirjandus NSV Liidu rahvaste keeltes (1940—1972)». Välja on pandud ligi pool tuhat teost, nende hulgas ka teatripaljundused eesti näidenditest. Näitus on avatud aasta lõpuni.

◆ 10. detsembril kl. 16 peab Emakeele Selts Eesti NSV TA koosolekute saalis (Sakala t. 3) ettekandekoosoleku, kus esinevad TRÜ üliõpilased. Muljeid murdeekspeditsioonilt Saardesse jagab Andres Langemets, Lõuna-Vepsast Leelo Ruubel, kohanimede kogumisretkelt Hiiumaalt Marja Kallasmaa ja Vadja toponüümika kogumiselt Aivo Lõhmus.

◆ NSV Liidu moodustamise juubeli tähistamiseks korraldavad Elva keskkool ja Emakeele Selts laupäeval, 9. detsembril Elva keskkoolis keelepäeva. Avasõna ütleb Emakeele Seltsi tegevliige Ain Kaalep. Eestlastest Kaug-Idas, üht ja teist kohanimedest, ka Elva ümbruse omadest, ning lõuna-eesti keelest murdekoguja pilguga vestlevad Emakeele Seltsi tegevliikmed. Keele ja Kirjanduse Instituudi teaduslikud töötajad Mart Mäger, Jaak Simm ja Helia Keem. Mordvalaste rahvaluulest ja etnograafiast räägib EPA õppejõud Viktor Danilov. Elva keskkooli õpilane Riina Aller vaatleb kooli almanahhi «Männikasvud» keelt ja stiili, õpilane Tõnis Blank aga Rõngu murrakut. Õpilasarqool N. V. Gogoli nim. Tallinna 21. Keskkoolis peatub selle kooli õpilane Andres Raukas.

◆ Ajalehe «Edasi» lühijuttude võistlusel tunnistati II auhinna vääriliseks Elmar Talviste võistlustöö «Rahvusvaheline kogemus» ja Riho Lahi lühijutt «Raudtee». III auhind anti Ivi Kaalepi tööle «Äratundmine». Ergutuspreemia sai Ustav Mikelsaare «Inkade voodi».

◆ 10. detsembril kell 11 avatakse «Eesti Energia» saalis (Tallinn, Estonia pst. 1) II Baltikumi noorte filateelianäitus «50 aastat NSV Liitu». Korraldajaiks on ELKNÜ Keskkomitee, Eesti NSV Sideministeerium, Eesti NSV Haridusministeerium ja ÜFO Eesti vabariiklik osakond.

NOTA BENE!

KIRJANIKE MAJAS

13. detsembril kl. 19 tõlkeluule õhtu. Esinevad Ain Kaalep, Ly Seppel, Boris Kabur, Merike Pau, Andres Jaaksoo ja Uno Ussisoo.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 8. XII kl. 19 **«Lea»**, kl. 19 **«Juurdlus»** (väikeses saalis); laup., 9. XII kl. 19 **«Pikk päevatee kaob öösse»**; pühap., 10. XII kl. 12 **«Kaval-Ants ja Vanapagan»**, kl. 19 **«Ära jäta mind!»**; teisip., 12. XII kl. 19 **«Inimene ja inimene»**; kolmap., 13. XII kl. 19 **«Mees, naine ja kontsert»**; neljap., 14. XII kl. 19 **«Lea»**, kl. 19 **«Juurdlus»** (väikeses saalis); reedel, 15. XII kl. 19 **«Ära jäta mind!»**; laup., 16. XII kl. 19 **«Põhjajärv»** (reserveeritud); pühap., 17. XII kl. 12 **«Salakavalus ja armastus»**, kl. 19 **«Ivanov»** (Eesti NSV rahvakunstniku **Valdeko Ratassepa** 60. a. juubeli tähistamine).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Laup., 9. XII kl. 16 **«Inimeste maal»** (planeeritud esietendus Kiek in de Kökis), kl. 19 **«Seitse värvi»** (planeeritud esietendus Pedagoogilise Instituudi aulas); pühap., 10. XII kl. 12 **«Mary Poppins»**, kl. 16 **«Inimeste maal»** (Kiek in de Kökis), kl. 18 **«Oliver ja Jennifer»** (planeeritud esietendus); esmasp., 11. XII kl. 18 **«Karlsson tembutab jälle»** (RAT «Vanemuise» väikeses majas); teisip., 12. XII kl. 11 ja 18 **«Karlsson tembutab jälle»** (RAT «Vanemuise» väikeses majas); kolmap., 13. XII kl. 19 **«Oliver ja Jennifer»**; neljap., 14. XII kl. 19 **«Oliver ja Jennifer»**.

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 8. XII kl. 19.30 **«Tuli hõlma all»** (esietendus); laup., 9. XII kl. 19.30 **«Meie nooruse linnud»**; pühap., 10. XII kl. 12 **«Muinasjutt nelikutest»**, kl. 19.30 **«Tuli hõlma all»**; kolmap., 13. XII kl. 19.30 **«Tuli hõlma all»**; neljap., 14. XII kl. 19.30 **«Tuli hõlma all»**; reedel, 15. XII kl. 19.30 **«Tuli hõlma all»**; laup., 16. XII kl. 19.30 **«Meie nooruse linnud»**.

RAT «VANEMUINE»

Suures majas

Reedel, 8. XII kl. 19 **«Lõbus lesk»**; laup., 9. XII kl. 19 **«Õnnemängija»**; pühap., 10. XII kl. 12 **«Mustlasparun»**, kl. 19 **«Kuni käru pole kummuli»**; esmasp., 11. XII kl. 19 **«Enrico 100»**; kolmap., 13. XII kl. 19 **«Külvikuu»**; neljap., 14. XII kl. 19 **«Äiuäiu, poiss kui karu»**; reedel, 15. XII kl. 19 **«Lõbus lesk»**; laup., 16. XII kl. 19 esietendus **«Mülgas»**; pühap., 17. XII kl. 12 **«Äiuäiu, poiss kui karu»**, kl. 19 **«Carmen»** (nimiosas Urve Tauts).

Väikeses majas

Laup., 9. XII kl. 19 **«Charley tädi»**; pühap., 10. XII kl. 12 **«Helepunane lilleke»**, kl. 18 **«Naksitrallid»**; kolmap., 13. XII kl. 19 **«Surmatants»**; laup., 16. XII kl. 19 **«Montmartre'i kannike»**; pühap., 17. XII kl. 12 **«Väike Tjorven, Pootsman ja Mooses»**, kl. 19 **«Sina, kes sa saad kõrvakiile»**.

Kontserdisaalis

Kolmap., 13. XII kl. 19.30 **Urve Tautsi loominguline õhtu.**

Külalisetendused

Reedel, 8. XII kl. 18 **«Kolm musta sulge»** (Viljandi «Ugalas»); esmasp., 11. XII kl. 17 **«Saabastega kass»** (Järva-Jaani kultuurimajas); teisip., 12. XII ja kolmap., 13. XII kl. 19.30 **«Brecht ja 7 surmapattu»** (laulab Milvi Koidu — L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris); neljap., 14. XII kl. 17 **«Kolm musta sulge»** (Põltsamaa kultuurimajas); reedel, 15. XII kl. 18 **«Kolm musta sulge»** (Võru kultuurimajas); kl. 20 **«Charley tädi»** (Paide kultuurimajas).

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Laup., 9. XII kl. 15 **loeng-kontsert «NSV Liidu rahvaste muusika».** Lektor Leonid Entelis (Leningrad), kl. 19.30 **segakoori «Raudam»** 50. aastapäevale pühendatud kontsert; pühap., 10. XII kl. 19.30 oreli- ja vokaalmuusika õhtu, esinevad **Jevgenia Lissitsina** ja **Laila Balode**; esmasp., 11. XII kl. 19.30 **Jens-Harald Bratlie** (Norra) **klaveriõhtu**; teisip., 12. XII kl. 19.30 metsosopran **Ressa Koleva** (Bulgaaria RV) **kontsert.**

NÄITUSESAALID

TALLINNA KUNSTIHOONES on **juubilaride A. Eskeli, A. Pilari ja S. Viiga teoste näitus.** Avatud kl. 12—19, esmaspäeval kl. 12—18. Teisipäeval suletud.

TALLINNA KUNSTIHOONE SEKTSIOONIDE SAALIS on **Daina Daugupe nahkehistööde näitus.** Avatud kl. 12—19, esmaspäeval kl. 12—18. Teisipäeval ja kolmapäeval suletud.

TALLINNA KUNSTIHOONE NÄITUSESALONGIS on **tarbekunstinäitus.** Avatud kl. 12—18, laupäeval kl. 12—16. Pühapäeval suletud.

TARTU RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS on näitused **«Gustav Margi kunstikogu»** ja **«Kuuba plakat».** Avatud kl. 11—18. Esmaspäeval suletud.

TALLINNA LAULULAVA RUUMIDES, Pirita tee 14 on avatud NSV Liidu moodustamise 50. aastapäevale pühendatud näitus **«Eesti NSV 72».** Avatud iga päev kl. 12—19. Esmaspäeval suletud.

LÜHIDALT

Jugoslaavias tähistati Hvari linna teatri 360. aastapäeva. Teater on Balkanimaade vanim ning üks vanemaid Euroopas. Juubelipidustused, millest võtsid osa teatrid üle kogu Jugoslaavia, toimusid Jugoslaavia Kunstide Akadeemia patronaadi all.

MIHKEL JÜRNA

5. detsembril lahkus meie hulgast jäädavalt kirjanik ja tõlkija, eesti nõukoguliku kirjastustegevuse organiseerijaid kommunist Mihkel Jaani p. Jürna.

Mihkel Jürna sündis 17. septembril 1899. aastal Virumaal Roela vallas kehvtaluniku peres. Pärast Väike-Maarja kihelkonnakooli lõpetamist jätkas ta 1917. aastal õppimist Tartus H. Treffneri gümnaasiumis. Suviti teenis ta elatist raudteel, turbarabas ja metsatööl. Lõpetanud 1923. aastal gümnaasiumi, õppis ta Tartu ülikoolis.

Juba koolipõlves alustas M. Jürna kirjanduslikke katsetusi. Peatselt liitus ta progressiivselt meelestatud noorema põlve kirjanikega. 1925.— 1926. a. ilmusid Mihkel Jürnal koos Erni Hiire ja Juhan Sütistega koguteosed «Sang» ja «Bumerang». Aastail 1929—1930 tegutses ta noorte literaatide ajalehe «Kirjanduslik Orbiit» toimetuses. Aastail 1930—1940 töötas M. Jürna Eesti Kirjanike Liidu sekretärina ja büroo juhatajana.

Kirjanikuna sai M. Jürna tuntuks omanäolise novellistina, käsitledes peamiselt eetilis-psühholoogilisi probleeme märgatava ühiskonnakriitilise kallakuga. Tema sulest ilmusid novellikogud «Tavalised» (1927), «Üks armastus» (1929) ja «Ärigeenius» (1932). Viimases novellikogus ilmnes autori küpsemine sotsiaalse süvenemise ja satiirilise teravnemise suunas. Ta äratas tähelepanu isikupärase keelestiili ning kujundlikkusega.

Mihkel Jürna võttis 1940. aastal aktiivselt osa kodanluse kukutamisest ning nõukogude korra taaskehtestamisest. Ta valiti uue Riigivolikogu liikmeks, kuulus Eesti NSV delegatsiooni, kes 1940. aasta augustis andis Moskvas NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärgule üle eesti rahva kindla soovi ühineda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga.

Mihkel Jürna juhtis 1940. aastal Tartus kirjastuste, trükikodade ja raamatukaupluste natsionaliseerimist ning nende töö ümberkorraldamist. Ta oli Riikliku Kirjastuse «Ilukirjandus ja Kunst» direktor kuni Eesti NSV Riikliku Kirjastuskeskuse juhatajaks määramiseni sama aasta novembris. Sellel kohal töötas ta 1947. aastani.

1940. aastal võeti Mihkel Jürna vastu NLKP liikmekandidaadiks ja 1942. aastal partei liikmeks.

Suure Isamaasõja ajal töötas ta Leningradis eestikeelsete raadiosaadete vastutava toimetajana ja ühtlasi Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu volinikuna.

Sõjajärgsel perioodil on Mihkel Jürna töötanud viljaka tõlkijana. Käesoleval aastal ilmus tal uues redaktsioonis novellikogu «Tavalised».

1963. aastast oli Mihkel Jürna personaalpensionär. Kuid oma kirjamehesulge ei pannud M. Jürna viimaste päevadeni käest ja võttis aktiivselt osa kirjastuse «Eesti Raamat» partei-algorganisatsiooni tegevusest.

Veendunud kommunistina rakendas Mihkel Jürna kõik oma oskused ja kogemused vastutusrikaste riiklike ning ühiskondlike ülesannete täitmiseks ning pälvis mitmeid valitsuse autasusid, ordeneid ja medaleid.

Mälestus teenekast ja printsipiaalsest kommunistist, vaimuka sõnaga reipast inimesest jääb meis püsima.

H. ALLIK, A. ANSBERG, V. BEEKMAN, A. GREEN, V. GROSS, V. HALLMÄGI, A. HENDRIKSON, E. HIIR, A. HINT, A. ILVES, N. JOHANSON, L. KAIK, I. KALLION, V. KLAUSON, V. KONSTANTINOV, J. KROSS, P. KUUSBERG, J. KÄBIN, V. KÄO, K. LEBEDEV, L. LENTSMAN, G. NELLIS, A. NORAK, O. MERIMAA, R. PARVE, A. PURGA, R. RISTLAAN, A. SAAREMÄGI, L. ŠIŠOV, E. TÕNURIST, F. UŠANJOV, O. UTT, A. VADER, K. VAINO, V. VAHT, A. VEIMER, A. VENDELIN, V. VÄLJAS.

* * *

Personaalpensionär Mihkel Jürna matus on täna, 8. detsembril 1972. Hüvastijätt lahkunuga toimub kella 12.30—13.30 Poliitharidusmajas, Sakala 3, matusetalitus algab sealsamas kell 13.30, muldasängitamine kell 15 Metsakalmistul.

OTTO AALOE

6. detsembril suri teatriveteran Otto Aaloe. Lahkunu sündis 21. juulil 1894. a. Lõpetanud Tallinna Kaubanduskooli, töötas ta mõnda aega Dvigateli Vagunitehases. Elav huvi teatri ja kirjanduse vastu viis teda 1920. a. Paul Sepa teatrikooli, mille lõpetas I lennus 1924. a. Samal ajal töötas ta kooli asjaajajana. Koos kaasõpilaste F. Moori, R. Engelbergi, P. Põldroosi, L. Kalmeti ja teistega rajas O. Aaloe Draamastuudio teatri, mis 1925. a. jätkas tegevuse lõpetanud Eesti Draamateatri tööd; koos mõtte- ja teokaaslastega elas ta kaasa noore teatri arvukatele loomisvaludele ja kasvuraskustele. 1924.—1935. a. töötas ta Draamastuudio teatris juhtivatel administratiivsetel ametikohtadel ja esines alguses ka näitlejana episoodilistes osades. 1939.—1940. a. oli O. Aaloe «Vanemuise» direktor. Sõjajärgsetel aastatel tegutses ta ekskursioonijuhina Tallinna Turismi- ja Ekskursioonibüroos ning jagas paljudele külalistele oma põhjalikke teadmisi kodulinna ajaloost. Laia silmaringiga ja paljudest huvidest haaratuna, rajas ta oma eluajal suure isikliku raamatukogu ning võttis aktiivselt osa Tallinna Linnamuuseumi koduloouurijate ringi tööst.

Otto Aaloe suur teatriarmastus ja organisaatoritalent on eesti teatriajalukku jätnud püsivaid väärtusi.

EESTI NSV TEATRIÜHING, TEATRI JA MUUSIKAMUUSEUM

*

O. Aaloe matusetalitus toimub Metsakalmistul laupäeval, 9. detsembril kell 13.

Üliõpilaste teaduslik konverents

E. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi ÕTO 17. teaduslikul konverentsil (29. novembrist 1. detsembrini) kuulati 19 sektsioonis kokku 146 ettekannet.

Kultuurhariduse sektsioonis kuulati ettekandeid «Tallinna seltsielust XIX sajandi teisel poolel («Lootuse selts»)» (IV kursuse üliõpilane M. Pebre), «Puhkpilliimuusika arengust Saaremaal» (IV kursuse üliõpilane R. Pikner) jt.

Bibliograafiasektsioonis esitati mitmeid huvipakkuvaid töid, nagu «Raamatuaasta Eestis 1935» (viilstlane T. Sild), «Nõukogude Eesti raamatukogunduse arenqujooni 1955—1960» (III kursuse üliõpilane K. Vellamäe) jt.

Eesti kirjanduse sektsioonis kõneles viilstlane H. Ebber karakterikujundusest A. Valtoni ühiproosas, viilstlane I. Kurris vaagis A. H. Tammsaare teoste venekeelseid tõlkeid, viilstlane E. Viiu analüüsis A. H. Tammsaare publitsistika põhijooni. Kokku kuulati sektsioonis 5 ettekannet.

UUSI RAAMATUID

Karl Marx. ELULUGU.

Raamatu autoriteks on nõukogude majandusteadlased, filosoofid, ajaloolased. Teose kirjutamisel on kasutatud uusimaid andmeid K. Marxi eluloo kohta ja nõukogude ning välismaa teadlaste viimaseid uurimusi rahvusvahelise töölisliikumise ja marksismi ajaloo valdkonnas. Kujundanud L. Kruusmaa. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 774 lk. Hind 1.93 rbl.

K. Siilivask. VEEBRUARIST OKTOOBRINI 1917.

Monograafias näidatakse, kuidas eesti töörahvas läks bolševike partei juhtimisel kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt üle sotsialistlikule ja viis selle Eestis võidule liidus oma klassivendadega tervel Venemaal. Raamat on jaotatud kolme ossa. Esimeses käsitletakse kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni ja kaksikvõimu kujunemist Eestis. Teises osas iseloomustatakse huikade ühiskondliku aktiivsuse kasvu revolutsiooni rahuliku arenemise ajal aprillist juulini. Kolmas osa on pühendatud reivastatud ülestõusu ettevalmistamise ja võiduka teostamise ajajärgule. Illustreeritud fotodega. Ümbriseja **kaanekujundus:** I. Paul. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1500 eks. 516 lk. Hind 2.76 rbl.

LAULUD KODUMAAST.

NSV Liidu moodustamise 50. aastapäeva tähistamiseks väljaantud kogu sisaldab ühe luuletuse iga liiduvabariigi tuntuma poeedi sulest, kusjuures tõigete kõrval on antud luuletused ka originaalkeeles. Kogus on toodud Erni Hiire tõlkes Nikolai Tihhonovi «Me elu suurel ookeanil . . .», Harald Rajametsa tõlkes Mõkola Vingranovski (ukraina) «Lai Dnepr, eks sa ütle . . .» ja Salomeja Nerise «Leedule», Ly Seppeli tõlkes Maksim Tanki (valgevene) «Kui sinu pojal . . .», Uiguni (usbeki) «Farhadi päike», Süleiman Rüstämi (aserbaidžaani) «Sõprus», Sooronbai Džusujevi «Kirgiisi lipp» ja Berdinazar Hudainazarovi (turkmeeni) «Kõis», Ain Kaalepi tõlkes Kabdõkärim Õdõrõssovi (kasahhi) «Minu maa», Emilian Bukovi (moldaavia) «Mu kodumaa puu», Janis Sudrabkalnsi (läti) «Kui võimas on inimene . . .» ja Mirzo Tursunzoda (tadžiki) «Kodumaa», Merike Pau tõlkes Galaktion Tabidze (gruusia) «Heisake lipudi», Boris Kaburi tõlkes Gegham Sarjani (armeenia) «Vendluse karikas» ning lõpuks Mart Raua luuletus «Maast ja rahvast». Kunstiliselt kujundanud I. Paul. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 48 lk. Hind 62 kop.

Mart Raud. JÄLGEDE KIRI.

Luuleraamatus «Jälgede kiri» antakse ülatusiik läbilõige autori lüürilistest ülestähendustest ja satiirilistest sekkaütlemistest mõne sammu võrra enam kui poole sajandi teedelt. Sisaldab peale nimiluuletuse värsse tsükleis «Kauge vaoring», «Sõjamaa sõna», «Kaevutee — värav», «Maast ja rahvast», «Musta mere ääres», «Kuidne sügis», «Servakirja — serviti» ja «Ütlevad». Kunstiliselt kujundanud Mai Einer. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 308 lk. Hind 1.36 rbl.

Энн Ветемаа. МАЛЕНЬКИЕ РОМАНЫ.

Sisaldab lühiromaanid «Monument», «Pilliimees», «Väike reekviem suupillile» ja «Munad hiina moodi». Järelsõna kirjutanud Juri Okljanski. Vene keelde tõlkinud Leon Toom, Aleksander Tomberg ja Tatjana Urbel. Kunstiliselt kujundanud V. Toots. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 30 000 eks. 336 lk. Hind 70 kop.

Karl Eduard Sõõt. UPA, UPA, OALILL.

Eesti lastekirjanduse klassiku 110. sünniaastapäevaks väljaantud raamat sisaldab valitud luuletusi mudilastele. Koostanud Ralf Parve. Illustreerinud Siima Skop. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 48 lk. Hind 24 kop.

Veste Paas. TEERAJAJAD.

Sarja «Väike filmiraamat» esimeses teoses «Teerajajad» antakse lugudes «Sensatsioon Kaputsiinide bulvaril», «Ekraanivõlur» ja «Jutustusi argipäevadest» sissejuhatavalt ülevaade kinematograafia esisade vendade Lumière'ide, Georges Méliési, Thomas A. Edisoni jt. tegevusest ning filmidest. Teksti täiendab rikkalik pildimaterjal. Kujundanud I. Paul. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 12 000 eks. 72 lk. 33 kop.

Martin Gardner. PAREM-VASAK MAAILM.

USA teadlane Martin Gardner on kirjutanud kümmekond raamatut, mille kõrge teaduslik tase koos paeluva ja humoorika kirjandusliku esitusviisiga on teinud temast ühe loetavama ja kuulsama popularisaatori. Eesti keelde on M. Gardneri teostest tõigitud «Relatiivsusteooria miljonitele» (1968). Raamatus «Parem-vasak maailm» korraldab M. Gardner meile nauditava ekskurisooni loodusteadusse, käsitleb äärmiselt huvitavat probleemi — peegelsümmeetriat. Autor toob palju huvitavaid ning ootamatuid näiteid ja hüpoteese, osutab, et on olemas sisemine seos sümmeetria ja asümeetria nähtuste vahel nii loodusteaduses kui ka kunstis, muusikas ja poeesias. Inglise keelest tõlkinud ja järelsõna «Sümmeetriaprintsiip kaasaegses loodusteaduses» kirjutanud J. Lõhmus. Kaane kujundanud V. Jeršov. Kiriastus «Valgus». Trükitud 7000 eks. 304 lk. Hind 82 kop.

MEESKOORILAULE

Vihikus on toodud tuleval aastal Viljandis peetava meeskooride laulupäeva laule: E. Kapi «Nõukogude armee võitlejate laul» ooperist «Vabaduse laulik» (P. Rummo), S. Tuulkovi «Ülistuslaul», A. Novikovi «Minu kodumaa», R. Lätte «Lenini samm» (J. R. Becher), G. Ernesaksa «Kalamees naerab» (J. Smuul), V. Kapi «Laul tõuseb tervituseks» (N. Laanepõld), «Laena mulle kannelt» («Kalevipoeg») ja «Põhjarannik» (K. Merilaas), A. Kapi «Mu süda» (M. Lipp) ja «Mu kodune kohake» (E. Wõhrmann), M. Saare «Hällilaul», J. Simmi «Mulgimaale» (H. Adamson), E. Mägi «Lapi laul» (A. Kaalep), A. Ratassepa «Eesti mullad» (D. Vaarandi), T. Vettiku «Su Põhjamaa päikese kuliast» (M. Univer), Ch. Gounod' «Sõdurite koor» ooperist «Faust», gruusia rahvalaulud «Mina, talupoja poeg», «Luiskasin, luiskasin oma sirpi» ja «Tantsulaul», ukraina rahvalaul «Kured» ning R. Tobiase «Largo». Koostanud A. Ratassepp. Kaas: E. Palmiste. Kirjastus «Eesti Raamat». Tõlkijad: O. Roots, J. Kross, A. Salum. Trükitud 2000 eks. 80 lk. Hind 64 kop.

«ARTIKLITE JA RETSENSIOONIDE KROONIKA» nr. 8. August 1972. 192 lk. Hind 67 kop.

Artur Vader. KOLALISLAHKES KAMERUNIS.

Rikkalikult fotodega illüstreeritud brošüüris meenutab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. Vader NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsiooni külaskäiku Kameruni Föderatiivsesse Vabariiki 1971. a. Delegatsiooni juhina puutus autor kokku Aafrika noore vabariigi paljude juhtivate tegelastega eesotsas president Ahmadou Ahidjoga. Viibides mitmes linnas ja piirkonnas, tutvus delegatsioon alles hiljuti kolonialismiikkest vabanenud maa omapärase looduse, majanduse ja kultuurieluga. Kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 56 lk. Hind 30 kop.

A. Kirt. VIISAASTAK MEILE, MEIE VIISAASTAKULE.

Vanemale koolieale mõeldud brošüüris jutustatakse Nõukogudemaa majanduse arengust käesoleval viisaastakul ning rajajoontest, milleni tahame jõuda 1975. aastal. Iliustreerinud Edgar Valter. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 84 lk. Hind 17 kop.

ИНДУЦИРОВАННЫЙ МУТАГЕНЕЗ У РАСТЕНИЙ.

Kogumikus on avaldatud üle kolmekümne ingliskeelse resümeedega artikli. Illustreeritud fotodega. Eesti NSV TA Geneetika ja Selektsiooni Probleeminõukogu ja Eksperimentaalbioloogia Instituudi väljaanne. Trükitud 800 eks. 344 lk. Hind 2.06 rbl.

A. Sukamäng. KUTSEVALIKU ALUSED.

Käsiraamat VIII klassi lõpetajaile edasise haridustee ja elukutse valikuks. Sisaldab eneseanalüüsi aluseid ja ülevaate elukutsetest, kutsenõuetest ning õppimisvõimalustest. Lisaks on raamatus juhtimisstruktuuri ja palgakorraldust käsitlev osa. Kunstiliselt kujundanud ja illustreerinud E. Peebo. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 124 lk. + tahvlid. Hind 37 kop.

EXERCISES FOR MEDICAL STUDENTS.

Inglise keele harjutusi arstiteaduskonna üliõpilastele. Koostanud H. Susi. Tartu Riikliku Ülikooli väljaanne. Trükitud 500 eks. 60 lk. Hind 15 kop.

«KUNST» nr. 2 (42), 1972.

Kujutava ja tarbekunsti almanahhi uuest numbrist loeme Mai Levini sulest triennaalijärgset mõttekoiaaži, Irina Solomõkovalt ülevaadet Ado Vabbe varasemast graafikast, Lomonossovi-nimelise ülikooli prof. Dmitri Sarabjanovi artiklit «Kunstiteadusest ja kirjandusteadusest», Kaljo Põllu kirjapanekut «Opkunstist ja Victor Vasarely», Portselanileiust Põltsamaal kirjutab Jüri Keevallik. Illustreeritud 60 reproduktsiooniga. Kaas ja graafiline kujundus: Tõnis Vint. Kirjastus «Kunst». Trükitud 2000 eks. 50 lk. Hind 1.10 rbl.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 11.

Avaldab Eesti NSV Haridusministeeriumi Koolivalitsuse juhataja Harald Roosvee sõnavõtu «Keskhariduse üleminekust ja koolielu edasiarendamisest». Edasi on number tervikuna antud TRÜ pedagoogikakateedri rahva käsutusse. Sõna võtavad paarkümmend õppejõudu, nagu Heino Liimets («Kuhu liigub didaktika?»), Ulve Kala («Õpilaste kirjandusliku loovuse probleemist nõukogude psühholoogias») jt. 88 lk. Hind 30 kop.

«HORISONT» nr. 11.

Viib lugejad Riia ääremaile, Lätimaa teaduslinna, kus asuvad viis instituuti ja mitmed katsetehased. Tänapäeva geneetika küsimusi käsitleb bioloogiakand. Veilo Kask oma kirjutises «T. H. Morgan ja kromosoomiline pärilikkusteooria». Meditsiiniprobleemii nr. 1, südame-veresoonkonna haigustel, peatub meditsiinidoktor Kaljo Valgma. Jätkub esseesari «Ajastud ja mõtlemisstiilid» jm. 44 lk. Hind 40 kop.

VÄLISPERIOODIKA KOONDNIMESTIK 1972. Koostanud M. Mauer. Kaas: V. Ranne. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu väljaanne. Trükitud 700 eks. 100 lk. Tasuta.

«KEHAKULTUUR» nr. 22. November 1972. 28 lk. Hind 30 kop.

«PIONEER» nr. 11. November 1972. 44 lk. Hind 20 kop.

«KINO» nr. 20. Teeb juttu «Mosfilmi» teostest «Kui sa oled mees» ja «Poisid», Bulgaaria filmidest «Laulu lõpp» ja «Ära vaata tagasi», mille aluseks on tõestisündinud lugu Vastupanuliikumise päevilt, jt. «Postkasti» veergudel räägitakse filminäitlejast Lev Prõgunovist. 16. lk. Hind 7 kop.

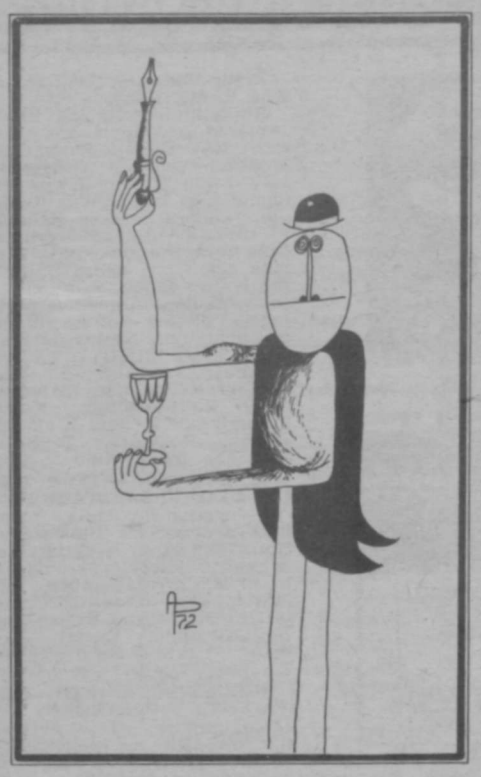

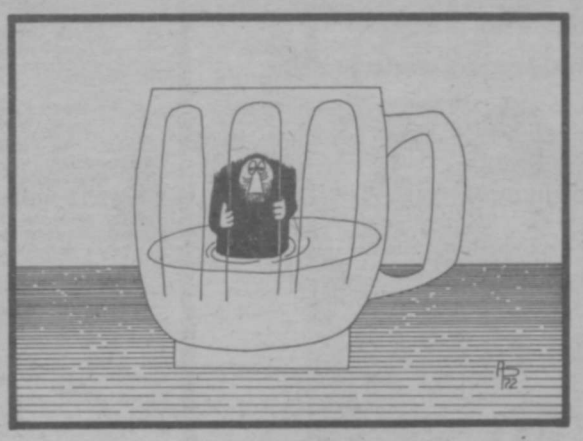

AVO PAISTIK

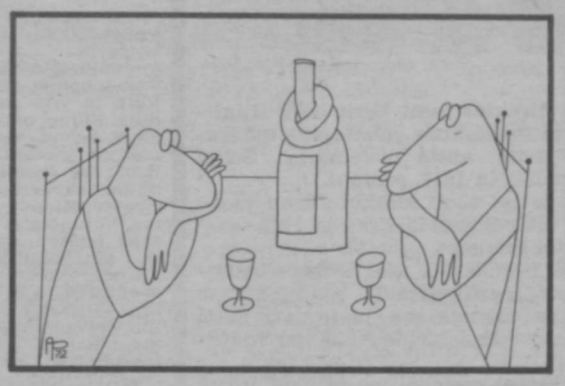

ARTS RAATS

LES MEMOIRES D'UN BOEUF*

Vanade Loomade Kodus käis vilgas kirjanduslik tegevus.

Karu pani paberile mõmuaare. Ta tegi seda mõnevõrra karuselt, aga mõnuga.

Oinas seadis oma mäletsusi mämuaaridesse. Tal oli endiselt oivaline mälu.

Härg koostas mumuaare. Kuigi tal oli valmis prantsuslikult peen pealkiri («Mu mõire»), muljus teda mure ja härm. Palju meelsamini oleks Härg avaldanud jupiti kõmuaare — nagu Jupiter Vanade Jumalate Kodus.

Aga see ei olnud talle lubatud.

* Härja mälestused. (Prantsuse k.)

FARMATSEUTILINE MURE

Kust võiks küll saada oaeoaetist? See on veel defitsiitsem kui oaõieaetis.

VEEL KULTUURISÕNUMEID

Ajakiri «Värkla» avaldas tänavu peale auhinnatute ka allahinnatud ja äravärgitud võistlustööd.

* * *

Teemal «Mürgised õied» toimus mesilas juba teine suminar.

Občan Bouška

— kodanik Bouška esineb iga päev Tšehhoslovakkia KP Keskkomitee häälekandja «Rudé Právo» veergudel, kommenteerides vaimukalt päevaprobleeme või naerdes õelalt väikekodanlase üle. Tema õige nimi on Petr Pazderka.

«Ma tean, et võib ka lihtsamini mängida, kuid meie ettevõttes lahendatakse probleeme just nii . . .»

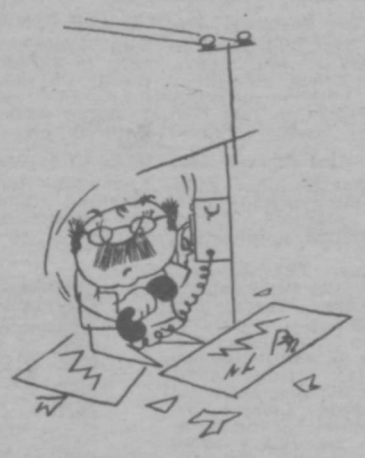

«Seda näen ma esimest korda, et putka on ära lõhutud, aga telefon on korras . . .»

«Sellest puust saab vähemalt viissada plakatit «Säästke metsa!»»

«See, kes loeb ainult hoiuraamatut, ei teagi, kui vaene ta on.»

«Kui ükskord on igal perekonnal oma auto, mille pärast hakkavad inimesed siis oma naabreid kadestama?»

«Töötuid meil enam pole, mittetõstajaid küll.»

KULTUURI-AREENILT

Kiievis on rajamisel Ukraina NSV Riiklik Raamatu- ja Trükikunsti Muuseum, mille asukohaks saab ühe endise Kiievi suurema kloostri trükikoda, kus käivad praegu ümberehitustööd.

Juba on kogutud ligi 7000 eksponaati — trükiseid kaugest minevikust ja tänapäevaseidki. Erilist huvi pakuvad unikaalsed käsikirjalised kirikuraamatud, mis pärinevad XI aastasajast, ja ukraina ühe esimese raamatutrükkali Ivan Fjodorovi teos «Apostel» aastast 1574 jt.

Rohkesti on nüüdisaegset kirjandust. Arvukad brošüürid, plakatid ja postkaardid jutustavad nõukogude võimu kehtestamise aastaist. Marksismi-leninismi klassikute teoste tõlked, ukraina ja vennasvabariikide kirjanike teosed, välismaa autorite looming kajastavad Ukraina NSV saavutusi kultuuripõllul. Viide saali (üldpind 1400 m²) paigutatud eksponaadid annavad võimaluse jälgida trükitehnika ja raamatute kunstilise kujunduse arengut. Peale mitmesuguste graafiliste tehnikate näidiste on välja pandud ka tuntud trükikunstnike, graafikute, kirjanike ja kirjastajate portreed.

Eraldi osakond tutvustab Ukraina kirjastuste saavutusi käesoleval ajal.

*

Friedrich Engelsi keskuses Wuppertalis (Saksa FV) avati hiljuti Nõukogude Liidu kultuurielu tutvustav näitus. Ekspositsiooni avades märkis Nõukogude Liidu saatkonna atašee V. Kuptsov, et selle eesmärgiks on aidata kaasa Saksa FV ja NSV Liidu suhete parandamisele Moskva lepingu vaimus. Näitust külastati elavalt, paljud huvilised omandasid seal müügil olnud raamatuid, ajakirju, heliplaate ja tarbekunstiesemeid.

*

Jugoslaavia rahvuspühale, vabariigi päevale on pühendatud Jugoslaavia FSV raamatudekaad meie maal. Ürituse pidulikul avamisel märgiti, et Nõukogude lugejad tunnevad hästi vennasmaa kirjandust. Aastail 1946—1972 on Jugoslaavia autorite raamatuid NSV Liidus välja antud kogutiraaziga üle 14 miljoni eksemplari. Jugoslaavia rahvaste keeltest tõlgitud teostest on tähtsal kohal ühiskondlik-poliitiline kirjandus. Jugoslaavia kirjanike loomingut on meil välja antud 18 NSV Liidu rahva keeles.

Peale Moskva lelab Jugoslaavia raamatudekaad aset ka Leningradis, Novosibirskis, Kiievis, Bakuus ja Tbilisis.

*

New Yorgi teatris «Vivian Beamont», mis kuulub Lincolni-nimelisse teatrikompleksi, mängitakse praegu menukalt M. Gorki näidendit «Vaenlased». See on tähelepanuväärne sündmus Ameerika Ühendriikide kultuurielus. Suuremad New Yorgi ajalehed («New York Times», «Wall-Street Journal», «Journal of Commerce», «New York Post», «Christian Science Monitor») on juba avaldanud lavastuse kohta ulatuslikud arvustused. Kõiki retsensente huvitab 66 aastat tagasi kirjutatud näidendi suure menu põhjus. «New York Times» märgib, et see sotsiaalsete ümberkujunduste ja õigluse teemat puudutav näidend on Ameerikas äärmiselt aktuaalne. Teoses antud täpse pildi ühiskondlike jõudude keerukast paigutusest ja vaenulike leeride võitluse strateegiast on noor lavastaja Ellis Rabb suutnud hiilgavalt avada. Antagonistlike klasside enesetunnetuse keeruka protsessi edaslandmine on Rabbil õnnestunud, samuti on näitlejatel Robert Symondsil (Zahhar Bardin), Susan Sharkeyl (Nadja), Joseph Waizmanil (Jakov Bardin), Philipp Boscol (Skrobotov) jt., suuri teeneid Gorki mõtete avamisel: nad on loonud elulised ja tänapäeva ameerikiaselе lähedased ning mõistetavad kujud.

*

Suure eduga läksid «Berliner Ensemble'i» liikme Gisela May esinemised New Yorgi «Village Gate Theatre'is», kus ta laulis poliitilist Brechti-programmi «Kolmekrossiooperist» ja teisi Kurt Weilli, Hanns Eisleri ning Paul Dessau seatud laule «Ema Courage'ist», «Švejkist» jm. Viimaseid esitas Gisela May inglise keeles, et publik laulutekstidest võimalikult täpselt aru saaks. Igal õhtul lõpetas ta etenduse Brechti ja Eisleri «Rahulauluga», mille veidi mugandatud tekst viitab sõjale Vietnamis. Ka Ameerikas vähetuntud näidendi «Ema Courage» laulud äratasid suurt tähelepanu. Pärast Gisela May esinemisi avaldasid paljud ajalehed soovi tutvuda «Berliner Ensemble'i» suuremate lavastustega. Hanns Eisleri ja Paul Dessau muusika oli ameerika publiku enamikule tundmatu, vaatamata sellele, et mõlemad veetsid osa oma emigratsioonipäevist Teise maailmasõja ajal USA-s. Nende tugevalt Brechti tekstidega seotud muusika mõjus kuulajaile haaravalt.

Peale New Yorgi esines Gisela May ka Bostonis ja Chicagos ning pidas koos Henry Krtschiliga loenguid Brechti ja Saksa DV teatri kohta Harvardi ülikoolis ning New Hampshire'i Dartmouth College'is.

*

Nigeerias valmistutakse aktiivselt telseks ülemaailmseks Aafrika ja neegrikunsti ning -kultuuri festivaliks, mis toimub sellel maal tuleva aasta lõpus. Kavatsetakse avada arvukalt näitusi, kus külastajad saavad tutvuda Aafrika unikaalsete rahvakunstiesemetega, tänapäeva Aafrika kunstnike loominguga, raamatutega, mis kajastavad Aafrika mandri algupärast kultuuri. Kontserdisaalides ja avaestraadidel esinevad pillimehed, lauljad ja tantsijad.

Festivaliperemehed on otsustanud ehitada uue teatrihoone ja linnaku osavõtjate ning külaliste majutamiseks — kokku saabub neid ligi 11 000.

«СЕРП И МОЛОТ»

ИНДЕКС 69786

TOIMETAJA E. LÕBU
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN JA D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 54, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 489-05, toimetaja asetäitja — 499-24, vastutav sekretär ja muusikaosakond — 467-03, kirjandus- ja teatriosakond — 432-46, kunsti- ja kultuuritöö osakond — 414-16. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 37. «Сирп я вазар» («Серп и молот»), орган Министерства культуры Эстонской ССР, Союза писателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, ул. Пикк, 37.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-10151 Formaat A-3. Tiraaž 55 800 Tell. nr. 2879